

Besede in dejanja

»Uzakonjeni« strah

Kakor se gospodarstveniki med seboj močno razhajajo v mišljenjih o tem, ali, koliko in kdaj bo lani sprejeti »Paket ukrepov proti nelikvidnosti« dejansko začel vplivati na izboljšanje finančne discipline pri vseh uporabnikih družbenega premoženja, tako so si hkrati zelo enotni v prepričanju, kaj jih lahko najbolj preseneti in kaj jim lahko nakopije največ težav v trenutku, ko bi se nadnje z vso resnostjo spravili njihovi upniki. »Strah« je uzakonjen v tistem delu spremenjenega in dopoljenega zakona o službi družbenega knjigovodstva, ki govori o tem, da lahko SDK za poravnavanje dospelih obveznosti porabi tudi sredstva, ki jih imajo podjetja na deviznih in drugih posebnih računih.

Delavska enotnost — 21. III. 1970

Praznik delovnega ljudstva

Od 1. maja dalje so najavljene mnoge podražitve.

Izkoriščam to priložnost, da letos prvi vzkliknem »Živel praznik delovnega ljudstva«.

Večernje novice — 23. III. 1970

Zlata mrzlica

Jugoslovanski turisti, ki obiskujejo Trst in druga središča Furlanije in Julijske pokrajine se ponovno močno zanajajo za zlato. Po poročilih tržaške trgovske zbornice so samo v zadnjih osmih dneh Jugoslavlani v Trstu kupili okoli 30 kilogramov zlatih predmetov. Najbolj povprašujejo po zapestnicah, prstanih, urah in drugem drobnem zlatem nakitu, ki ga lahko prenašajo čez mejo.

Vjesnik — 22. III. 1970

Piva za celo morje

Prva in temeljna težava je v tem, da imamo v naši državi 29 pivovar — mnogo več kot jih potrebujemo. Zmogljivost teh pivovar je lani znašala približno 9 milijonov hektolitrov. Izdelali pa so ga le 5 milijonov 300 tisoč hektolitrov — tol ko kolikor ga je tržišče zahtevalo in kolikor so ga lahko prodali.

Politika ekspres — 21. III. 1970

Cene — kljub temu navzgor...

Pri nas so se v 1. 1968 zvišale cene nasproti prejšnjemu letu za 3,9 odstotka — ko se je industrijska proizvodnja v naši republiki povečala v enaki primerjavi za 6,4 odstotka (v zveznem merilu za 8 odstotkov). Lani, ko smo dosegli eno najvišjih stopenj rasti industrijske proizvodnje, to je 11,2 odstotka (verzični indeks za SPFR je celo 14,1 odstotka), so se cene povečale že za 8,9 odstotka. Ustrezno še močnejšim tendencam naraščanja proizvodnje v letošnjem letu so seveda dejanska močnejše tudi tendence zviševanja cen.

Gospodarski vestnik — 20. III. 1970

Vetna »izgradnja«

Tovarna celuloze »Lika« iz Karlovca je v zadnjem času zašla v velike dolgove.

Ce bi tovarno likvidirali, njene stavbe ne bi mogli porabiti v kakšne druge namene.

Razlog je preprost: stavbe sploh ni. Niti temeljnega kamna! Tovarna »Lika« je bila večno v »izgradnji«.

Dnevnik — 24. III. 1970

Poplava šunda

Morda izgleda nesmiselno toda res je, da od 60 milijonov knjig, ki jih letno tiskajo v Srbiji jih 30 milijonov sodi med romane v zvezkih in stripih »zeleni dodatki« in si. Sedem informativno političnih listov ima naklado 800 tisoč izvodov, a »zvalne« naslovne strani 31 zabavnih listov se tiskajo v več kot dva in pol milijona izvodov.

Borba — 25. III. 1970

Dobro je biti lekarnar...

Lekarnarji v Vojvodini zaslužijo več kot splošni zdravniki, celo več kot zdravniki-specialisti v najvišjih medicinskih ustanovah. Tako je pokazala analiza v osebnih dohodkih v letu 1968, ki se tudi v lanskem letu niso bistveno spremenili v korist zdravnikov.

Povprečen zaslužek lekarnarja v Beogradu je znašal na primer 3682 dinarjev, v Somboru več kot 3000, v Karadjordjevu 2500, v Sidu 2300 itd.

Delo — 25. III. 1970

GLAVNI UREDNIK
FRANCE SUSTERŠIO

ODGOVORNI UREDNIK
CRATOMIR SINKOVEC

GLASILO ZZB NOV SLOVENIJE IN ZRVS SLOVENIJE

S SEJE PREDSEDSTVA RO ZZB NOV SLOVENIJE

Borci NOV naj bodo še naprej vključeni v enotni pokojninski sistem

Predsedstvo republiškega odbora ZZB NOV Slovenije se je zbralo 27. marca na svojo sejo, ki jo je vodil Janko Rudolf, in na njej obravnavalo več važnih zadev.

Najprej so člani predsedstva sprejeli predpis nagrad vstaje slovenskega naroda, ki ga priobčujemo na drugem mestu. Nato so sklenili, da pristopi republiški odbor ZZB NOV Slovenije v članstvo stalne konference za rehabilitacijo invalidov. Za svojega predstavnika v predsedstvo te konference so imenovali Marka Prezlja iz Kranja, ki je član komisije za vojaške vojne invalide pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije.

V razpravi o predlogu za sklenitev soustanovitelske pogodbe med ZZB NOV Slovenije in centrom za raziskave javnega mnenja

so sklenili, da te pogodbe republiški odbor sicer ne sklene, pač pa so izvolili v ta center Ivana Jenka kot svojega predstavnika, a za njegovega namestnika določili Dušana Plešo.

Člani predsedstva so v gradivu za sejo prijeli tudi informacije o nekaterih ugotovitvah iz razprav borčevskih organizacij o izpopolnitvi sistema pokojninskega in invalidskega zavarovanja, dalje predloge za ureditev pokojninskega zavarovanja vojaških vojni invalidov, pa tudi predloge stališč in priporočil socialno-zdravstvene komisije pri republiškem odboru ZZB NOV Slovenije.

Iz vsega tega gradiva izhaja, da so se članstvo in organizacija ZZB NOV v razpravah o pokojninskem sistemu zavzemali za to, naj bi

borci NOV ostali tudi v prihodnje vključeni v naš enotni pokojninski sistem v federaciji skupaj z drugimi zavarovanci. Pod enotnim pokojninskim sistemom in enotnim urejanjem pokojnin na ravni federacije je razumeti enotnost temeljnih principov sistema, na podlagi katerega se urejajo pravice borcev NOV.

Med članstvom ZB NOV se je oblikovalo tudi mnenje, da dose-
danjih pogojev za upokožitev ne gre spreminjati.

Zaradi vsega tega je bila razprava o teh zadevah zelo stvarna. Pokazala je, da so v več organizacijah po občinah obravnavali tudi položaj kmetov borcev in da se v zadnjem času pojavlja tudi vprašanje obrtnikov udeležencev NOB, ki po dosedanjih zakonskih

predpisih nimajo pravice do borčevskega dodatka.

Po izčrpnih razpravah in po dopolnitvi nekaterih predlogov socialno zdravstvene komisije pri republiškem odboru ZZB je predsedstvo sklenilo, naj ta komisija poleg svojih dosedanjih ugotovitev upošteva tudi vse tisto, na kar so člani predsedstva v razpravi opozorili in kar so predlagali. Zato naj do prihodnje seje predsedstva izdela predloge, ki jih bo, ko jih sprejme, dostavilo na pristojno mesto.

Predsedstvo je pred koncem seje potrdilo še pravilnika o delitvi osebnega dohodka in o delovnih razmerjih uslužbencev republiškega odbora.

V. M.

OB ZBOROVANJU AKTIVISTOV V DOLENJSKIH TOPLICAH

Dobili bodo priznanje

Posebnost narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji je bila v nastanku Protimperialistične, oziroma kasneje Osvobodilne fronte kot množične organizacije. Predvojni člani KPS, kandidati in člani ZKM so bili v OF najbolj odločen in borbeni sloj in so s svojimi političnimi izkušnjami veliko naredili, toda kljub temu so bili jedro vsega gibanja, medtem ko jim je množica sledila in opravljala vse naloge v skupno korist vseh Slovencev.

Po vojni smo nekajkrat menjali oceno množičnega gibanja v okvirih OF. Predvsem pa velja, da smo kar precej let nje-
no vlogo neupravičeno zapostavljali. Toda počasi smo se začeli zavedati njenega pomena pravilne in učinkovite oblike dela KP kot tudi zarodka moderne SZDL, njene naslednice. Zato smo spet začeli prazno-

vati 27. april kot dan OF, medtem ko smo prej praznovali samo dan vstaje.

Letos, ob 25. obletnici osvoboditve, bo 26. aprila v Dolenjskih Toplicah veliko zborovanje nekdanjih aktivistov OF. Dejansko bo to šele tretje tako zborovanje, če računamo kot prvo zborovanje na Pugledu spomladi 1943, drugo pa septembra 1944 v Črnomlju.

Na zborovanju bo govoril eden izmed vodilnih družbeno-političnih delavcev, nato pa bodo svečano podelili republiška priznanja OF, ki jih bodo prihodnja leta redno delili najbolj zaslužnim in delavnim posameznikom in organizacijam. Nato pa bo slavnostna otvoritev obnovljene baze 20, v kateri bo tudi manjša muzejska zbirka. Na zborovanje bodo povabili predstavnike zamejskih Slovencev ter tiste vodilne tovariše in tovarišice iz drugih republik, ki so kdaj prišli na Rog in tam dlje časa bivali.

Slavnostni del zborovanja se bo začel 26. aprila ob 11. uri v zdraviliškem parku v Dolenjskih Toplicah. Računajo na udeležbo kakih 15.000 ljudi. Prevoze za tiste, ki sami tega ne zmorejo, naj bi organizirala občinska vodstva SZDL.

Dne 27. aprila bodo po občini delili tudi občinska priznanja OF, ki bodo na enakih obrazcih kot republiška.

Zaslužni javni in kulturni delavci pa bodo prejeli tudi zlate in srebrne značke.

Obenem pa bodo letos vse leto popisovali vse medvojne aktiviste OF. Med te ne smemo

šteti samo vodstev, ampak tudi člane, toda predvsem tiste, ki so delali organizirano, čeprav jim morda udeležbo niso priznali v delovno dobo. Marsikje so na te ljudi že pozabili in jim niso dali priznanja, ki jim pripada. Obenem pa bo popis važen za zgodovino, saj za organizacije OF nimamo takšnega seznama, ki bi nam pričal o množičnosti in o ustroju organizacije, kot ga imajo posamezne vojaške enote.

Popis naj bi zajel tudi izgnance, ki so delali za osvoboditev po taboriščih in v izgnanstvu kot tudi vse, ki so za iste cilje delali v tujini kot vojni ujetniki, prisilni mobiliziranci ali udeleženci tujih odporiških gibanj.

Podatki o množični udeležbi naših ljudi v osvobodilni vojni izven vojaških enot pa naj bi bili tudi ponoven dokaz, na čigavi strani je bila med vojno večina naših ljudi. Posamezniki iz vrst politične emigracije, pa tudi izmed mlajših, ki jim socializem ni pri srcu, namreč vedno znova zatrjujejo, da je bila zmaga OF plod tujega vmešavanja v naše zadeve.

Sprva so bili ponekod glede stališč, kdo je bil aktivist in kdo ne, preozki. Za aktiviste so smatrali samo voditelje, ki imajo priznana dvojna leta. Tako stališče pa je preozko, ker ne bi prikazovalo dejanske množičnosti in velike podpore OF velikanske večine Slovencev.

Zato je popis aktivistov važna politična naloga, ki ji je treba posvetiti veliko pozornost, saj to tudi zasluži.

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE

DELO

Ljubljana, Titova—Likozarjeva—Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige publikacije razglednice, prospekte in reklamne tiskovine.
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki.
- V sklopu podjetja je specializiran obrat za večbarvni tisk, lakirnica in plastificirnica.
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- Ilustrirano revijo »TOVARISA«
- štirinajstdnevnik »NASI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«

Prispevki za šolo — spomenik NOB

Za šolo — spomenik NOB v Cerknem so nadalje darovali podjetja in posamezniki tele zneske: Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije 10.000 dinarjev, Igralnica CASINO Portorož 15.000 dinarjev, Radenska — Radenci 2.500 dinarjev, Agencija Slovenija Ljubljana 500. dinarjev, Drogerija Ljubljana 1.000 din, Intervropa 10.000 din, Kemim Ljubljana 2.500. — din, Novoslovo Novo mesto 1500, Vrvarna Ljubljana 500, Stucin Ana in Jože Cerkno 500 din, Primorski akademski pevski zbor »Vinko Vodopivec« 460. — din, Osnovna šola Cerkno 500. — din.

Božidar Jakac za osnovno šolo v Cerknem

Znani slovenski akademski slikar Božidar Jakac je izdelal osnutek za posebno znač-

ko nove šole v Cerknem; šole, ki bo imela svojevrsten spomenik pomena mladini z našim narodnoosvobodilnim bojem in jo s pomočjo tradicij le-tega usmerjala v prihodnost.

Dogodki tedna

Program proslave 25-letnice osvoboditve našega glavnega mesta Ljubljane bo letos zajel tri pomembne praznike — 27. april, to je dan ustanovitve OF, 1. maj in dan osvoboditve — 9. maj. V tem času bo v Ljubljani več priložnostnih svečanosti, in sicer bo 26. aprila parada ob stoletnici gasilskega društva, odprli pa bodo tudi nove družbene objekte na občini Vič—Rudnik. Prvega maja bo tradicionalno praznovanje na Rožniku nad Ljubljano, po okoliških hribih pa bodo zagoreli kresovi. Od sprejema štafete mladih 5. maja pa do 9. maja, ko bo proslava končana z množičnim zborovanjem na Trgu revolucije, bo vsak dan več kulturnih, komemorativnih in drugih svečanosti.

Na seji republiškega izvršnega sveta so obravnavali smernice za resolucijo o dolgoročnem gospodarskem in političnem razvoju Slovenije. S to razpravo je prišel osnutek koncepta po dvehletnem pripravljalnem delu do stopnje, ko ga je mogoče predložiti skupščini in javnosti v najširšo razpravo. Po javni razpravi, ki naj bi trajala do jeseni, pa bodo ta osnovni dokument naše prihodnosti še bolj izdelali. Koncept razvoja obravnava vsa področja gospodarske in družbene dejavnosti do leta 1985 in med drugim predvideva, da bomo 1985 dosegli blizu 3000 dolarjev družbenega proizvoda na prebivalca. Predsednik IS Stane Kavčič je opozoril na tri značilnosti koncepta. Prva je politične narave — koncept poudarja samoupravnost kot izhodišče, ki hkrati zagotavlja ideološko integracijo vseh prebivalcev Slovenije. Drugo značilnost zadeva tehnološko revolucijo v svetu, s katero bomo morali soočiti našo tehnologijo. Tretja značilnost je izražena v smotni gospodarski ekspanziji, pri čemer bomo poskusili držati korak s tempom svetovnega gospodarstva. S tem smo si začrtali dolgoročno strategijo našega vsestranskega socialno gospodarskega in prostorskega razvoja.

ZIS je dostavil zvezni skupščini predlog smernic za izdelavo družbenega načrta za razvoj Jugoslavije v obdobju od leta 1971 do 1975. Predlog so sestavili po obsežnih razpravah in na podlagi osnutkov zveznega zavoda za načrtovanje ter razprave na sejah skupščinskih odborov in domov. Smernice bodo osnova za izdelavo zakonskega osnutka, o katerem bodo v skupščini razpravljali v drugi polovici junija. Pričakujejo, da bo dokončni predlog srednjeročnega načrta skupščina sprejela novembra letos.

Na plenumu republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije so razpravljali predvsem o programu političnih ciljev in nalog slovenskih sindikatov. Poudarjeno je bilo, da se bodo sindikati v prihodnje še posebej zavzemali za ustvarjanje možnosti za stalno naraščanje materialnega in kulturnega standarda delovnih ljudi, za razvijanje demokratičnih, samoupravnih in humanih odnosov med ljudmi ter za trajno uveljavljanje socialne varnosti delovnega človeka.

V Bruslju so podpisali trgovinski sporazum med Evropsko gospodarsko skupnostjo in Jugoslavijo. Za našo državo ga je podpisal član ZIS Toma Granfil. V izjavi po tem dejanju je predsednik ministrskega sveta šestih držav skupnega trga, belgijski zunanji minister Harmel izjavil, da vidi v okviru tega sporazuma možnosti za rešitev še preostalih neurejenih vprašanj. Toma Granfil pa je poudaril, da bo sporazum prispeval k trdnosti medsebojne trgovinske izmenjave ter omogočil ugodne pogoje za nadaljnje gospodarsko sodelovanje med Jugoslavijo in skupnim evropskim trgovom.

V Beogradu je bilo dvodnevno posvetovanje, na katerem so strokovnjaki razpravljali o tem, s kakšnimi ukrepi in kako bi preprečili naraščanje gospodarskega kriminala in uveljavili samoupravno odgovornost samih gospodarskih subjektov.

Tržaški javni tožilec je uvedel sodni postopek proti več višjim nemškimi oficirjem, ki so obtoženi, da so od januarja 1944 do maja 1945 ukazali v zloglasni tržaški Rižarni sežgati več kot 3.000 protifašistov, od katerih je bilo 1.200 Slovencev. K temu so pripomogli nedavno odkriti dokumenti, ki močno bremenijo nacističnega odvetnika dr. Ditricha Ahlersa, ki zdaj živi v Frankfurtu, tedaj pa je bil poveljnik tržaškega taborišča. Dokumenti bremenijo tudi nekatere njegove sodelavce, ki žive danes v Zahodni Nemčiji in zasedajo visoka mesta v nemški družbi. Pričakujejo, da bo tožilec tudi zoper te uvedel kazenski postopek.

Predsedniku italijanskega senata Amintoreju Fanfaniju se ni posrečilo ustvariti političnega ozračja za sestavo 31. po vojne italijanske vlade. Zato je predsednik republike Saragat poveril sestavo nove vlade Marianu Rumorju dosedanjemu premieru demokratske vlade, ki je bila odstopila. Rumor je naloge sprejel, ko sta vodstvi PSI in PSU uradno sprejeli pozitivno stališče o vladi levega centra na osnovi njegovega političnega programa. Rumor je že sestavil novo vlado.

Po izjalovljenem poskusu državnega udara v Kongu (Brazzaville), se je položaj v tej deželi vrnil v normalni tir. Predsednik republike Marien Ngouabi je s svojimi poslanci ljudstvu dejal, da je »revolucija še enkrat slavila veliko zmago nad silami notranje in zunanje reakcije. Skupina pustoševcev je skušala ustaviti zmagoviti pohod revolucije, a je bila uničena. Taka usoda čaka vse reakcionarne elemente.« V spopadu med vladi zvestimi četami in uporniki, je bilo ubitih 63 ljudi, med njimi tudi voditelj udara poročnik Kikanga.

V Pnom Penu, glavnem mestu Kambodže, je skupščina objavila razglas, ki pravi, da je domovina v nevarnosti in da so zaradi tega ukinili vse ustavne svoboščine v državi. Kamboške čete se z meje s Siamom umikajo proti Pnom Penu, da bi okrepile položaj premiera Lon Nola. Posadka v Pnom Penu je naklonjena princu Sihanuku, ki se trenutno mudi v Pekingu, kjer so ga sprejeli še kot »šefa kamboške države« in kjer je, zaradi veleizdaje, objavil razpustitev ministrskega kabineta, ki mu predseduje general Lon Nol, nacionalne skupščine, katero vodi Čeng Heng in svet kraljevine, ki ga vodi Ong Sim.

V Colombu, glavnem mestu Cejlona, je bil sestanek nevrščenih azijskih držav. Sestanek je bil na pobudo Indonezije in Cejlona, čigar premier Dudley Senayake je poudaril, da so močni in pomembni razlogi, zaradi katerih so azijske države še posebej zainteresirane za politiko nevrščanja.

V Zahodnem Berlinu so se več kot po desetih letih zbrali predstavniki štirih velesil in se spet pogovarjali o tem, »kako izboljšati razmere v Berlinu in v zvezi z njim«. Delegacije treh zahodnih držav vodijo veleposlaniki v ZRN — Kenneth Rush (ZDA), Roger Jackling (Velika Britanija), Francois Seidoux (Francija) in sovjetski veleposlanik v NDR Abrasimov.

SEJA ZVEZNEGA ODBORA ZZB NOV JUGOSLAVIJE

Priprave za proslavo 25-letnice zmage in 30-letnice vstaje

Zveza združenj borcev NOV Jugoslavije si bo vsestransko prizadevala, da bi prišlo med narodi do medsebojnega zaupanja in okrepitve varnosti v Evropi. To so naglašali na seji predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije, ki je bila v Beogradu 27. marca.

Na tej seji so člani predsedstva obravnavali aktivnost ZZB NOV pri sodelovanju z drugimi organizacijami borcev in ugotovili, da sodeluje s 50 takimi organizacijami v Evropi.

ZZB NOV bo še nadaljevala z akcijo za vseevropsko srečanje borcev. Pri tem bo seveda skušala uveljaviti politiko naše države, katere smoter je vzpostavitev širokega sodelovanja v svetu in še posebej v Evropi.

Na seji so nato razpravljali o pripravah za proslavo 25-letnice zmage in 30-letnice vstaje. Ta dva jubileja bomo proslavili po vsej državi in zato naj bo to priložnost za ponovno manifestacijo bratstva in enotnosti narodov, njihovih uspehov v samoupravnem socialističnem razvoju, politike nevrščenozi Jugoslavije in njene odločnosti krepiti svojo obrambo. Zato so predlagali naj ob teh svečanostih vsa sredstva javnega obveščanja vsestransko opisujejo našo narodnoosvobodilno borbo. V programu proslav so vojaška parada v Beogradu, velike vaje JLA in vseljidske obrambe.

Predlagali so tudi, naj bi letos štafeta mladosti šla čez vsa večja prizorišča narodnoosvobodilnega boja in skozi vse zgodovinske kra-

je. Sklenili so prirediti srečanja preživelih borcev vojaških enot s prebivalci krajev v katerih so bile te enote ustanovljene. Dali so tudi pobudo, naj bi se vsi živi narodni heroji in starši padlih herojev srečali s tovarišem Titom.

Poziv italijanskim partizanom

Ze leta 1967 je vlada SFRJ Jugoslavije sklenila odlikovati italijanske partizane, ki so sodelovali v narodnoosvobodilni vojni Jugoslavije, a italijanska vlada je pristala na to plemenito pobudo.

V tej zvezi sporoča ANPI iz Vidma (Udine), da je njih odbor posredoval pri jugoslovanskem veleposlaništvu v Rimu in prejel od tam tiskovine za izpolnitev zahteve, ki so se v Sloveniji borili v diviziji Garibaldi, Natisone v sestavi IX. korpusa.

Zato opozarjamo italijanske partizane, ki sedaj živijo v Jugoslaviji in ki so sodelovali v navedenih vojaških formacijah, da lahko po pošti zahtevajo od ANPI (Comitato provinciale di Udine, Via del Pozzo 36), Udine, tiskovino ki jo nato izpolnjeno vrnejo isti ANPI, ki jo bo nato poslal v Rim.

ODBOR ANPI — UDINE

O ortopedskih pripomočkih za vojaške vojne invalide

Ze lani je predsedstvo zveznega odbora ZZB NOV obravnavalo problem oskrbovanja vojaških vojnih invalidov s protezami in drugimi ortopedskimi pripomočki. Takrat so sklenili:

da je treba poenostaviti postopek za predpisovanje, preglede, strokovno kontrolo, zamenjavo in popravila pripomočkov;

da je treba ukiniti administrativne ovire in omogočiti vojaškim vojnim invalidom, da sami zbrajo izdelovalca, ki jim nudi kvalitetnejše, funkcionalnejše in trajnejše pripomočke in ki jih hitreje in uspešneje dobavljajo;

da je potrebno proučiti status podjetij, ki izdelujejo ortopedske pripomočke, da je nujno potrebno poskrbeti za usposabljanje strokovnih kadrov in za vspešno znanstveno raziskovalnega dela;

da je treba proučiti možnost uvoza opreme in pripomočkov;

da je treba organizirati neposredni vpliv vojaških vojnih invalidov na delo teh podjetij.

Zvezni Izvršni svet je na svoji seji 11. marca letos razpravljal o teh ugotovitvah in se v celoti strinjal z njimi. Zato je pooblastil zvezni svet za zdravstvo in socialno politiko, da to zadevo uredi. V ta namen naj ustanovi skupino strokovnjakov, ki naj ugotovi, katere ortopedske pripomočke je z ozirom na stanje domače proizvodnje treba uvažati.

Zvezni svet za zdravstvo in socialno politiko bo moral, v zvezi s to nalogo, v šestih mesecih poročati, kaj je ukrenil za odstranitev teh pomanjkljivosti.

V. M.

Kje so aktivisti?

V Kranju, kot verjetno po vsej Sloveniji, je v polnem razmahu delo za popis nekdanjih aktivistov. Občinska konferenca SZDL je v sodelovanju z ZZB pripravila seznam iz kartoteke članstva borcev in tako zajela vse, ki imajo poleg aktivnega pripadništva oboroženim partizanskim enotam vpisano tudi sodelovanje v terenskem aktivističnem delu. Teh primerov je veliko. Mnogo jih je bilo aktivnih na terenu že pred odhodom v partizane.

Te sezname sedaj razpošiljajo in dostavljajo krajevnim organizacijam, kjer naj bi jih, prav tako kot v občinskem merilu, podrobno pretresali od imena do imena. Šele v krajevnih merilih se pravzaprav začne glavno delo, od katerega je tudi odvisno, koliko se bo sedanja dokumentacija obogatila z resničnostjo takratnega dogajanja in delovanja vsakega posameznika. V času četrto stoletja je pač mnogo reči utonilo v megli pozabe...

Krajevne organizacije SZDL in ZB po vaseh z dokajšnjo samozvestjo prevzemajo to nalogo, in upati je, da bodo lahko še marsikaj dodale, dopolnile in vključile tiste, ki so ostali nezapisani v ozadju.

Vse drugače pa je v mestu, v novih stanovanjskih naseljih, kjer se ljudje ne poznajo med seboj, kjer je priseljevanje in odseljevanje na dnevnem redu. Tam kaže iti po blokih in stolpnica, od vrat do vrat, da bi našli tiste, ki niso na nobenem seznamu današnjih organizacij, a so bili nekoč prizadevni udeleženci revolucije. To še zlasti velja za mnoge tovarišice, ki so se po vojni selile, spremenile primke in stem domala zabrisale sled za seboj. In takih primerov ni malo. In kar je najznačilnejše — to so navadno tisti nekdanji aktivni ljudje, ki v današnjem življenju ne iščejo nobenih pravic in privilegijev, ki so nekoč z resničnimi ideali tvegali vse za splošno skupno stvar, danes

pa so tihi, skromni, zato se ne radi prijavljajo.

To ugotavljajo v Kranju ob tem popisu. Niso se odločili za obhode po stanovanjih in skušajo le prek javnih sredstev za informacije obvestiti in prepričati prizadete, ki naj se javijo na svojih krajevnih organizacijah ali pa pri občinski SZDL. Koliko novih, upravičenih imen nekdanjih aktivistov bo popis odkril, bo pač pokazala praksa. Predvidevajo, da bo v kranjski občini narasel sedanjih spisek aktivistov na kakih 3.000 imen. Tudi na škofjeloškem pričakujejo, da bo ta popis precej dopolnil sedanjo evidenco. Seveda se ta popis ne bi smel končati ob tej, razmeroma hitri akciji pred srečanjem v Dolenjskih Toplicah! Treba ga bo še naprej sistematično izpopolnjevati.

K. MAKUC

Razpis nagrad vstaje slovenskega naroda za leto 1970

Pedsedstvo republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije razpisuje na osnovi pravilnika za podeljevanje nagrad vstaje slovenskega naroda za najboljše literarne, zgodovinske, memoarne, likovne, glasbene, radijske, televizijske in filmske stvaritve o revoluciji in NOB na Slovenskem.

Namen nagrad je vzpodbujanje umetniškega in znanstvenega obravnavanja revolucionarne tematike in prizadevanja za doseg čim večje kvalitete takih storitev, ki ohranjajo in razvijajo etične vrednote naše revolucije in jih prenašajo na mlade generacije.

Razpis za nagrade vstaje slovenskega naroda zajema vsa izvirna dela iz omenjenih področij, ki so bila prvič

objavljena, razstavljena, izvajana in prikazna v času med dvema razpisoma.

Predsedstvo republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Slovenije razpisuje 5 nagrad v skupnem znesku 30.000.— dinarjev, dela pa bo ocenjevala posebna žirija, katero je določilo predsedstvo republiškega odbora.

Umetniško in znanstveno delo lahko predlagajo založbe, galerije, umetniška in znanstvena strokovna društva in ustanove, organizacije Zveze borcev, muzeji NOV in posamezniki. Rok za prijavo kandidiranih del je 10. maj 1970.

Predlogu naj predlagatelj predloži delo, če je izšlo v knjigi, sicer pa izčrpen prikaz in naj navede kje si ga žirija lahko ogleda.

F. HOVNIK

Besede naših dopisnikov

DOBROVA PRI LJUBLJANI

Živahna in skladna razprava

V Dobrovi pri Ljubljani je ZB imelo pred kratkim svojo letno skupščino. Na njej se je zbralo nad 100 članov, prisostvoval pa ji je tudi predsednik občinskega odbora ZBZB Ljubljana-Vič-Rudnik Slavko Vrhovec.

Iz poročila predsednika združenja je razvidno, da je odbor med letom obiskal bolne člane v bolnišnici in na domu in jih ob tej priložnosti tudi obdaril s skromnimi darili. Med letom je 11 članov prejelo enkratno pomoč v skupnem znesku 3200 N din, 11 članov je bilo na oddihu v Banjolah, 2 pa sta bila na klimatskem zdravljenju. Za razvedrilo so organizirali izlet z dvema avtobusoma v partizanske kraje.

Predsednik krajevne skupnosti Dobrova je pohvalil delo organizacije in pojasnil, katera dela pri urejanju cestišč in elektrifikacije bo krajevna skupnost še letos uredila.

V svoji razpravi so se prisotni zanimali tudi za civilne pogrebe in se spraševali kako jih organizirati. Naglašali so, da je v ta namen treba zagotoviti tudi potrebna denarna sredstva. Predlagali so, naj bi vsi člani, predvsem pa člani ZBZB ob državnih praznikih razobesili zastave na stanovanjih oziroma stanovanjskih hišah.

JOŽE KOMAT

SENOVO

Obnovili bodo spomenik

Pred dnevi je ZB Senovo imelo svojo letno skupščino. Poleg velikega števila članov ZB so skupščini prisostvovali tudi predsednik SO Krško Joško Radej, predsednik občinskega odbora ZBZB Karel Strban ter povabljeni predstavniki raznih organizacij tega kraja.

Predsednik SO Krško se je v svojem pozdravnem nagovoru dotaknil tudi problemov Senovega in celotne občine.

Zelo pestro je bilo odborovo poročilo. Iz njega izhaja, da se je odbor lani zavzel za obnovo spomenika na Senovem, ki je v zelo slabem stanju. V ta namen je sklical širši sestanek vseh organizacij v kraju, na katerem so sklenili ta spomenik obnoviti. Odbor je takoj začel z delom. Kipar Stojan Batič, borec Kozjanskega odreda je izdelal ma-

keto za ta spomenik, za kar se mu organizacija lepo zahvaljuje. Zahvalo so člani izrekli tudi odboru, ki se je lotil tako velikega toda zelo potrebnega dela.

Pri zbiranju prispevkov za obnovo spomenika gre posebna zahvala rudniku Senovo, ki je v ta namen podelil milijon starih dinarjev. Spomenik pa bo stal okrog 3,5 milijona starih dinarjev. Zato združenje borcev naproša podjetja, ki so prejela posebno vlogo v ta namen, naj prispevajo po svojih gospodarskih sposobnostih in se na ta način odolžijo padlim borcem.

Obnovljeni spomenik bodo odkrili 3. julija 1970 ob občinskem prazniku, ko bo v tem kraju veliko slavlje.

KAREL KURINČIČ

PTUJ

Zavzeli se bodo za bolne in revne člane

V ptujski občini imajo 20 združenj borcev, v katerih je 1130 članov, borcev in vojaških vojnih invalidov. Udeležba na skupščini je bila velika in so navzoči z zanimanjem poslušali poročilo predsednika. Nato pa se je razvila živahna razprava.

Največ so razpravljali o mladini. Na splošno je bilo slišati, da mladina ni tako slaba kot se zdi nekaterim nepoučenim. Morda so slabši le posamezniki, takih pa nikjer ne primanjkuje in tudi v nobenem družbenem redu ne.

Govorili so tudi o potrebi, da bi na knjižnem trgu naredili red ter onemogočili tiskanje in razpečevanje tiska, ki kvarno vpliva na vzgojo. Ta ugotovitev velja tako za tisk kot tudi za televizijo in filme. Na vzgojo bi morala vplivati bolj tudi šola ter nadzorovati, kaj bero učenci. Na potrebo po tem razne organizacije že dolgo opozarjajo, pa ni nikogar, ki bi kaj ukrepal.

Zdravko Turnšek je skupščini povedal, kdo se lahko šteje za aktivista v zvezi s pozivom SZDL, obenem pa je delegate seznanil tudi z letošnjimi proslavami v Sloveniji in ptujski občini. Maja bosta ob zboru občinske skupščine imela slavnostno sejo, junija pa bodo v Kidričevem slavili dvajsetletnico delavskega samoupravljanja. Istega meseca bodo na Borju priredili srečanje internancev in izgnancev.

Skupščina je sklenila, da bodo bolnim in revnim članom, vojaškim vojnim invalidom, omogočili zdravljenje. Pri tem gre predvsem za kmete, ki niso socialno zavarovani.

KOČEVJE

Priprave na „Kurirčkovo pošto“

Pionirske organizacije, šolska vodstva, društva prijateljev mladine in krajevne organizacije Zveze borcev NOV kočevske občine se že pripravljajo na »Kurirčkovo pošto«. Po dosedanjem dogovoru s predstavniki ostalih dolenskih in spodnje posavskih občin bo ta šla na pot 6. aprila iz Dobrave v brežiški občini. Potem bo potovala po krški, sevniški, trebanjski novomeški, metliški, črnomaljski, kočevski, ribniški in grosupeljski občini proti Ljubljani in nato na Pokljuko, kjer bo 23. maja zaključila svojo pot, to je na kraju, kjer se bodo sešle vse kurirčkove pošte iz naše republike. V kočevski in ostalih občinah bodo ob sprejemu te pošte organizirali svečane prireditve, kjer bodo orisali dogodke iz obdobja NOB in 25-letnice osvoboditve naše domovine. Nosilci te pošte bodo obiskali preživle borce NOB in aktiviste OF s katerimi bodo obujali spomine na pretekle dni.

VIKTOR DRAGOS

SODRAŽICA

Sodelovanje - uspešno delo

Letna skupščina Zveze borcev je bil prav na dan žena 8. marca. Ob tej priložnosti je bilo vsem navzočim tovarišicam-članicam ZB izrečena prisrčna čestitka. Organizacija ZB Sodražica je bila v lanskem letu zelo uspešna. Naj omenimo samo veliko partizansko slavlje 30. in 31. avgusta lani, ko je Notranjski odred organiziral v tem kraju partizansko srečanje, ki je izvenelo v pravo partizansko slavlje. Da je bil uspeh proslave tolikšen gre brez dvoma velika zasluga ZB in vsemu prebivalstvu tega kraja. Partizansko slavlje ni in še ne bo tako kmalu prešlo v pozabo.

Na občnem zboru so obravnavali različne probleme — od priznavalnin uveljavljanja posebne dobe, pisanja vaše kronike do kreditov za gradnjo in ureditev stanovanj borcev NOV. Ugotovili so, da je materialno vprašanje udeležencev NOV mnogo ugodnejše kot pa je bilo še pred nekaj leti. Z dodelitvijo kreditov za stanovanja borcev bo marsikateri bivši borec prišel do urejenega stanovanja. Govorili so tudi o vlogi ZB kot politične organizacije, čigar člani so aktivno vključeni v družbeno politična dogajanja v kraju samem in občinskem merilu. Poudarili so potrebo po sode-

lovanju z ostalimi družbeno političnimi organizacijami in ugotovili, da tako sodelovanje obstoja. Govorili so tudi o popisu aktivistov OF in o udeležbi na proslavi v Dolenjskih Toplicah.

Na kraju so izvolili novo vodstvo ZB ter štiri člane za občinski odbor ZBZB NOV Ribnica. Za predsednika je bil ponovno izvoljen Janez Lesar, za tajnika pa Vinko Drobnič. Izvolili so tudi nekatere komisije.

KAREL ORAZEM

BOVEC

Čedalje manj članov

Vsa združenja borcev v zgorjem delu Soške doline, razen v Soči in Trenti, so že opravila svoje letne konference.

Razpravljajući o družbeno-politični dejavnosti članstva in o doseženih uspehih združenj je na teh konferencah sledilo obravnavanje socialno-ekonomskih problemov članstva. Beseda pa je stekla tudi o priporočilu občinskega odbora ZBZB NOV v Tolminu glede združitve posameznih združenj, ker v posameznih je zaradi umrljivosti čedalje manj članov. Združili pa sta se le združenji borcev Srpenice in Žage, medtem ko predloga, naj bi se združenja iz Čezsoče, Koritnice in Loga pod Mangrtom priključila združenju v Bovicu, niso sprejeli. Ali se bodo člani ZB iz Tretnje in Soče sporazumeli za združitve, bo pokazala letna skupščina, ki jo bodo imeli v kratkem.

DANILO ŠULIGOJ

TRBOVLJE

Povezanost z drugimi organizacijami

Letošnje letne konference združenja borcev »Alojz Hohkraut« v Trbovljah so se poleg 159 članov udeležili še predsednik občinske konference SZDL, predstavnik ZVVI, član mestnega odbora ZBZB in predstavnik zavoda za socialno zavarovanje. Vse to potrjuje povezanost združenja z družbeno-političnimi organizacijami in aktivnost članstva ZB v razvoju našega samoupravnega socialističnega sistema.

V poročilu odbora so bili nanižani uspehi in težave enoletnega dela odbora. Od negovanja tradicij, družbenopolitične aktivnosti članstva, pa do skrbi za članstvo

GOJENKI DIJASKEGA DOMA »MAJDE ŠILC« V SMIHELU PRI NOVEM MESTU — MIHAELA KORDEŠ IN MILKA UDOVČ — STA NA AKADEMIJI V SPOMIN NA NARODNEGA HEROJA MAJDO ŠILC, DOŽIVETO PREDSTAVILI SKEČ IZ VORANČEVEGA DELA.

Foto in tekst: SLAVKO DOKL

in pomanjkanje denarnih sredstev in se marsikaj je bilo v njem navedeno. Razprava je pokazala, da se članstvo precej zanima za vzgojo mladine, za določila novega statuta ZBZB NOV, za izboljšanje pokojnin, pa tudi za priznavalnino in za višino sredstev namenjenih v ta namen. Na vsa vprašanja, ki so jih člani postavili, so dobili tudi odgovor. Med razpravo so sprejeli tudi nekaj sklepov, nanašajočih se na nadaljnje delo združenja.

TINE FRIGEL

Kosovelovci!

Kartoteka pripadnikov 19. SNOUB »Srečka Kosovel« je v glavnem zaključena. Težave so nastale pri rekonstrukciji štabov.

Zato v imenu Odbora brigade prosim vse tovariše in tovarišice, ki so se za časa borbe nahajali v ožjih štabih brigade in bataljonov, da mi sporočijo sledeče podatke: enoto, položaj, dobo (oddo), na določenem položaju, sedanjim naslov in po možnosti od koga so funkcijo prevzeli ter kdo je bil njihov naslednik.

Ti podatki so nujno potrebni, ker bosta kroniki brigade, ki bo izšla letos, priložena tudi spiska vseh pripadnikov brigade in sestavi štabov posebej. Prosim, da podatke pisмено pošljete na moj naslov:

Tine Derenda
Ljubljana, Rozmanova 2.

Zahvala

Zene iz Senožet se lepo zahvaljuje mo »Partizanski knjigi« iz Ljubljane za knjige, podarjene ob dnevu žena.

POVEJTE SVOJEMU ZNANCU

naš naslov: Uprava »TV 15«, Ljubljana, Beethovnova 10. Na ta naslov naj piše, da se naroča na »TV 15«.

Ob tabornem ognju

Suhokrajinska vasica Korinj nas je 21. marca letos pričakala odeta v zajetno snežno odejo. Zima, ki se je ob slovesu kar se da krepko rokovala s pomladjo, nam jo je za novo zapadlim snegom pošteno in nepriznane zagodla. Oprtani s televizijskim sprejemnikom, darilom za tamkajšnjo osnovno šolo, smo jo morali z glavne ceste mahiniti kar peš! »Skoraj tako kot pred sedemindvajsetimi leti; isto pot smo ubirali, samo snega je bilo takrat do pasu,« se je spominjala Stana Kos-Spela, ko sva se počasi vzpenjali proti tri kilometre oddaljenemu Korinju.

Ta dan sem se bila pridružila bivšim borcem in članom stalnega odbora 10. SNOUB »Ljubljanske« Hinku Bratožu-Okiju, Olgi Bratož, Vladimiru Senku-Gabru, Stani Kos-Speli, Milanu Juričevu-Jugovu, Vladoši Simičičevi, Cirilu Košaku-Sodčku, Radu Stepišniku-Stričku in Mihajlu Borisu. Tega dne se jim je uresničila želja, da poklonijo televizijski sprejemnik vasic, ki jim je v času vojne nudila zavetišče.

»Kdo bi mogel pozabiti novembrske dni leta 1943, ko se je na Ilovi gori, kjer sta bili 4. novembra 1943 obkoljeni Ljubljanska in Cankarjeva brigada, odigravala ena najbolj žalostnih in strašnih bitk v jesenski nemški ofenzivi,« mi je pripovedoval Hinko Bratož-Okli. »Sovražnik je imel veliko premoč; del 10. brigade se je prebil proti severu na grosupeljsko stran, drugi del — štabi ljubljanske brigade, 18. divizije in Cankarjeve brigade —

pa so se zbirali na južnem koncu,« je nadaljeval Vladimir Senk-Gaber. »Izgube so bile velike, povsem smo bili odrezani od sveta, in boj za ranjene smo začeli na smrt utrujeni. Pa smo krenili proti Korinju,« je sklenil Ciril Košak-Sodček.

»Spominim se jabolka,« je tik pred vasio začela tiho pripovedovati Vladoša Simičičeva. Prislunhila sem. »Zanj sem ga hranila... vzela sem ga iz hrbtnika, kjer sem ga imela kdove kako dolgo... skrbno sem ga odvila... pa ga je bil spridil mraz in nič več ni bilo užitno...« Nizala je spomin za spominom. Zazdelo se mi je, da se z izgovorjenimi besedami vrača nazaj in da zopet doživlja tiste

V spomin in zahvalo!

dni. Zakaj ta otožnost, ki sem jo razbrala samo na njenem obrazu, sem se vpraševala. Ko smo se vračali, mi je povedala, da je bila dan poprej v Mestnem gledališču ljubljanskem spominska slovesnost ob peti obletnici smrti njenega življenjskega tovariša Jožeta Tirana... »Skupaj sva bila na Korinju; z nama so bili tudi borci-umetniki France Presetnik, Stane Jerman, Smiljan Samec, Marijon Kristančič, Bogdana Stritar, Marjan Kozina, Anica Čepe, Rado Simoniti in Tone Seliskar.«

Koliko je še neizpovedanega, sem pomislila. »Mnogo spominov hranim v srcu in na papirju,«

mi je kot v potrditev mojih misli dejal Milan Juričev-Jugov.

Pred osnovno šolo v Korinju nam je izreklo dobrodošlico devetindvajset otrok, ki jih že četrto leto poučuje učiteljica Fani Sever. Mlada je, ni doma iz teh krajev, pa jim posveča vse svoje življenje. »Junakinja dela,« je tiho dejala Vladoša Simičičeva. Tovarišica Fani nam je s svojimi varovančki v krajšem kulturnem programu pripravila enkratno doživetje. »Nimamo gledališča in ne kinodvorane, elektrika nam je zasvetila šele lani, in tudi polknice na oknu v svet — kot so imenovali televizijski sprejemnik — so nam bile do danes zaprte,« so nam povedali. »Hvala in veseli bomo, če nas boste še obiskali,« so dodali. Kdo neki bi mogel podvomiti o iskrenosti teh besed, izrečenih ob slovesu!

»Lepo so nas sprejeli tudi leta 1943: po krajšem počitku in preureditvi enot smo po nalogu glavnega štaba Slovenije krenili prek slovensko-hrvaške narodnostne meje v Gorski kotar, novim nalogom naproti,« mi je pojasnjeval Rado Stepišnik-Striček. »Danes pa je v našem programu na prvem mestu skrb za doraščajoči rod,« je še dejala Olga Bratož, tajnica stalnega odbora 10. SNOUB.

Vračali smo se tiho in zatopljeni vsak v svoje misli. Opazovala sem jih. Verjetno se od tistih dni niso dosti spremenili in zaželela sem si, da bi bila z njimi preživljala november 1943 v Korinju...

M. Š.

Is zgodovine revolucije in ljudskega odpora

Sovražnik ni prodril v Zgornjo dolino

DNE 4. APRILA BO MINILO 25 LET, KAR JE JESENISKO-BOHINJSKI ODRED POD POVELJSTVOM POROČNIKA IVANA LEBANA V CELODNEVNEM BOJU ZAVRNIL SOVRAŽNIKOV POSKUS VDORA V ZGORNJO DOLINO. PO KASNEJSIH PRIZNANJIH UJETNIKOV SO IMELI NEMCI NAMEN VEČ VASI IZROPATI IN POŽGATI. TAKO JE ODRED REŠIL VELIKANSKE VREDNOTE, OBENEM PA POGNAL NEMCE V BEG.

MILE PAVLIN PIŠE ZGODOVINO JESENISKO-BOHINJSKEGA ODREDA, IZ KATERE SMO POVZELI ODLOMEK, KI OPISUJE SPOPAD 4. APRILA.

Med glavnimi boji proti 9. korpusu spomladi 1945 je sovražnik pustil Bohinj in Jeseniško-bohinjski odred v njem pri miru, ker očitno ni hotel drobiti svojih sil. Sele proti koncu ofenzive, ki se je uradno končala 6. aprila 1945, so z manjšimi silami le poskušali napasti odred, mu zadati večje izgube in ga pognati v hribe.

Odredni štab je za sovražnike načrte prek svoje obveščevalne službe zvedel razmeroma zgodaj, tako da se je odred lahko pripravil na obrambo. Ponoči med 3. in 4. aprilom se je v Bistrici zbralo kakih 300 nemških vojakov in nekaj domobrancev. Vsi so se pripeljali v Bohinj z vlakom. Približno 30 jih je pripadalo esesovski policijski enoti za dresiranje psov na Bledu, kakih 70 jih je bilo iz nadomestnega bataljona planinskih lovcev št. 319 z Bleda, kakih 36 pa iz 3. motorizirane nadomestne šolske baterije 112. polka z Bohinjske Bele. Domobranci so prišli iz postojanke Jarše pri Bledu, preostali vojak pa so pripadali 699. oddelku protiletalske obrambe, ki je bil na Jesenicah. Vsa ta skupina je imela od težkega orožja en težki minomet, en brzostrelni protiletalski top na kamionu in dva težka mitraljeza.

Skupina iz Bistrice naj bi prodrila po cesti Bistrica-Jezero do Sv. Janeza, od tam pa v Staro Fužino. Del te skupine

naj bi prek Broda in Senožet prodril v Srednjo vas. Prav tako naj bi primerno številna skupina vojaštva prodrila iz Radovne prek Pokljuke ter udarila odredu v hrbet. Vojaštvo naj bi zbralo po vaseh čimveč hrane in živine, nato pa požgalo partizanske vasi, zlasti Staro Fužino.

Dne 20. marca je prišla prek Jelovice v Bohinj 20. brigada »Tržaška«, 25. marca pa dva bataljona 19. brigade »Srečko Kosovel« ter komanda gorenjskega vojnega področja. Zadnji dve enoti sta se prebili s Porezna, kjer je posebno Kosovelova preživela hud udarec in izgubila cel bataljon, katerega so Nemci zajeli. Takoj po prihodu vseh teh enot v Bohinj je bil skupno z Jeseniško-bohinjskim odredom ustanovljen skupni operativni štab. Kot komandant tega štaba Ivan odreda, ki je bil nekakšna bohinjska garnizija, je postal komandant glavnega štaba Ivan Leban. Ta operativni štab je že pred 4. aprilom razporedil vse enote, da bi lahko zavrnile sovražnikov izpad. Tržaška brigada naj bi branila južno stran jezera z naslonitvijo na hotel »Bellevue«, odred črto Sv. Janez-Rudnica-Senožeta, Kosovelova pa Uskovnico.

Ko je odredni štab zvedel, kdaj točno bodo Nemci napadli, je samo opozoril vse te enote, naj bodo pripravljene. Cilvilno prebivalstvo pa je že po-

noči med 3. in 4. aprilom obvestil, naj se z živinc in najnujnejšim imetjem zbere v Stari Fužini, odkoder se bo pod zaščito odreda umaknilo na Voje.

Se zvečer 3. aprila je odšel vod iz 1. bataljona v zasedo nad vas Brod, en vod 2. bataljona pa na Pozabljeno pri Bistrici. Manjša zaseda je bila ob cesti Bitnje-Jereka, v zvoniku cerkve v Srednji vasi pa je bila izvidnica. Prek tajnega telefona, ki je bil napeljan iz bistriške elektrarne po eni izmed številnih žic do vasi Polje k hiši Janeza Rozmana — prek njega pa je bila linija vključena v celotno telefonsko omrežje odreda — je odredni štab ves čas sprejemal neposredno iz Bistrice, izhodiščne sovražnikove postojanke, sveže podatke o sovražniku.

Zjutraj 4. aprila je bila po dolini megla. Nemška kolona je krenila iz Bistrice še preden se je razdani. Ko se je megla nekoliko razpršila je zaseda nad Brodom opazila na cesti na drugi strani Save pod gričkom Kok štiri kamione. Začela je nanje streljati. Trije kamioni so odpeljali dalje, eden pa je obstal, ker je bil verjetno poškodovan. Zaseda pa ni vedela, da so Nemci že prišli v vas Brod. Ko se je začelo streljanje, so se iz vasi vrnili na glavno cesto in se tam pridružili koloni, ki je prodirala proti Sv. Janezu.

Zaseda na Pozabljenem je zaslislala to streljanje in kmalu ugotovila, da so Nemci že mimo nje in da njihov glavni udarec velja Stari Fužini. Zato je začela počasi prodirati proti Zlanu in Laškemu rovtu.

Medtem je glavnina nemške kolone naletela na zasedo Tržaške brigade nad Laškim rovtom. Po prvih streljih zasede je manjša nemška patrulja prišla zasedi za hrbet in jo pregnala, s tem pa povzročila v brigadi tak preplah, da se je začela v precejšnjem neredu umikati proti Ukancu, posamezniki pa so odšli celo na Komno. Kasneje do konca spopada ta brigada ni več posegla v boj. Nemci pa so zasedli hotel »Bellevue« ter tam postavili težki minomet in oba težka mitraljeza. Od tam so jeli obstreljevati odred pri Sv. Janezu in na Vrtovinu ter vas Staro Fužino, kjer sta se od min vneli dve hiši.

Tedaj se je težišče spopada preselilo k mostu pri Sv. Janezu. Nemci so ob podpori mitraljezov, minometov in brzostrelnega topa štirikrat poskušali jurišati čezenj. Vse poskuse pa je zaseda odreda z vzpetine med Mostnico in Savo odbila. Ta zaseda, ki je pripadala 1. bataljonu Jeseniško-bohinjskega odreda, je imela svoje položaje dobro utrjene z bunkerji in strelskimi jarki. Ko so vsi štirje poskusi, da bi se Nemci prek mostu prebili na drugo stran Save, propadli, je skupina nemških vojakov poskušala pod mostom prebresti Savo. Vendar jih je zaseda odreda opazila ter pobila ali ranila.

Ostrostrelci in posamezni dobri strelci pa so z vrhov na severni strani Save med Senožetmi in Sv. Janezom Nemcem preprečevali, da bi hodili po vaseh in plenili hrano ter živino.

Ze ob začetku spopada je ena desetina borcev spremila civiliste z živino na Voje. Civilistom in tej desetini je poveljeval pomočnik političnega komisarja odreda Silvo Koler.

Ko je postalo očitno, da sovražnik ne bo več poskušal prodrati prek Senožet, je odredni štab od tam odpoklical vod in ga poslal proti Stari Fužini. Četo iz 1. bataljona pod poveljstvom bataljonskega komandanta Antona Žnidarja pa je odredni komandant poslal okoli

jezera, da bi napadla Nemce pri hotelu »Bellevue«, saj na Tržaško brigado ni bilo več računati. Žnidar je četo popeljal po stezi iz Stare Fužine ob severni obali jezera na Ukanc, nato pa po gozdovih nad cesto ob južnem bregu. Medtem je vod s Senožet že prišel na položaje pri Sv. Janezu. Skušal se je približati prednji bojni črti po strugi Mostnice, toda to mu zaradi hudega obstreljevanja ni uspelo. Zato se je vrnil med hiše v Stari Fužini in se prek fužinskega polja prebil posamič ali v manjših skupinah na Vrtovin, kjer je zasedel položaje.

Medtem se je četa, ki jo je vodil Žnidar okoli jezera, pri hotelu »Bellevue« že spopadla z Nemci. Zaseda, ki se je vrnila s Pozabljenega, pa je zadela na skupino nemških vojakov pri Laškem rovtu. V strahu, da ne bi bili obkoljeni — poleg tega pa se je že bližal večer, saj je bila ura že 16 — so se pričeli Nemci na vsej črti naglo umikati. Deli odreda, ki so bili pri Sv. Janezu, so takoj vdrli čez most na južni breg Save ter pričeli Nemce zasledovati. Med zasledovanjem je skupina nemških vojakov skušala organizirati odpor okoli manjšega hotela na Ribčevem laz. V spopadu, ki je sledil, je hotel zadela mina iz »piata« nakar se je ta vnel in do tal pogorel. Odred je Nemce zasledoval do vasi Savica. Nemci so brzkone računali, da jih je napadla v hrbet celotna Tržaška brigada. Kosovelova brigada tega dne ni imela bojev, ker kljub pričakovanju Nemci iz neznanega razloga niso poskušali prodrati v Bohinj prek Pokljuke.

Po podatkih obveščevalne službe so imeli tega dne Nemci v bojih z odredom štiri mrtve in več ranjenih, vojaka Josefa Janischa, ki mu ni bilo še 18 let, pa je odred ujel živega. Odred je zaplenil nekaj min za težki minomet, nekaj tromblonskih bomb in streliva za puške ter eno puško tipa Mauser.

Med spopadom, ko je odredni komandant Leban iz Stare Fužine šel nadzorovat zasede proti Senožetam, je sredi polja nanj nekdo iz vasi večkrat ustrelil. Ena izmed krogel mu je prebila plašč. Kljub takojšnji preiskavi krivcev niso našli. Že pred napadom pa so Nemci poslali z Bleda esesovskega sanitetnega podoficirja in neko žensko, ki sta se izdajala za Holandca in Rusinjo, oziroma za moža in ženo. Oba sta prišla kot begunca iz nemške vojske. Zaradi budnosti borcev so ju kmalu aretirali. Med nemškim napadom 4. aprila sta skušala zbežati. Ženska je pred smrtjo priznala, da je Slovenka in da sta imela nalogo pobiti odredni štab.

Ko so se Nemci umaknili, je odred slovesno vkorakal v Sta-

ro Fužino. Veselje nad veliko zmago je bilo še toliko večje, ker odred tega dne ni imel ne mrtvih ne ranjenih. Tudi begunci so se vrnili z Voja in v Stari Fužini so začeli slaviti zmago. Slavje se je končalo šele pozno ponoči.

Nemški neuspeh 4. aprila pa ni pomenil samo vojaške, ampak tudi politične zmago odreda. Predvsem je odred pokazal, da je kos večjim sovražnikovim silam in da je sposoben braniti osvobojeno ozemlje. Če je spopad z nemško patruljo pri Brodu 18. februarja prelomnica glede skoraj neoviranega nemškega patroliranja po Bohinju, je spopad 4. aprila pomenil prelomnico glede zaupanja Bohinjcev v svojo ljudsko vojsko.

Za partizanski uspeh pa je bilo tudi nekaj organizacijskih taktičnih in moralopolitičnih razlogov. Zaradi dobne obveščevalne službe, ki si je že prej našla primerne zaupnike v sovražnikovih postojankah in celo med nemškim vojaštvom ter organizirala njihovo povezavo s štabom, je ta pravočasno zvedel za sovražnikove načrte in temeljito pripravil obrambo. Velikega pomena so bile tudi utrdbe na razglednih točkah. Dobra kritja so borem omogočala, da so vztrajali na položajih kljub hudemu sovražnikovu obstreljevanju. Sploh pred reorganizacijo odreda 7. februarja niso poznali utrjevanja in so ga podcenjevali.

Odredni komandant in komandanta bataljonov so ves čas osebno poveljevali in dajali zgled hrabrosti in zaupanja v svoje sile. Politični delavci so bodrili borce neposredno na bojni črti.

Veliko je pripomogla k uspehu tudi četa, ki je prodrila okoli jezera Nemcem za hrbet, pa tudi zaseda, ki jih je na lastno spodbudo napadla pri Laškem rovtu, potem ko se je vrnila od Bistrice. Tako je dobil sovražnik občutek, da je obkoljen in da ga napadajo znatno močnejše sile kot pa so ga dejansko. Tudi zaseda nad Brodom, ki je nemudoma začela streljati, ko je zapazila sovražnika, je svojo nalogo uspešno opravila, saj je po svoje pripomogla, da je pri nemškem poveljstvu vzbudila prepričanje, kako je ves greben nad Brodom zaseden.

Vdor čete 1. bataljona v sovražnikovo zaledje pa lahko smatramo tudi kot klasičen primer manevra, ko se del enote brani na vnaprej pripravljenih položajih, drugi del pa sovražnika napade z boka ali zaledja.

MILE PAVLIN

Fotografija z vprašajem

Tale fotografija najbrž izvira od nekje z Gorenjskega iz prve polovice leta 1943, kar sodimo po triglavkah in znakih na njih, pa tudi po klobukih na glavah dveh partizanov ali aktivistov. Kdo bi vedel povedati, kje in kdaj je nastala ter kdo so tovariši na sliki?

BORCI, INVALIDI, BRALCI TV-15!

Pozor! Prihodnji teden pride prvo sporočilo »Vedroga«. Odločitev bo lahka.

Obrtno podjetje

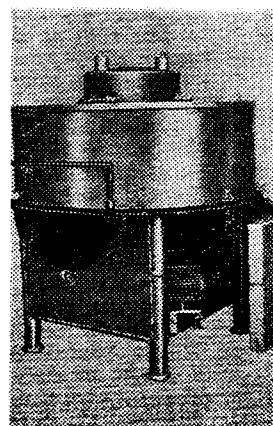
»O B R T N I K«

PREBOLD

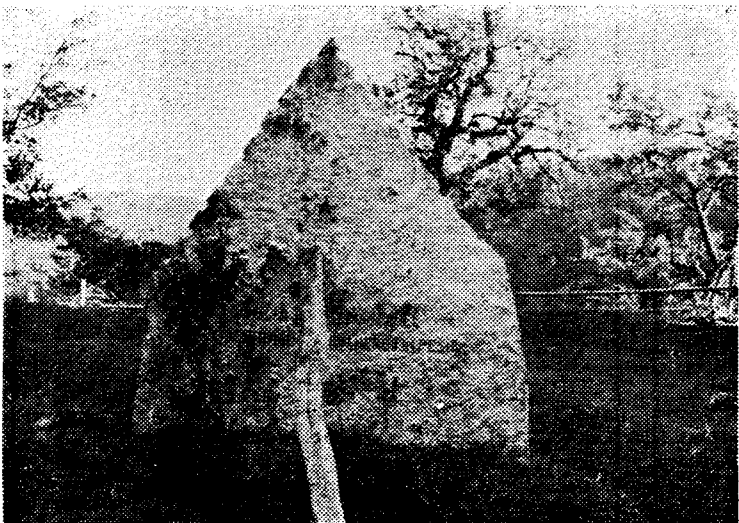
Izdeluje krožne betonske mešalce v velikosti 500 litrov z električnim motorjem 380 W.

Mešalec je primeren poleg mešanja betona, tudi za mešanje malte. Uspešno ga uporabljajo izdelovalci betonskih zidakov.

Prodajna cena 9.750.— Ndin

Pisma uredništvu

Spomenik pri Zlebniku v Zavodnjah, kjer je padel pesnik Kajuh

Pozdravljam Janeževo pobudo

Dopis tovariša Jožeta Janeža »Pismo murskosoboškimi gimnazijcem« kot tudi njegova pobuda sta vredna velike pozornosti vseh nas. Namreč, da bi zbrali podatke in izdali življenjepis s fotografijami 87 dijakov in študentov oziroma absolventov, ki so kdaj hodili na murskosoboško gimnazijo. Zdi se mi, da bi to morali narediti ne samo v Murski Soboti, ampak na vseh gimnazijah in drugih srednjih šolah. Vseposod bi morala biti na vidnem mestu »lošča z imeni padlih, če pa je med njimi kak viden revolucionar, tudi njegov doprsni kip. Knjiga z življenjepisom naj bi bila važen učni pripomoček in tudi darilo za najboljše učence.

Seveda bi moral skrbeti tudi za to, da bi kraje, kjer so dijaki oziroma absolventi padli ali umrli in kjer so pokopani, primerno označili s spomeniki in spominskimi ploščami. Tja bi morali tudi hoditi na izlete, obiskovati pa tudi svoje padlih in umrlih.

Da je že skrajni čas za takšno akcijo, vidim že po tem, kako tovariš Janež navaja podatke samo za 33 žrtev, vsem ko je treba podatke za preostalih 54 še iskati oziroma zbrati. Zdi se mi, da glede tega ne bi bilo težav, saj bodo radi pomagali svojci, pa tudi združenja borcev.

Glede neznanih pa lahko tudi jaz posredujem podatke za dva, in sicer za Daniela Halasa ter Ignaca Cvetka. Halasove podatke in fotografijo sem tudi poslal gimnazijskemu ravnateljstvu.

Danijel Halas je bil rojen 24. junija 1908 v Crensovcih, leta 1929 je maturiral. Po končanem študiju na bogoslovni visoki šoli v Mariboru je dobil službo v Lendavi. Med okupacijo je bil župnik v Polani, rojstnem kraju Miška Kranjca. Zaradi sodelovanja z narodnim herojem Kovačem, ki so ga oboje sili madžarski fašisti, so tudi Halasa s Kovačem vred jeseni 1941 imeli zaprtega. Obsojen je bil na 14 mesecev težke ječe, ki jo je preživel v Budimpešti. Po vrnitvi je svoje delo nadaljeval. Z oblastmi je imel stalne težave zaradi slovenskega petja in poučevanja jezika, pa tudi madžarski učitelji ga niso prijazno gledali. Ko so se že slišali ruski topovi, so ga 16. marca 1945 ponovno aretirali. Zadržani so ga zvečer odgnali k Muri in ga tamkaj z ročaji revolverjev obili, truplo pa vrgli v vodo. Ko ga je reka naplavila, so ga domačini skrivaj pokopali v Polani. Njegovo ime je tudi na spominski plošči, ki jo je odkrilo cirilmetodijsko društvo katoliških duhovnikov 9. novembra 1955 na Brezjah.

O Ignacu Cvetku pa vem, da je bil prav tako kot Halas rojen v Crensovcih, in sicer 13. decembra 1912. Maturiral je 1934. Kaj je študiral in kako je končal, mi ni znano. Verjetno bi o njem vedel kaj več povedati Ivan Camplin, župnik v Dobrovniku. Ta je bil prav tako na procesu skupaj s Halasom in Kovačem ter so ga obsodili na pet let ječe.

Končno pozivam napredne dijake, zlasti planince, naj v letošnjem poletju organizirajo izlete po kurški transverzali. Ta se začne ravno v Prekmurju, to je v Gančanih, kjer je padel heroj Marko.

Tudi jaz sem lani hodil po transverzali in prišel iz Prekmurja do Save, čeprav sem star že 63 let. Toda na vsej poti nisem srečal niti enega študenta. Tudi spomenik v Gančanih, kot še nekateri drugi, je precej zanemarjen.

Take vrste akcije bi lahko na srednjih šolah precej poživile delovanje mladinskih organizacij.

Srednješolce vabimo na izlet k Zlebniku v Zavodnje, kjer je 20. februarja 1944 izkrcaval njihov vrstnik, pesnik in narodni heroj Karel Destovnik-Kajuh. Tam je nov velik graniten spomenik, ki smo ga odkrili leta 1968 in ga je verjetno še malo ljudi videlo. Na njem piše: »Ni je smrti brez življenja — ni svobode brez trpljenja.«

FRANC ŠMON,
ZAVODNJE-SENTVID

Mirko bo ostal v Porabju

Žalosten je bil prvi pomladni dan pred 25-letji za borca Prekmurske partizanske čete, zakaj tega dne je smrtno zadet omahnil pri vasi Verica v Porabju namestnik komandirja čete Alojz Škerjanec-Mirko. O njegovi junaški smrti je bilo že objavljenih nekaj sestavkov, ki so jih napisali njegovi bojni tovariši.

Grob slovenskega partizana v Monostru na Madžarskem ni bil nikdar pozabljen. Po osvoboditvi je dobil skromen nagrobnik in na njem posvetilo v slovenskem in madžarskem jeziku. Tovariši iz nekdanjega okrajnega odbora Zveze borcev NOV Murska Sobota so velikokrat razpravljali o tem, da bi bilo treba Mirku urediti dostojen nagrobni spomenik, medtem ko so se nekateri ogrevali tudi za to, da bi partizanove posmrtno ostanke prepeljali v domovino. Mirkov grob v Monostru so večkrat obiskale delegacije iz Prekmurja. Pred leti je bila v Monostru delegacija občinskega odbora ZZZ NOV Murska Sobota, ki se je pod vodstvom tedanjega predsednika Frančka Šonaje poklonila spominu partizanskega junaka.

Predlog občinskega vodstva ZZZ M. Sobota o postavitvi ustreznega nagrobnika je lani naletel na ugoden odmev pri madžarskih oblasteh. Madžari so sklenili, da bodo sami izdelali spomenik in tudi krili stroške. Načrt nagrobnika je bil z zadovoljstvom sprejet. In tako je bila tudi določena naša delegacija — v njej so bili poleg družbenopolitičnih predstavnikov občine Murske Sobotne tudi nekdanji Mirkovi soborci — ki se je na dan četrstoletnice njegove smrti udeležila odkritja nagrobnika v Monostru.

Sedaj so končno znani tudi podatki o pokojnem junaku. Alojz Škerjanec s partizanskim imenom Mirko je bil rojen 8. julija 1923 v vasi Ribče pri Litiji. V partizane je odšel maja 1943. Dodelili so ga PK SKOJ za Stajersko. Leta 1945 je prek Prlekije odšel na levi breg Mure, da bi skupaj s svojimi soborci pomagal prekmurškemu ljudstvu pri krepitvi osvobodilnega gibanja in organizaciji ljudske oblasti.

Ko je bila koncem januarja 1945 osnovana Prekmurska partizanska četa pod vodstvom komandirja Filipa Korošca-Bora in politkomisarja Frančka Mirtiča, so Mirka

določila za namestnika komandirja. Odlikoval se je v vseh akcijah te partizanske enote. Madžarska krogla ga je oplazila v ramo. Kljub temu je s tovariši odšel v Porabje, kjer se je končala njegova mlada, a uspešna življenjska pot.

Tako bo Mirko za vedno ostal v Porabju, saj je žrtvoval svoje dragoceno življenje tudi za svobodo madžarskega ljudstva. Prizadevnost madžarskih oblasti, da se odolžijo spominu junaškega borca, je lep prispevek k nadaljnjemu razvijanju in poglobljanju naših sosedskih odnosov.

JOZE JANEŽ

Vojakovo pismo iz Aleksinca

Doma sem zelo rad prebiral novice, posebno pa še spomine udeležencev NOB v vašem listu. Mami sem naročil naj mi hrani vse izvide, da bom prebral, kar me zanima, ko bom prišel na dopust.

Doma sem na Bledu, sedaj pa sem že tri mesece vojak v Aleksincu. V tem mestu je med vojno živel mnogo slovenskih preseljenec.

Prve tedne sem imel strašno domotožje. Pogrešal sem naše prelepe gore, gorski zrak in seveda dom. Toda kmalu sem si našel dobre prijatelje. Iz vseh koncev naše domovine smo skupaj v vojašnici. Zelo sem se navezal na Mirka iz Celja in Ljubca iz Ohrida. Rad pa imam tudi druge, zelo dobro se razumemo. Predstojnike imam zares dobre, da jih lahko spoštujem in cenim. Vedno pozorno sledim predavanjem in ostalemu pouku.

Večkrat mi misli pohitijo nazaj v leta, ko sem še hodil v osnovno šolo in sem bil navdušen planinec. Blejsko planinsko društvo je namreč vneto skrbelo za svoj naraščaj in tako je naš mladinski odsek imel kar lepe uspehe. Vodil nas je ing. gozdarstva Milan Ciglar. Povezali smo se z vojašnico na Bohinjski Beli in na Pokljuki. Tam pa so bili tedaj naši oboževani vzorniki, oficirji JLA: Jože Švigelj, Miloš Rutar, Janez Lušina in Srečo Tušar. Od zgodnje pomladi do pozne jeseni smo hodili na dolge izlete v gore, organizirali smo taborjenja in pohode v kraje, ki so bili znani iz NOB. Veliko smo se pogovarjali s tovariši iz JLA in tako sem zvedel marsikaj, kar mi danes koristi.

Vsako leto na dan JLA smo obiskali vojašnico, zato se mi je tudi sedanja zdela že kar domača. Vojaki so nam takrat razkazali orožje in druge priprave.

Lani sem na dan JLA svečano obljubil, da bom branil domovino in bom dober vojak v armadi, ki ji poveljuje naš najdražji voditelj, maršal Tito.

Vsem sodelavcem in bralcem »TV 15« tovariški pozdrav iz Aleksinca!

UROS STARE

Takih je danes malo!

Gorje—Poče—Trebenče, so tri vasiče pod Poreznom, ki pa so v marsičem zelo povezane med seboj. V vse te vasi pelje skupna cesta. Odcep v posamezno vas pa se konča v njej; iz teh vasi naprej pa so le še slabi kolovozi, ki se končajo v strmih senožetih na pobočju Porezna.

Vse tri vasi imajo skupni odbor SZDL in ZB. Skupno imajo tudi kulturno-prosvetno društvo »Milojka Štrukelj«, ki je ostalo aktivno vsa povojna leta. V tem društvu, ki priredi vsako leto po eno dramsko uprizoritev, sodeluje skoraj vsa mladina iz teh vasi.

Ko sem lani prišel v vas Trebenče, je mladina v velikem skednju pripravljala oder za igro. Med njimi je bil tudi starejši možakar,

ki je pridno pomagal pri delu ter tu in tam kaj svetoval. Ko pa sem se nekega dne povzpел na Porezen, je ta možakar popravljaj spomenik v zadnji ofenzivi padlim partizanom, ki sta ga zob časa in ostraklila dodobra načela. Pozneje sem zvedel, da je vse to delo opravljal prostovoljno in da za to ne zahteva nobenega plačila.

Pred mesecem pa sem ga obiskal na njegovem domu v Gorjah, kjer živi z ženo v svoji majhni hiši.

Franč Kranjc je že pred letom prekoračil 70 leto. Po poklicu je bil zidar, sedaj pa uživa zaslužen pokojnino. Toda njegova pot ni bila posuta s cvetjem. Življenje bajtarja je bilo težko, dela ni bilo vedno dovolj. Sam pravi, da ni nikdar mislil, da bo kdaj tako dobro živel kot živi sedaj. Če-

prav je njegova pokojnina bolj skromna.

Ze jeseni 1942 je bil povezan z OF. V partizane pa je odšel v marcu 1943. Potem ko je sodeloval v številnih borbah na Dolenjskem, se je vrnil na Primorsko. Dne 14. 2. 1944 je bil hudo ranjen v borbi na Lokvah, takrat je izgubil tudi levo oko.

Na majhni mizi v sobi pa so bile zadnje številke Primorskih novic, TV 15, Tovariši, Delo, Upokojenec in Komunist. Kranjc je namreč član ZK od marca 1943. Še vedno pa opravlja funkcijo tajnika krajevne organizacije ZB. Ko sem odhajal, sem razmišljal: takih, kot je Franc Kranjc, je malo!

JANEZ JERAM

Zakaj nič iz Trbovelj?

Številni borci, naročniki »TV 15« iz Trbovelj, se nenehno sprašujemo, kaj je vzrok, da se v tem priljubljenem borčevskem glasilu nikoli nihče ne oglasi s kakim dopisom o delu ZZZ trboveljske občine. Prav tako tudi ne o delu počitniških domov na Lošinju in na Vrheh. Pod rubriko »Imeli smo ljudi« bi lahko objavili zapis o kakem našem rojaku, tako kot za borce iz drugih krajev. Trbovelje imajo bogato revolucionarno preteklost in bi zato moralo biti v našem časopisu več sestavkov o njih. Žal naša administracija, ki je zato plačana, nima razumevanja da bi dvignila ugled in sebi pisala o vprašanih borcih iz Trbovelj.

Ivan Rovšnik, Trbovelje

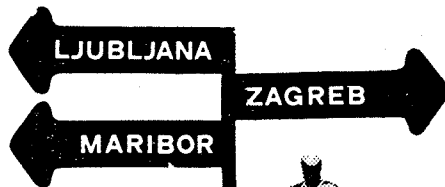
PRIPOMBA UREDNIŠTVA: Ni dolžnost administracije (ne vemo, katero ima v mislih tovariš Rovšnik, ali občinsko ali ZZZ), da bi pisala članke o delu ZZZ. To delajo povsod občani, ki jih imenujemo dopisniki. Teh smo v Trboveljah že nekaj imeli, toda vsi so počasi odnehali s pisanjem. Naš časopis tudi ne more objaviti vsega, kar kdo piše, članek mora biti vsaj zanimiv. Če ne gre drugače, ga popravimo, toda če ga ni, ga tudi popraviti ne moremo.

Glavna krivda, da iz Trbovelj ni dopisov, pa je na članih ZZZ, ki nič ali zelo malo pišejo o zadevah borcev in o delu ZZZ v občini ali kraju.

Popravek

Avtor članka »Rdeči križ in pomoč za Kozjansko«, ki je bil objavljen 13. št. »TV 15« na 5. strani, je JOŽE PERČIČ, ne pa Jože Perič, kot je pomotoma navedeno.

PROTI ZIMI - PRIJATELJ ZA MRZLE DNI - VELENJSKI LIGNIT

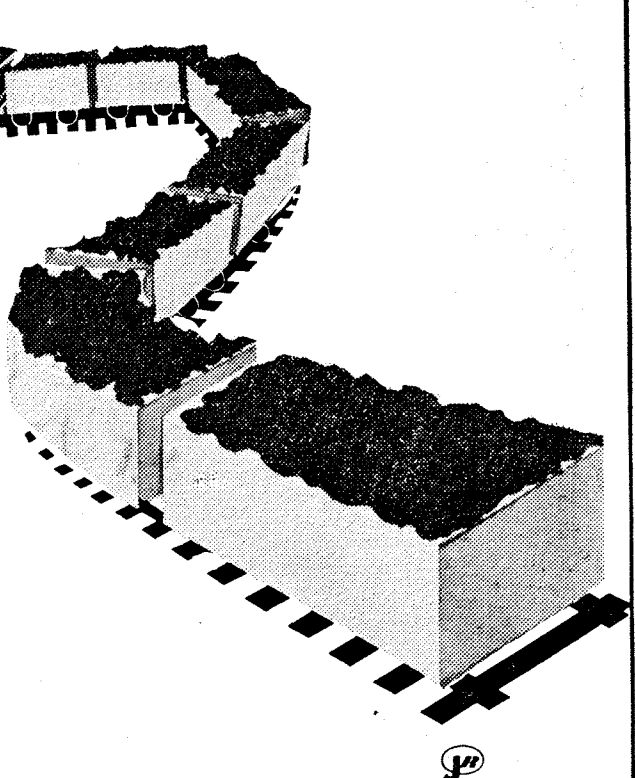

prijetno, zdravo
in poceni toploto
daje vašemu domu
velenjski premog

sedaj je čas,
da naročite...!

ŠE VEDNO VELJA -
ZA SONCEM GREJE NAJCENEJE
VELENJSKI LIGNIT

RUDNIK LIGNITA VELENJE

Mile Pavlin **SKRIVNOST SIMNOVE SMRTI** / TORZO ROMANA /

Tiste čase je začelo prihajati v našo državo mnogo Nemcev z avtomobili. Skozi naše mesto so vozile procesije vozil proti morju. Če so se ustavili, so turisti odkrito govorili Hitlerju v prid, fotografirali vsevprek in obiskovali domače Nemce. Ti pa so začeli hoditi v Nemčijo. Nekateri med njimi niso niti preveč skrivali, da so tam končali nekakšne tečaje. Člani našega združenja smo zapisovali vse, kar smo zvedeli, in poročila pošiljali našim voditeljem. Toda nikoli se nikomur zaradi tega ni nič zgodilo, Nemci so rovarili naprej. Tolažili smo se, češ opazujejo jih, naj se uspavajo, potem jih bomo.

Kmalu zatem smo prejeli nekakšno okrožnico, kjer je pisalo, da moramo biti budni, da moramo paziti na vse sovražnike jugoslovanstva, posebno pa na komuniste, saj so ti najbolj nevarni. O Nemcih niti besedice...

O komunistih do takrat še nikoli nisem razmišljal. Vedej sem, da je nekje onkraj Karpatov Rusija, kjer smo doma vsi Slovani. Tam se dogajajo hude reči in vsega so krivi ti preklicani boljševiki. Dosti tem vestem nisem verjel. Rusija je Rusija, pa naj bo boljševiška ali carjeva. Če bi bili ljudje nezadovoljni, bi verjetno boljševike že zdavnaj pregnali z oblasti.

Toda pri nas! Nekdo nam je zatrjeval, kako so komunisti sploh proti vsaki narodnosti in jim je vseeno, v katerem jeziku kdo govori. Kako so zaradi tega odstopili Avstrijem Koroško in Italijanom Primorsko, vodijo da jih nemški Židje.

»Zdaj, ko nam gre za biti ali ne biti, hočejo

218

imeti razredni boj,« je govoril tisti. »Po njihovem nam je slovenski kapitalist hujši sovražnik kot nemški kmet ali delavec ali italijanski fašist.«

Povrh smo zvedeli še za pogodbo o nenapadanju med Nemčijo in Rusijo. Potem sem komunistem in vse, ki so imeli z njim zvezo, začel hudo sovražiti. Tudi v našem razredu jih je bilo nekaj, ki so govorili, da so za komunizem. Kmalu sem si bil z njimi v laseh, prepirali smo se in tudi grozili drug drugemu, Nemci pa so nas opazovali in se nam smejali. Že po tem sem sodil, kako jim je všeč, da se Slovenci med seboj prepiramo, ker komunisti rušijo našo enotnost. Se huje sem jih črtil.

Vsa ta leta, ko sem ves gorel v ognju domoljublja in se navduševal za skrajneže, sem obenem tudi doraščal in vedno bolj čutil, kako krivična je bila narava do mene, ko mi je odrejala telesne oblike. Z zavistjo sem opazoval sošolce in sošolke, kako postajajo drug do drugega vedno bolj prijazni. Pa tudi bral sem o teh stvareh. V sebi sem začutil nepremagljivo nagnjenje, ki me je vlekel k dekletom. Nazadnje sem si izbral tudi kraljico svojih sanj...

Bila je lepa in vitka deklica, hčerka neke vdove, ki je imela v predmestju majhno trgovino. Kolikokrat sem jo skrivaj od daleč hrepeneče opazoval, si želel, da bi z njo govoril in ji pobožal roko, lice... Zardevaj sem, če me je pogledala, in pobešal oči. Ne vem, ali je sploh zaslutila moja čustva. Z menoj je bila prijazna in nekoč me je celo pobožala po glavi. Najbrž zaradi sočutja, kar sem uganil šele čez leta. Takrat pa sem se počutil, kot bi bil najbolj bogat na svetu. Rad bi ji povedal, kako jo imam rad, pa si nisem upal. Le kaj bi si potem mislila o meni? Povrh pa se mi je tudi zdelo, da se njeno oko le prevečkrat ustavi na vzboklini na mojem hrbtu.

Moji sošolci so skrivaj kaj radi pripovedovali mastne zgodbe in psovali, kot so slišali vojake. Ne-

219

kateri so se tudi ponašali s svojimi dogodivščinami, seveda ne s sošolkami. Nekateri so hodili na počitnice k sorodnikom na vasi ter tamkaj marsikaj doživeli s kmečkimi puncami, ki bojda niso tako sramežljive kot mestna dekleta. Posebno po hribovskih krajih na koroški strani ne... Nekdo je vzel očetu denar in šel v javno hišo, nekoga je zapeljala

220

lepa, veliko starejša bogata gospa, omožena s starim, bolehnim možem...

Vedno bolj pogosto smo se pogovarjali o ženskah, vedno bolj razburljivo, slikovito in podrobno. Koliko je bilo pri vseh teh pogovorih bahanja, ne vem, vsekakor pa prercej. Četudi je bilo resničnega samo četrtino, je bilo preveč! Morda so se take reči, kot so jih pripovedovali moji sošolci, nezreli fantje mojih let, dogajale vedno, morda pa samo v tistih zmešanih in negotovih časih, ko smo trepetali pred novo vojno.

Poslušal sem jih z zanimanjem, čeprav sem potem silno trpel. Vse noči se mi je sanjalo samo o ženskah. Potem sem našel odrešitev, kakršna je v navadi med mladimi fanti. Odtlej mi je bilo le malo lažje, čeprav sem še vedno trpel, toda samo duševno. Gnusil sem se sam sebi, obžaloval sem vsak dan, ki mi je minil brez haska, in vedno huje čutil svojo pohabljenost. Začel sem misliti tudi na to, da bi se končal. Večkrat, posebno če sem kje videl srečna zaljubljenca ali poslušal posebno slikovito pripoved kakega sošolca o novi pustolovščini, sem bil tik pred tem, da skočim pod vlak ali v Dravo, spijem strup, se obesim ali ustrelim. Nekajkrat tega nisem naredil samo zato, ker sem se nadejal, da bom nekoč, v veliki vojni, lahko svoje življenje žrtvoval v velikem in slavnem dejanju, s katerim se bom proslavil za vse večne čase. Nekaj takega bom, kot je bil Miloš Obilič, sem sklenil, postavili mi bodo spomenik v našem mestu in vsi, ki bodo hodili mimo, se me bodo spominjali. Zal jim bo, da me niso imeli radi...

Bral sem samo take knjige, kjer je pisalo o junakih, gledal sem podobne filme in si že v domišljiji izbiral cilje svojih junaštev. Spominjam se, kako sem bil vesel, ko sem nekje bral, da so Francozi ustanovili posebno eskadriljo starih pilotov, da bodo opravljali bombniške akcije daleč v nemškem

221

zaledju, tam, odkoder ni vrnitve. Želel sem tudi sam postati pilot in sem se v ta namen vpisal k jadralcem. Toda z jadralnega letala do bombnika je še dolga in težka pot. Z jadraltvom ni bilo nič, zavrnila me je zdravniška komisija — ker da sem premajhen. Vem, da je bila tega kriva moja pohabljenost, samo reči mi tega niso marali...

Tako sem dočkal leto enainštirideseto in demonstracije, ko smo oklicali mladega kralja za našega voditelja in tako potrdili našo voljo, da z Nemci in Italijani ne bomo zavezniki. Bil sem zraven, ko smo peli in hodili po mestu, posebno pa me je veselilo, da smo lahko razbili nekaj nemških napisov. Pri tem bi me bili ljudje nekajkrat skoraj pomen-drali, saj sem bil še majhen in droben.

Vojna... Prijavil sem se za prostovoljca ter doživel najhujšo žalitev v svojem življenju. Nekakšen podoficir v pisarni me je najprej nekaj časa začudeno gledal, potem pa se je začel na ves glas smejati. Iz drugih sob so pridrevli še nekateri in se začeli krohotali. Nekdo me je ozmerjal s smrkavcem in pokveko, tretji pa je predlagal, naj me dajo h gorskemu topništvu. Tam naj bi nosil municijo, da bi se mi hrbet poravnal.

Zbežal sem domov, jokal sem od ogorčenja nad takšnimi ljudmi in nad vojsko, ki jih trpi. Nemci so bili že vdrl čez mejo in vsak hip smo jih pričakovali v mestu, domači Nemci pa so se nam izza okenških zaves škodoželjno posmihali. Tudi na sebi sem čutil sovražne poglede. Tisti dečko, ki sem ga bil nekoč udaril z ravnilom po obrazu, je že pred meseci uradno odšel v Nemčijo študirat, toda že zdavnaj so vrabci na strehah čivkali, da je tam na nekem tečaju, baže celo pri tajni policiji. Še tega se manjka, da pride sem in me poišče... Kako bi ravnal z menoj po vsem tistem, sem si kar predstavljal.

Držal sem se bolj doma in opazoval, kaj se dogaja. Ni mi bilo treba dolgo čakati in že so se pripe-

222

ljali v mesto prvi Nemci. Onkraj Drave je še vedno pomalem pokalo, ko so skoraj z vseh streh že visele zastave. Mnogi Mariborčani, ne samo Nemci, tudi Slovenci, so Nemce pozdravljali kot osvoboditelje. Kot bi trenil, je bilo mesto polno vojaštva in oboroženih civilistov s trakovi s kljukastim križem na rokah. Vdrli so čez Dravo po porušnem mostu, nazaj pa so začeli goniti trume preplašenih ujetnikov v razcapanih oblekah naše vojske. Časopisi in radio so poročali o razsulu Jugoslavije. Nisem verjel, toda bilo je res, in množice ujetnikov so potrjevale te vesti. Naša država se je sesula kot stavba iz okroglega kamenja. Jokal sem, ležec v postelji, nisem hotel vstati, najraje bi bil umrl od žalosti in razočaranja. Očeta še ni bilo domov, z vojsko je bil odšel nekam proti jugu države in baj sem se zanj, da se mu je kaj pripetilo.

Po nekaj dneh se je vse pomirilo, trgovine so bile spet odprte in kmetje so začeli prinašati na trg živila. Takrat smo od očeta dobili sporočilo, naj pustimo vse, kakor je, in naj pridemo k njemu v Ljubljano, kjer je bolj varno.

O tem, kaj mislijo napraviti Nemci z nami, »pripetenimi Čiči«, kakor so nam pravili, ni nihče dvomil. Najmanj pregnali nas bodo in nam pobrali vse imetje. Kmalu smo se morali prijaviti vsi, ki smo bili prišli v mesto po letu 1914, začele so se aretacije, ljudje so izginjali čez noč. Tudi mi trije, jaz, brat in mati, smo vsak dan pričakovali, kdaj pridejo po nas.

Mati se je naglo odločila. Nekaj vrednejših predmetov smo razdelili znancem, stanovanje zaklenili in spravili skupaj za več kovčkov prtljage. Tolažili smo se, da bomo po vojni dobili vse nazaj, pa še škodo nam bodo morali plačati. Saj ni mogoče, da bi Nemčija premagala Anglijo, za katero stoji Amerika! Zanašali smo se, da bodo Angleži premagali Nemce in da se bomo potem tudi mi strašno ma-

223

ščevali nad njimi, si vzeli nazaj Koroško in Primorsko pa še del Italije in Avstrije, kar je bilo nekoč naše.

Takrat po vlakih in postajah še ni bilo tako strogega nadzorstva kot kasneje. Najbrž so tudi Nemci radi videli, da iz Štajerske pobegne kar se da več

224

ljudi na italijansko zasedbeno območje. Tisti, ki beži, nima čiste vesti, iz njega nikoli ne bo koristen državljan so najbrž presojali. Bolje za nas in zanj, če ga ni tukaj, ga vsaj ne bo treba voziti na državne stroške in z vojaškim spremstvom.

Tako smo tudi mi trije nekega dne prišli na železniško postajo in čakali na vlak, ki nas bo odpeljal proti jugu. Vozovnice je mati za vsak primer kupila samo do Zidanega mosta.

Ko smo čakali in se plaho ozirali okoli sebe, če nas ne bodo zadnji hip prišli iskat, sem opazil na peronu nekaj mojih sošolcev in sošolk, Slovencev in Nemcev. Nekateri sem skrivaj skušal pozdraviti, pa so se delali, kot da me ne vidijo ali ne poznajo. Ena izmed deklet je imela s seboj celo šopek nageljnov. Kaj naj to pomeni?

Vlak je pripeljal naravnost z Dunaja in ven so se usuli potniki, večinoma v uniformah. Zagledal sem sošolce in sošolke, kako drviijo proti vagonu I. razreda. Tja je tekla tudi tista s šopkom. Pozorno sem pogledal, kaj je tamkaj, in vsa kri mi je zledenela po žilah.

Izstopal je gestapovec v črni obleki, brezhibno skrojeni in zlikani, s svetlimi, visokimi škornji. Ves je bil črn kot muren. Na glavi je nosil črno čepico s senčnikom in mrtvaško glavo s prekrizanimi kostmi, na ramenih nekakšne srebrne oznake. Sošolke in sošolci so rinili vanj, se trudili govoriti po nemško in mu jemali iz rok kovčke. Tista s šopkom ga je objela in poljubila, mu tiščala rože v naročje. Prizor, da bi bruhal, tako nesramno in očitno so se mu prilizovali. Le kdo naj bi bil...

Spoznal sem ga, ko se je za hipec obrnil. Tisti moj sošolec, ki sem ga nekoč udaril ravnilom čez obraz! Vrnil se je iz šole, zdaj ni bilo nobenega dvoma več, kaj je počenjal v Nemčiji.

Sli so mimo mene in nenadoma je eden izmed njih nekaj rekel. Vsi so me pogledali, gestapovec

225

pa je zaničljivo zamahnil z roko in nekaj rekel, česar nisem slišal. Ko pa je prišel bliže, se je ustavil in takoj so obstali vsi njegovi častilci. Pokazal je name in rekel v spakedrani mariborski nemščini, toda z oholim, že priučenim gestapovskim naglasom:

»Prekleta podgana podelana, danes se ne bom ukvarjal s teboj, ker se moram prej spočiti in razvedriti. Toda prvi si na vrsti, vzel te bom sam v roke in te stiskal, dokler ne boš imel ravnega hrbta, da boš sposoben za grenadirja pri vojakihi!«

Prilizovalci so se naglas zasmejali, se režali veliko dlje, kot bi tako neokusna in neumna šala zaslužila, potem so vsi skupaj odšli proti izhodu. Meni pa je zastala sapa v prsih, tako sem se ustrašil. Počasi sem se zavedel šele v vlaku, kamor smo zmetali svoje reči in se potuhnili po kotih.

Premišljeval sem o svojih nekdanih sklepkih, kako se bom bojeval. Zdaj ko je bilo treba vsaj občutiti pogum, sem ves trepetal. Ali ne bo nič z mojim junaštvom, s katerim se bom nekoč v vojni proslavil za vse večne čase? Spomnil sem se svojih tovarišev iz nacionalistične tajne organizacije. Nikjer več ni bilo nobenega, kakor hitro so prišli v mesto Nemci, so se vsi poskrili v mišje luknje. Nekateri so se celo prilizovali Nemcem, druge pa so selili. Nihče pa ni naredil prav nič, da bi škodoval Nemcem. Najbrž niti orožja niso poskrili, če so ga kje kaj imeli.

Vse se je podiralo v meni. Pa tudi sam sem se počutil nepotrebnega. Kaj bom jaz, ubogi pohabljenec, sam proti tisočem do zob oboroženih in izurjenih vojakov. Čakati in upati, da bo kdaj morda bolje, da bom do konca svojih dni živel svoje ubogo, pasje življenje... Naj se potegujejo za nekakšno svobodo zdravi in lepi, njim bo koristila. Tedaj sem prvič v svojem srcu začutil jezo in sovraštvo do takih, ki jih narava ni oškodovala, kot je mene že ob rojstvu.

Kulturni obzornik

ZANIMIVOSTI S SNEMANJA DOKUMENTARNEGA FILMA »TERORISTI«

Ne škof, ne kardinal ni obsodil zločina...

Pred kratkim je bil v Beogradu sklenjen letošnji festival jugoslovanskega dokumentarnega in kratkometražnega filma. Med nagradjenci zasledimo tudi znanega režiserja Krsta Škanata in njegov film »Teroristi«; filmski dokument o jugoslovanskih emigrantih in njihovem početju doma in v tujini.

Beograjska »Ilustrovana politika« piše, »da se je Škanata lotil dela nad vse resno in temeljito. Med snemanjem je obiskal dunajskega inženirja Simona Wiesen-thala, ki se je proslavil s svojim lovom na nacistične zločince. Wiesen-thal je ob tej priložnosti stavil s Škanato, da mu bodo ustaši preprečili, da bi film končal, kaj šele, da bi ga mogel predvajati. In kakor smo videli, so v Beogradu film predvajali... Zelel pa je tudi zvedeti, ali je in v kakšni meri je katoliška cerkev obsodila ustaške zločince.

Najprej je stopil v široki brijeg od koder so mnogi ustaši, ki so se »proslavili« s svojimi zločini v času vojne. Iz istega kraja so tudi Miljenko Hrkač, Ante Penavić in Drago Colo, ki je napravil atentat na jugoslovanskega diplomata v Zahodni Nemčiji dr. Kolendića. »V pogovoru s tamkajšnjimi prebival-

ci, še posebno z mladimi ljudmi tega kraja, sem videl, da se ti ljudje razvijajo daleč od strupenih idej. Še več, užaljeni so ob nekakšnem manjvrednostnem občutku svojega rojstnega kraja,« pripoveduje Krsto Škanata.

»S tem spoznanjem sem potrkal na vrata frančiškanskega samostana in prosil, da me sprejme pater gvardijan. Sprejel me je ljubeznivo in mi ponudil dobrega vina. In ko sem mu pojasnil, kdo in kaj sem ter kaj počnem, sem prešel neposredno na stvar samo. Ali ste vi — sem ga vprašal — kot poglavar samostana in človek, čigar beseda se v tem kraju upošteva, obsodili ustaške zločine v zadnjem času?»

»Nisem« — se je glasil odgovor. »Dajem vam možnost, da to storite sedaj, v filmu, ki ga snemam!«

Za trenutek je nastala neprijetna tišina, nato pa je gvardijan rekel, da nima pravice s svojega svetega mesta vmešavati se v politiko.

»Toda kakšno zvezo ima politika z zločinom, v katerem je mlad človek izgubil življenje, neko dekle pa je ostalo brez obeh nog?« — sem razburjeno vzkliknil.

»Odgovoril mi je molk.«

Z istim vprašanjem, ki ga je postavil gvardijanu samostana, se je Škanata obrnil na mostarskega škofa Čuleta. Od njega je dobil isti odgovor. Tudi obisk pri frančiškanskem provincialu je bil brez uspeha. Škanata je šel celo do nadškofa in tudi tu je dobil negativen odgovor. Končno je Škanata odpotoval v Rim in prosil za sprejem pri kardinalu Seperju, ki je bil dolgo zagrebški nadškof in je sedaj na zelo visokem položaju v Vatikanu. Tudi tu je Škanata slabo našel.

»Nikakršnih stikov nimamo z

Jugoslavijo in ne moremo dajati izjav o ničemer, kar bi bilo v zvezi s tamkajšnjimi razmerami,« je v kardinalovem imenu rekel njegov tajnik dr. Velimir Čapek.

In Škanata je svoje pripovedovanje o tem sklenil takole:

»Dalje nisem mogel. Vrnil sem se domov in se lotil dela z občutkom, da ga pri najboljši volji ne bom pripeljal do kraja. Preostalo mi je edino to, da kot avtor filma z močjo fotografije, besede in neizpodbitnih strahotnih dokumentov ter pričanj poskušam v ljudeh — vsaj v tistih, ki se imajo za ljudi — prebuditi zadremano vest.«

PROSLAVA OB 25-LETNICI OSVOBODITVE DACHAU

Program je sestavljen

Posebna komisija, ki jo je Mednarodni komite za Dachau pooblastil, je že sestavila dokončni program za proslavo ob 25-letnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Dachau. PISALI SMO ZE, DA BO TA PRIREDITEV V NEDELJO, 3. MAJA.

Med drugim je predvideno, da se bodo udeleženci zbrali ob 10.45 pred krematorijem, ob 11. uri bo tu proslava: govorila bosta predstavnik Mednarodnega komiteja Dachau in predstavnik bavarške mladinske organizacije »Bayrischen Jugendringes«, ob 11.30 bo tih sprevid na »appellplatz«, ob 11.50 bodo polagali vence, okoli 13. ure pa bo konec komemoracije.

Nato bodo udeleženci odšli v München, kjer se bodo v nečem večjem gostinskem prostoru srečali (kraj še ni določen). Še popoldne pa bodo posamezne delegacije ali predstavniki držav lahko polagali vence k spomeniku. Razen tega pa bodo posamezne delegacije v dopoldanskem času položile vence tudi na Leitenberg, na strelišče Hebertshausen, na pokopališče Dachau in na nekatera spominska mesta v Dachau. Velja tudi omeniti, da bodo okoli 8. ure zjutraj odprli Muzej v Dachau, kjer bodo prikazovali dva filma: »Tretji Rajh« in »Koncentracijska taborišča«.

B. A.

Oživljanje spominov Prešernove brigade

V prostorih Gorenjskega muzeja v Kranju bo stalna razstava dokumentarnega gradiva o delovanju Prešernove brigade v osvobodilnem boju. Za prvi začetek bo zbirka tega gradiva dobila prostor v etnografskem delu Muzeja, kasneje pa je predvidena večja razstava na površina v oddelku NOB.

Po večletnih težnjah in razgovo-

rih v raznih smereh je to bilo pred kratkim doseženo na širšem sestanku odbora Prešernove brigade. Prej so organizatorji težili, da bi ta razstava dobila svoje mesto v vojašnici, katere enota danes tudi nosi ime Prešernove brigade. Vendar so bili pomisleki, da bi bila taka razstava preveč zaprta, manj dostopna za javnost. To še posebno, ker ima Prešernova brigada v Kranju tudi svoj domicil.

Tako, kot menijo organizatorji, bodo oživeli spomini na to najmočnejšo partizansko enoto na tem območju, saj je Muzej deležen vse večjih obiskov raznih ekskurzij in šolske mladine pa tudi inozemskih delegacij in turistov.

Za gradivo ni nobenih težav. Ze leta je zbrano mnogo dokumentov, slikovnega in drugega gradiva. Le za morebitno izpopolnitev določenih akcij in obdobjih bodo poiskali ustrezno gradivo iz raznih sorodnih republiških ustanov.

K. MAKUC

Počitniška skupnost Banjole

Na skupščini Počitniške skupnosti ZZB NOV Ljubljana-Banjole so razpravljali in sklepali o poročilih o finančnem planu in cenah za leto 1970 ter o programu rekonstrukcije in nadaljnjega dograditve doma. Sklenili so, da bodo cene penzionov znašale dnevno od 20 do 27 dinarjev, cena za hrano za člane in njihove družine, ki stanujejo zunaj doma znaša dnevno 22 — za nečlane pa 26 din. Cena penzionov po pogodbi, če bodo v domu prosti prostori, znašajo dnevno 25 dinarjev, polpenzion pa skupine izletnikov (večerja, prenočišče in zajtrk) 26 dinarjev, a cena za prvomajске praznike za 3 dni, dnevno 24 dinarjev.

Pisatelj Tone Svetina med Slovenci v Trstu in Gorici

Na povabilo Slovenske prosvetne zveze je bil tovariš Tone Svetina pisatelj najboljše zveze in najbolj branega slovenskega romana »Ukana« na obisku med Slovenci v Trstu in Gorici.

V mali dvorani Kulturnega doma v Trstu se je pisatelj 24. marca ob 17. uri srečal z dijaško in študentsko mladino, zvečer pa v istem prostoru s številnimi odraslimi obiskovalci. To večerno srečanje je otvoril in pisatelja srčno pozdravil predsednik Slovenskega kluba g. dr. V. Turina.

Dne 25.3. zvečer so se številni goriški Slovenci seznanili s pisateljem »Ukana« v Gregorčičevi dvorani, kjer je srečanje otvoril in sklenil svetovalec v pokrajinskem odboru tov. Valtrič.

Nad 200 Slovencev v Trstu ter okrog 120 v Gorici je pisateljeva razmišljanja o naši narodnoosvobodilni vojni ter o možnostih nevarnih razpletov sedanjih razmer v svetu spremljalo z vso pozornostjo. Udeleženci teh dveh zani-

mivih srečanj, ki sta se raztegnili od osmih do polnoči in čez, so s številnimi vprašanji, na katera so dobili tehtne odgovore, znatno obogatili vsebino razmišljanj. Prišlo je tudi do zelo neposrednih pogovorov s pisateljem, ki je potrpežljivo in resno povedal svoja stališča o omenjeni tematiki.

Vodstvo Prosvetne zveze je z organizacijo tega obiska prav gotovo zadovoljilo vse številne obiskovalce. To srečanje je ljudi dobesedno obogatilo!

C. Z.

Prežihov Voranc v zbirki »Naša beseda«

Prav za dvasjetletnico smrti pisatelja Prežihovega Voranca (Lovra Kuharja), je v knjižni zbirki »Naša beseda«, ki jo izdaja MLADINSKA KNJIGA, izšlo v petih knjigah zbrano delo tega našega velikega pisatelja, koroškega samorastnika. Nedvomno je zgoraj omenjena obletnica in pa priljubljenost pisatelja pripomogla, da se je založba odločila za izdajo skoraj celotne književne zbirke Prežihovega Voranca.

Urednik Prežihovega izbranega dela Franc Zadravec, ki je hkrati tudi eden izmed urednikov celotne zbirke, je brez uvodne besede in opomb uvrstil v pet knjig vse, kar sodi pod besedo klasika. Tako v prvi knjigi najdemo prva dva dela CRNA VOJKA in DOBERDOB, morda najpomembnejše Prežihovo delo, ki ima od vseh Prežihovih umetnin najbolj zapleteno zgodovino. V drugi knjigi je roman POZGANICA, v katerega je pisatelj zajel dogajanja v prevratnih dneh po prvi svetovni vojni, v zvezi s plebiscitom v Mežiški dolini. Tretja knjiga prinaša novele iz zbirke SAMORASTNIKI, med katerimi je tudi znamenita novela Boj na požiralniku, medtem ko je uvrščen v četrto in peto knjigo roman JAMNICA, najboljše Prežihovo knjižno delo, ki ga je bil napisal tik pred začetkom druge svetovne vojne, natisnjeno pa je bilo šele po osvoboditvi. Jamnica je epopeja, posvečena rodni zemlji v tem koroškem kotu in ljudem, ki tod živijo, sociološka in psihološka podoba jamniške sosseke. Če omenimo še to, da so nedavno pri isti založbi izšle »SOLZICE«, potem imamo celotnega Prežihova, vsa najboljše, umetniško prečiščena in branjna vredna dela. S tem pa se je MLADINSKA KNJIGA dostojno oddolžila spominu velikega pisatelja. Razen tega naj bo še omenjeno, da bo v zbirki »NAŠA BESEDA« izšlo približno osemdeset knjig. Okusno so opremljene in razmerna cenene — v njih bodo zaobjeta vsa umetniško najbolj zrela, bralcem najbolj priljubljena dela slovenske književnosti.

CRT SINKOVEC

Zanimivosti

Jožetu Tiranu v spomin

Ob peti obletnici smrti igralca, režiserja, prvega ravnatelja Mestnega gledališča v Ljubljani in člana Slovenskega narodnega gledališča med NOB, je bila v foyerju MGL slovesna otvoritev spominske razstave. Pripravila sta jo Slovenski gledališki muzej in Mestno gledališče ljubljansko. Na otvoritvi razstave, ki so se je udeležili številni predstavniki kulturnega in javnega življenja, je spregovoril akademik dr. Bratko Kreft.

Dopisnik »Politike« ni mogel v NDR

Oblasti Nemške demokratične republike niso dovolile dopisniku beograjske »Politike« v Bonnu Dikiću vstopa v NDR. Tja je potoval po nalogu svojega uredništva, da bi poročal o sestanku Brandt—Stoph v Erfurtu. Po večurnem čakanju na mejnem prehodu organi NDR niso dovolili Dikiću vstopa, čeprav je veleposlanstvo Nemške demokratične republike sporočilo »Politiki«, da je njenemu dopisniku izdalo vizo...

Risanka v Engelsu

Priznani sovjetski režiser risanih filmov se pripravlja na snemanje risane filma o Engelsu, film pa bo posnel v počastitev stotdesetletnice rojstva utemeljitelja marksizma Karla Marxa. Toda Fjodorov Hitruk ne namerava posneti biografskega, zgodovinskega ali dokumentarnega filma.

Njegova namera je prikazati Engelson psihološki lik na osnovi njegovih pism in risb. Vse to naj bi predstavilo Engelsono osebnost in ljudi, ki so ga obkrožali.

Spominska odlikovanja revolucionarjem

Pred kratkim je madžarski veleposlanik v Zagrebu podelil spominska odlikovanja osmim udeležencem madžarske revolucije, ki jo je vodil Bela Kun. Ti jugoslovanski državljani so se znašli ob koncu I. svetovne vojne na madžarskem ozemlju ter se tamkaj priključili revolucionarni vojski, ki je branila takratno sovjetsko republiko Madžarsko.

Tako so odlikovanja prejeli Ignac Horvat, Franjo Puškar, Steva Sabo, Josip Balog, Centa Palo, Gustav Unger, Palo Cerjan in Avdo Obarčanin.

Obenem s podelitvijo so odprli tudi razstavo plakatov, posvečeno madžarski sovjetski republik pred več kot petdesetimi leti.

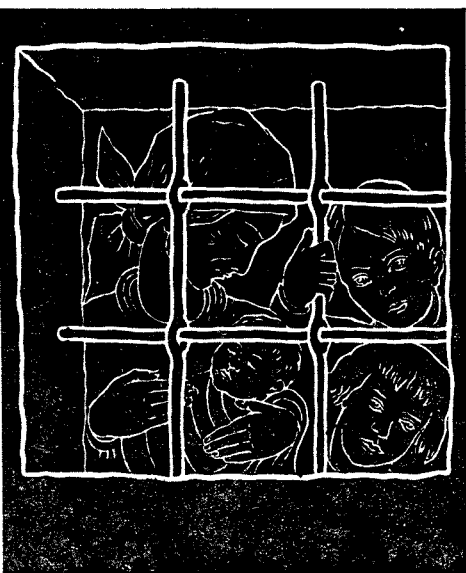
Teodorakisove pesmi na festivalu v Amsterdamu

Na letošnjem nizozemskem festivalu bo na sporedu tudi nekaj pesmi in oratorij znanega grškega skladatelja Mikisa Teodorakisa. Teodorakis je pesmi in oratorij zložil potem ko je v Grčiji zavlada vojaška junta in ko je bil preganjan z otoka Zafina. Doslej jih niso še nikjer predvajali. Oratorij traja trideset minut, simfonični orkester spremlja 80-članski pevski zbor. Teodorakisove pesmi bo prenašala nizozemska televizija. Direktor televizije je povedal, da so imeli precej težav, preden so dobili skladbe, ker je bil glasbenik še vedno v koncentracijskem taborišču.

»Uniforme« v Ljubljani

Ravnatelj pokrajinskega muzeja dr. Sergej Vršer je povedal, da bo razstava »Uniforme v zgodovini« potovala konec aprila v Ljubljano. Razstava bo odprta tri mesece v narodnem muzeju. Za to razstavo se zanima tudi muzej revolucije iz Pulja. V tem mestu jo bodo najbrž odprli jeseni. Zanimanje zanjo so pokazali tudi zgodovinarji iz Gradca. Tako se utegne zgoditi, da bo ta uspela prireditelj ponovljena tudi onkraj meja. V Mariboru si je razstavo ogledalo osem tisoč ljudi.

Partizanska ljudska pesem

Grenak spomin

Ponižanj sto, če več jih morda je in vsa so trdo šla nekoč čez mene, ko ozkih celic štiri ozke stene so me za vedno ločile od te.

In še nad vsem je molk tvoj kruto žgal ter puščal v duši mi krvavo sled, o, mnogo dni — a slednji dan preklet z obupom črnim se je dokončal.

En sam ni človek prišel mi v pomoč, še ti si bil mi dalje od neba, vendar v globinah strtega srca še mislim nate toplo kot nekoč.

Iz vseh ponižanj rožni cvet krvav je nežne liste v dvojno pot ospel in morda čul si ga, ko je šumel v neznanih daljah ti ljubeč pozdrav.

MARIJA PUČKO

Lojze Lavrič: V zaporu, 1943, linorez

Vojaška veda in tehnika

Britanski sejnalnik min

Pred kratkim so britanski inženirski enotam pokazali nov stroj za polaganje min. Ima obliko prikolice, ki jo za seboj vleče oklopni transporter F.V. 432. Mine in vojaški so v transporterju, ki je s prikolico povezan s transportnim trakom. Nanj vojaški polagajo mine, ki drse v brazdo za prikolico. Ta ima namreč plug in dva železna krožnika, ki potem, ko je mina v brazdi, rušo poravnata in tako odstranita vse sledove.

Omenjeni sejnalnik min se od drugih razlikuje po tem, da seje širijo oglate in ne okrogle mine, zaradi česar je brazda trikrat manjša, učinek pa je štiridesetkrat večji kot pri ročnem polaganju min.

Protitankovska raketa HOT

Protitankovska vodljiva raketa HOT je nemško-francoski izdelek in je namenjena za obstreljevanje nasprotnikovih oklopnih vozil na večjih razdaljah. Učinkovita pa je na razdaljah od 75 do 4.000 metrov. V primerjavi z drugimi protitankovskimi sistemi ima predvsem te prednosti:

— usmerjanje s pomočjo infra rdečih naprav je polavtomatsko, zaradi česar je urjenje merilcev zelo poenostavljeno;

— raketa je učinkovita na manjših razdaljah, kar je bila pri prvih protitankovskih raketah velika pomanjkljivost;

— velika hitrost (razdaljo 4.000 metrov preleti v 16,5 sekundah).

Raketa je dolga 127,5 cm, skupno s cevjo pa tehta 25 kg. V sprednjem delu rakete je bojna glava, v zadnjem pa so stabilizatorji, reakcijska krmlila in naprava za usmerjanje. Njena hitrost znaša 280 metrov na sekundo. Povelja prenašajo v raketo po žici, ki se med poletom odvija z nje.

Sistem HOT lahko vgradi na posebno protitankovsko samohodno oklopno vozilo, ki je opremljeno s posebnim lanserjem in napravo za usmerjanje s periskopom. Vozilo je nizko in zato ga je na zemljišču težko opaziti. Sistem HOT pa lahko pritrđijo tudi na kupole tankov in tako dopolnijo poglavito tankovsko oborožitev — top — še z metalcem protitankovskih raket. To je v boju odločilnega pomena glede na velik doseg raket HOT (4.000 metrov). Nekol ko prilagojen sistem HOT 800 je mogoče uporabljati tudi z drugih motornih vozil.

Velika prednost sistema HOT je zlasti v tem, da ga je mogoče uporabljati tudi s helikopterjem. V takšnih primerih cevi z raketami pritrđijo na zunanji bočni strani helikopterja.

Češkoslovaški netrazjni topovi v Južnem Vietnamu

Partizani v Južnem Vietnamu v boju z oklopnimi transporterji in tanki ter proti bunkerjem uporabljajo ne le sovjetske ročne metance, temveč tudi češkoslovaške netrazjne topove.

Ti topovi so zelo lahki in jih borci prenašajo na ramenih, lahko pa jih tudi vlečejo na posebnem podstavku z dvema kolesoma.

Podmornice s krilatimi raketami

Sovjetska zveza ima tudi takšne podmornice, ki sovražnikove vojne ladje lahko obstreljujejo iz velikih daljav. Oborožene so namreč s posebnimi krilatiimi raketami, ki jih sprva usmerjajo proti cilju s podmornice, ko pa so blizu cilja, si kar same poiščejo do njega najbližjo pot.

Z raketami te vrste so oborožene tudi jedrske podmornice tipa E-1 in E-2. Podmornice tipa E-1 imajo 4.500 do 5.000 ton, dolge so 120 m široke 10 metrov, oborožene pa s šestimi krilatiimi raketami. Podmornice tipa E-2 so nekoliko večje in imajo 5.000 do 5.500 ton, oborožene pa s osmimi krilatiimi raketami. Te podmornice imajo zelo velik doseg, pod vodo pa lahko plovejo s hitrostjo do 50 km na uro.

LETALA NA JEDRSKI POGON BODO ZNAČILNA PO TEM, DA BODO LAHKO PREVAŽALA PO 100—200 TON KORISTNEGA TOVORA, DA BO DOLŽINA NJIHOVEGA POLETA TAKO REKOČ NEOMEJENA, DA BODO V ZRAKU OSTALA NEPRETRGOMA CELO PO VEČ MESECEV IN DA BODO DOSEGLA HITROST DO 900 KM NA URO

Letala na jedrski pogon

Zamisel o izkoriščanju jedrske energije namesto goriva za letalske motorje je stara že več kot dvajset let. Združene države Amerike so se že leta 1945 lotile programa z nazivom ANP (jedrsko gorivo za letala). Po desetletnih raziskovalnih delih so leta 1961 načrt zavržili. Za neuspeh je kriv napaden načelni tehniški pristop.

Za kaj gre? V tistih časih je bil bombnik B-52 poglavito ofenzivno sredstvo za strateške jedrske udarce. Zato so tudi od letal, ki naj bi jih gnala jedrska energija, zahtevali, da mora biti njihova hitrost nadzvočna, medtem ko teža teh bombnikov ne bi smela biti večja od teže B-52. Očitno je, da te zahteve niso bile stvarne. Nadzvočne hitrosti je mogoče dosegati le z zelo močnimi jedrskimi reaktorji, leti pa potrebujejo oklope, ki bi uspešno preprečevali radioaktivno žarčenje. Tak oklop pa bi bil zelo težak, kar bi povzročilo nepremostljive konstrukcijske težave. Zato so sklenili, naj bi bil jedrski reaktor samo deloma zaščiten z oklopom, pač pa bi bila posadka letala zavarošana še s posebnim oklopom. Tako letalo bi bilo težko kakih 250 ton in bi ga bilo moč zgraditi brez večjih težav. Toda nakladanje in razkladanje tovora pa bi zahtevalo posebne avtomatske naprave oziroma bi ljudje, ki bi opravljali to delo, morali nositi zelo drago zaščitno opremo. Po-

temtakem bi morala to opremo nabaviti vsa večja letališča. Posadka letala na jedrski pogon bi morala ostati v letalu še nekaj ur po pristanku, pa še potem bi jo morali iz letala prepeljati v varno oddaljenost le z dobro zaščitenimi vozili.

Brž ko pa so začeli izdelovati medcelinske balistične rakete in izpopolnjevati njihovo natančnost, se je hkrati s tem zmanjšal tudi pomen strateških bombnikov. Navzlic temu so jih še nadalje zadržali. To pa zaradi izpopolnjevanja aerodinamičnih izstrelkov »zrak-zemlja«, namenjenih za strateške jedrske napade.

Medtem so ugotovili, da so transportna letala, ki imajo podzvočno hitrost, ki lahko lete zelo daleč in ki so težka kakih 350 ton, v lokalnih vojnah in pri raznih posredovanjih lahko zelo uspešna. Na podlagi tega so sklepali, da bi še uspešnejši kot v lokalni bili v jedrski vojni.

Prav zaradi sprememb pri presojanju vloge strateškega bombniškega in strateškega transportnega letalstva spet obnavljajo načrte o gradnji letal na jedrski pogon. To je uresničljivo zato, ker sedaj nič več ne zahtevajo, da mora letalo na jedrski pogon nujno leteti z nadzvočno hitrostjo. Zato bodo taka letala imela šibkejšo jedrsko reaktorje za lažjimi zaščitnimi oklepi. Posledica tega pa je, da utegnejo biti letala na jedrski pogon

celo učinkovitejša od enako težkih letal, ki uporabljajo kemično gorivo.

Kar zadeva vojaške potrebe, je prednost transportnega letala na jedrski pogon v primerjavi s podobnim klasičnim letalom v praktično neomejenem dosegu in dolgotrajnosti poleta (letalo bi lahko ostajalo v zraku po več mesecev). Oglejmo si nekatere prednosti s primerjanjem C-5A galaxya, ki spada med najsodobnejša reakcijska transportna letala, z bodočim letalom na jedrski pogon:

— bruto teža letala C-5A znaša 370 ton, vanj lahko vkrcajo 45 do 110 ton koristnega tovora, letalo lahko poleti 5000—10.000 km daleč, v zraku lahko ostane (če je prazno) 72 ur, njegova največja hitrost pa znaša 900 km na uro;

— bruto teža podobnega letala na jedrski pogon bi znašala 400 do 500 ton, vanj bi lahko vkrcaji 100 do 200 ton koristnega tovora, letalo bi letelo neomejeno daleč in bi lahko v zraku ostalo nepretrgoma tudi po več mesecev, njegova največja hitrost pa bi znašala kakih 900 kilometrov na uro.

Taka letala bi uporabljali za:

— prevažanje enot in najtežje oborožitve (celo manjših ladij) na katerikoli bojišče in v katerikoli smeri;

— za zdrževanje v zraku delov transportnih in desantnih enot, namenjenih za hitro posredovanje, neomejeno dolgo;

— za opazovanje s pomočjo radarjev »onstran obzorja« in »navzdol« ter za usmerjanje lovskega letalstva. Povsem je mogoče vzpostaviti tudi samostojen zračni sistem ZOJU (zračno opazovanje, javljanje in usmerjanje), ki bi bil učinkovit tudi na majhnih višinah;

— za vlačilce, ki bi vlekle klasična letala nekaj tisoč kilometrov daleč, nato pa bi se leta po potrebi odpela, izvajale naloge ali pristala oziroma se ponovno pripela za te vlačilce.

Letala bi lahko uspešneje in hitreje pomagala kopenskimi enotam in vojni mornarici, razen tega pa bi bila manj odvisna od letališč. Če bi letala na jedrski pogon uporabljali kot vlačilce, bi prišlo do sprememb glede manevriranja in baziranja letalstva, draga letalacisterne pa bi postala odveč. Potrošnja kemičnega goriva bi se močno zmanjšala, kar bi razbremenjevalo zaledne enote. Neomejeno dolgi poleti in velika hitrost bi olajšali odkrivanje, zasledovanje in uničevanje nasprotnikovih podmornic.

Domneve o možni uporabi letal na jedrski pogon so še precej drzne. Če pa bi se uresničile, bi glede doktrine in uporabe letalskih sil in oboroženih sil v celoti pomenile nov revolucionaren korak.

Letalski podpolkovnik
JOVAN RISTIĆ

Ali bo dobila JLA drugačne uniforme?

Konec vojne je naša vojska dočakala oblečena v različne uniforme, od angloameriških do nemških, sovjetskih in drugih. Potem so začele delati naše tovarne in vojska je začela dobivati enotne jugoslovanske uniforme. V skladu s tradicijo so takratni modni ustvarjalci tudi za nove uniforme JA določili enako barvo, kot so jo imele stare jugoslovanske, to je znano »SMB« (sivomaslinasta boja) ali po slovensko olivno siva barva. Namesto stare »šajkače« je postala vojaško pokrivalo po sovjetski »pilotki« (pokrivalo v letalstvu) skrojena »titovka«, kakršne so nosili tudi borci NOV nekako od 1942, v Sloveniji pa od srede 1943. V novi Jugoslaviji smo odpravili visoki, trdi ovratnik na bluzi in razvpite »ovijače«. Jahlne hlače so nosili le tisti vojaški, ki so imeli škornje za obutev, drugi pa dolge hlače in gamaše. Tudi našitki na žepih so bili drugačni. Kasneje so še enkrat spremenili vojaške obleke, toda nebstveno. Večje spremembe so bile le pri oficirskih uniformah.

Od 1945 do zdaj se je življenjska in tudi kulturna raven naših ljudi precej dvignila, kar velja tudi za večino včasih najbolj zaostalih krajev. Marsikaj, kar je bilo včasih dobro, velja zdaj za slabo in zastarelo. Pokazala se je tudi potreba po temeljiti spremembi uniform, tako krojev kot kakovosti blaga. Razen tega pa je vojaška uniforma doživela spremembe skoraj povsod po svetu. Vse države namreč bolj ali manj opuščajo tradicionalne oblike in raje segajo po praktičnih in udobnih krojih.

Do zdaj je bil krog ljudi, ki so

odločali o vojaški modi, razmeroma ozek. Omejeval se je na voditelje vojske ter nekaj modnih oblikovalcev. Zdaj pa teče široka akcija v skoraj plebiscitarnih razmerah. Zadeve vojske namreč niso samo zadeve njenega vodstva, ampak vseh nas. Seveda je v vseh vojskah sveta in tudi naši tak red, da končni sklep sprejme ena sama oseba ali pa ožji krog. Toda ta se pred tem posvetuje z mnogimi strokovnjaki, od zdravnikov in psihologov do tekstilnih inženirjev.

Vojaška revija »Front« že nekaj

časa objavlja fotografije oziroma risbe, kakšni naj bi bili naši vojaški v prihodnjih letih. V vsaki številki nastopa s svojim predlogom po en modni ustvarjalec. V Beogradu bo na sejmu mode posebna revija o vojaških oblekah. Posebne predloge bo podalo tudi kakih 20 tekstilnih in konfekcijskih tovarn ter Intendantski institut JLA. Razen tega pišejo o spremembah vojaških oblek tudi posamezniki, tako pripadniki JLA kot tudi drugi državljani.

Med mnogimi predlogi lahko že zdaj naletimo na nekaj glavnih oblik. Predvsem naj bi vojaški imeli delovne in svečane obleke ter obleke za vojno. Svečana obleka naj bi bila kar se da bolj podobna civilnim oblekam in po možnosti enaka za vse vojske ne glede na vrsto vojske. Namesto bluz naj bi vojaški nosili vetrne jopiče. Skoraj vsi modni oblikovalci pa so kljub njeni nepraktičnosti zadržali titovke.

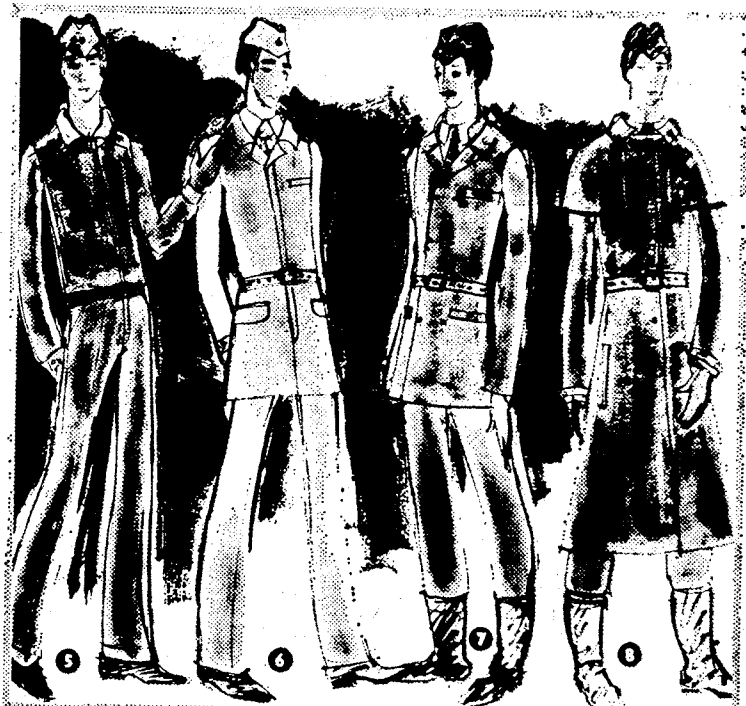
Zato pričakujemo, da se bodo tudi slovenski bralci, zlasti bralci našega časopisa, med katerimi je mnogo rezerviranih starešin, odzvali s svojimi pripombami glede vojaških uniform. Vse predloge bomo poslali pristojnim.

Titovke bi lahko zamenjali z barvami, ki so zelo praktične in udobne, zlasti za motorizirane enote, kjer morajo vojaški vstopati v majhna vozila. Za pehoto pa bi morda prišli v poštev tudi klobuki, ki so jih že zdavnaj uvedle v uniforme mnoge države, tako na primer Avstralija, Italija, Sovjetska zveza (za čete v poltropskih krajih). Klobuk je namreč primeren za zaščito pred padavinami in pred soncem.

Ena izmed možnosti za pokrivalo so tudi dosedanja pokrivala planincev, ki so praktična in udobna in so jih zato prevzele enote teritorialne obrambe. Pri planincih bi sploh kazalo zamenjati samo kakovost blaga, ohraniti pa dokolenke s pumparicami in peletino. Pa tudi mornarske obleke najbrž ne bodo doživele večjih sprememb.

MP

Nove uniforme, kot si jih zamišljajo modni kreatorji: 1. Poletna uniforma za urjenje. 2. Zimska uniforma za urjenje. 3. Vojaški plašč. 4. Vojaška zimska bunda. 5. Letna rekreacijska uniforma. 6. Slovenska rekreacijska uniforma. 7. Zimska rekreacijska uniforma. 8. Vojaški rekreacijski plašč.

»RDEČA ZVEZDA« JE IMELA TRI IMENA: DOKLER JE BILA SE ITALIJANSKA LADJA, SE JE IMENOVALA »STELLA BIANCA« (BELA ZVEZDA), NEMCI SO JO PREKRSTILI V »ANTON« IN JO SPREMENILI V PROTIPARTIZANSKO LADJO, KO PA JO V BOJU ZAPLENILI NAŠI, JE POSTALA »RDEČA ZVEZDA«

Pod novo zastavo

»Rdeča zvezda«, največja ladja partizanske vojne mornarice, je opravljala najrazličnejše naloge, med drugim je celo obstreljevala nemška oporišča na otokih. Ko pa je bila jeseni 1944 osvobodjena že vsa Dalmacija, so jo z mnogimi drugimi oboroženimi ladjami in patroljnimi čolni vključili v Kvarnerski obalni sektor z oporiščem na otoku Istu.

Od Zadra do Suska in Unija so plule le oborožene ladje. Pot je namreč peljala mimo močne sovražnikove postojanke na Lošinju in čez minska polja, katerih meje niso bile znane. Od Suska in Unija do istrske obale pa so vozili le ribiški čolni, ki jim v vodi zasedrane mine niso bile nevarne, čeprav so morali paziti na odrgane mine, nemške patroljne ladje in obalske baterije. Zato so proti Istri pluli le ponoči.

Enaintridesetega marca 1945 zvečer sta iz zadarske luke odpuli oboroženi ladji »Rdeča zvezda« in »NB-14« z nalogo, da bi z otoka Suska privlekli v Zadar dve ladji, naloženi s soljo. Naloga je bila pomembna in nujna, zakaj soli je primanjkovalo in je bila enako dragocena kot strelivo.

Noč je bila vedre, morje mirno, vidljivost pa dobra. Ladji sta pluli v smeri, ki so jo zavezniki označili kot varno. V Susku so se na »Rdečo zvezdo« vkrcali trije istrski mladinski delegati in štirje domačini.

Konvoj je iz pristanišča krenil ob treh ponoči. Prva je plula »Rdeča zvezda« in za seboj vlekla ladjo s soljo, sledila pa ji je oborožena ladja »NB-14« za drugo ladjo s soljo.

Natančno ob štirih smo zapluli mimo rta Margarina na južni obali Suska, je kasneje napisal kapitan »Rdeče zvezde« Ante Lepuš. Poveljstvo sem prepustil ladijskemu komisarju Bogumilu Dvorniku in se s poveljniškega mostu spustil v navigacijsko kabino, da bi dal navigatorju Vlastimirju Iliču navodila za nadaljnjo vožnjo. Ko sem se hotel vrniti, sem nenadoma desno od sebe opazil močan rdeč blisk, ko da bi se vžgalo obzorje. Instinktivno sem zavpil: »Mina!« Medtem je žarnica ugasnila, leseni strop pa je posevno zdrsil proti levemu boku.

Eksplodije nisem slišal. Morda me je oglušilo. Ozrl sem se na Iliča. Sedel je nepomično. Zgrabil sem ga in stresel. Osvestil se je, se ozrl okrog sebe in planil iz kabine. Nato sem se hotel tudi jaz premakniti, vendar se nisem mogel. Stisnili so me polomljeni ladijski tramovi. Bilo je tiho kot v grobnici. Slišati je bilo le grgranje vode, ki je vdiral v ladjo. Ladja se je potapljala. Napel sem vse sile, da bi se izvlekel, vendar zaman.

»Komandant, si živ?« sem nenadoma zaslišal svojega pomočnika Toma Marinkovića. Ker ga je stisnil strop, se ni mogel rešiti s svoje postelje.

»Z obema je končano, moj Tomo,« sem mu dejal.

»Tudi meni se to dozdeva,« je odgovoril. »Komandant, vsaj posloviva se.«

Nisva se videla in tudi pomagati si nisva mogla, toda najini roki sta se v temi le našli. Marinković se je naslonil na noge. Voda, ki je polnila kabino, je dvignila tramovje, ki ga je pritiskalo. Stopil je k meni in me prijel okrog pasu.

»Tako, Ante, sedaj je čas, da se umakneva z ladje!« je zavpil in me z vso močjo potegnil, da bi me izvlekel. Zaman!

V kabini je bilo čedalje več vode. Segala je že do prsi.

»Umakni se, Tomo!« sem zavpil. Marinković je breidel proti izhodu in izginil v morju. Naslednji val je napolnil že vso kabino in voda mi je silila že čez glavo. Ladja se bo vsak čas potopila. Bilo je očitno, da mi potekajo zadnji trenutki življenja in da bom kmalu mrtev, če ne bom kaj ukrenil.

Spet sem se začel napenjati. Odrli sem si kožo in se naposled le izvlekel. Pohitel sem proti odprtini in površini. Ob sebi sem zagledal nekaj lesen predmet, ki se je bil odtrgal od ladje. Iz ust, nosa in ušes mi je tekla kri. Bržkone sem se z ladjo že kar precej globoko potopil. Levo od sebe sem videl zapuščeno ladjo s soljo, povsod naokrog pa najrazličnejše predmete.

»Komandant, tukaj sem!« sem nenadoma zaslišal glas svojega namestnika Marinkovića.

Ko sem se ozrl v njegovo smer, sem zagledal ladijski čoln »Rdeče zvezde«, v njem pa Marinkovića, kako mi maha z rokami.

»Tukaj sem,« je dejal in dvignil roko, če sem ga razumel.

S težavo sem priplaval do čolna in zlezal vanj. Bil je skoraj poln vode in smo ležali kot v bazenu. Šele tedaj sem opazil, da sem brez čevljev in da so mi noge krvave. Bil sem lahko srečen, ker sem bil dal svoje čevlje v popravilo in da so bili tisti, ki sem jih takrat imel na nogah, bili za dve številki večji od mojih, zakaj v nasprotnem primeru se izpod trama ne bi nikoli izvlekel.

»Kaj je z drugimi?« sem povprašal Marinkovića, vendar mi ni vedel odgovoriti. Medtem se nam je z desne strani približal čolniček, za njim pa sem opazil obrise našega »NB-14«. Pomoč je torej že prispela in kmalu zatem smo se znašli na krovu te ladje. Tam sem videl tudi komisarja Dvornika z veliko brazgotino na čelu, ki

mu je rahlo krvavela.

»Koliko se je nas rešilo?« sem ga vprašal.

»Malo,« mi je mračno odgovoril. Ko sem stopil v prostor na premcu, sem ugotovil, da se je nas izmed 29-članske posadke rešilo le trinajst, izmed potnikov pa le dve ženski. Skoraj vsi so bili ranjeni in se niso mogli sami premikati. Najbolj sta jo izkúpila strojnik Cedo Petrović, ki mu je zmečkalo nogi, in topničar Jovo Pavlović. Jovova obleka je bila vsa raztrgana. Čeprav na telesu ni bilo videti ran, je pa imel hude notranje poškodbe.

Največ se je rešilo tistih, ki so bili na krovu, dasi je vse vrglo v zrak. Opazovalec na premcu Marokini je pripovedoval, da ni izgubil zavesti, ko je letel po zraku, in da se je prevračal, ko je z velike višine padel v morje. Imel je zlomljeno hrbtenico in je komaj ostal živ. Drugi opazovalec je bil ob levo stopalo. Tovaršem, ki so bili ob eksploziji na ladji »NB-14«, se je vse to kazalo kot vulkan, iz čigar žrela so leteli ljudje, pohištvo, zaboji in strelivo, ki se je v zraku razletavalo.

Nato smo se vrnili v Susak. Domačini so v šolsko poslopje znesli postelje in tam smo čakali na pomoč. Jovo Pavlović je umrl v hipu, ko so ga na nosilih prinesli v stavbo.

Potopitev »Rdeče zvezde« je bila za partizansko vojno mornarico hud udarec. Le nekaj dni kasneje so se začele sklepne operacije za osvoboditev Hrvaškega primorja in Istre, dober mesec dni kasneje pa se je končala tudi vojna. V tolažbo nam je bilo vsaj to, da je bila »Rdeča zvezda« samo dva tedna protipartizanska ladja, medtem ko se je na naši strani borila s prejšnjimi gospodarji skoraj leto dni.

JOVAN VASILJEVIĆ

Ob spominih Filipa Pajniča

V Benečijo in nazaj

Piše: Jaka Avšič

Tako sem se zjutraj, ko ni bilo Jakovega bataljona, spomnil na sestanek prejšnjega dne. V gozdu pri Drnoli smo se zbrali vojaški in politični funkcionarji. Sklenili smo prebiti se čez vrhove proti jugu ter proti Miji, ki bi bila nato naša baza za nadaljnje akcije proti Benečiji, Reziji in Brdom. To nalogo je pozneje prevzel komandant Gregorčičeve brigade Kajtimir.

O njem bi se moral kot o komandantu izraziti zelo pohvalno, ob njem pa bi moral naštetati še vrsto drugih, ki so opravljali zelo odgovorne naloge. V takratnih razmerah je bila pogosto usoda vseh odvisna od tega, ali bo kdo kot posameznik opravil svojo nalogo ali ne. Zato so bili vsi pripravljeni na žrtve. Spominjam se primera, ko smo tik pred prebojem vprašali, kdo gre prostovoljno na bunkerje, in se je takoj prijavil bataljonski komandant Rok, z njim pa tudi vsi borci.

Na sestanku v gozdu pri Drnoli smo tudi sklenili, kaj početi, če bo kakšna enota odrezana od glavnine. V tem primeru naj bi se sama prebijala v kraje, kjer je bila pred ustanovitvijo brigad, in od tam znova poišče povezavo. To takrat ni bilo posebno težko, ker so takrat pošiljali poročila še prek teren-skih organizacij.

Štab Jakovega bataljona je najbrž menil, da zaradi odrezanosti lahko ukrepa samostojno, čeprav gledano strogo nepristransko ni bilo povsem tako. Toda tako pretirano kritično ocenitev položaja s strani štaba lahko opravičujemo z razmeroma težavnimi razmerami. Med te je spadala tudi slaba prehrana, ko smo bili že vsi skupaj na robu lakote. Sovražnik nas je stalno obkoljeval. Ni bilo ne zemljevidov ne vodnikov, krajev in ljudi niso poznali. Partizanom je primanjkovalo poznavanja topografije in orientacije, pa tudi znanja zemljepisa. V takih primerih voditelji zapadejo v miselno utesjenost in črnogledost, ki jim jemlje pogum in sposobnost za akcije.

Sam sem imel zemljevid 1:100.000, sekoijsa Tolmin, ki mi je zelo koristil. Z njegovo pomočjo sem se orientiral, prav tako pa mi je tudi dajal občutek širine, odprtosti in možnosti za vdore v najrazličnejše smeri.

Poveljniki morajo pri odrejanju nalog močno upoštevati, kakšno orientacijsko in topografsko znanje, pa tudi sredstva imajo tisti, ki ukaze sprejemajo. Velike pomanjkljivosti je mogoče še o pravem času odkriti, če so med vodstvom in neposrednim izvrševalcem pristni tovariški odnosi ter pripravljenost in prepričanje o potrebi medsebojnega zaupanja in podrejanja. Takrat pa zemljevidov in kompasov nismo imeli razen redkih posameznikov, pa tudi uporabljati jih je malokdo znal.

V primeru Jakovega bataljona pa se zdi, kot smo pozneje zvedeli, da se niso strogo držali budnosti in pripravljenosti na nasprotni udar iz zasede ter na hiter premik v najbolj ugodni smeri. Vsi so po poti neke spalsali in speče je sovražnik neke presenetil. Precej jih je padlo, ne da bi utegnili sovražniku prizadejati kake žrtve. Vendar mi podrobnosti niso znane, pa tudi ne marsikaj odločilnega.

Toda z vso svojo dejavnostjo in tudi z žrtvami so se partizani močno uveljavili. S prihodom na Mijo je bil prvi del pohoda v Benečijo končan. Opis te akcije je v knjižici št. 2 zbirke »Mala knjižnica naše vojske«, ki jo je izdal glavni štab, izšla pa je leta 1944. Knjižica ima naslov »Naš prvi pohod v Slovensko Benečijo«.

Mislím, da ne bo odveč, če ponovim zaradi osvetlitve dejavnosti obeh brigad del svojega govora po radiu iz leta 1968, ko sem ocenjeval uspeh pohoda. Tedaj sem med drugim dejal:

Razumljivo je, da je bilo Italijanom veliko do tega, da partizani ne preneso iskre upora na zahod, čez staro avstrijsko-italijansko mejo, med Furlane in italijansko delavstvo, občutljivo za osvobodilno miselnost svojega razreda. Zato so skušali z vojaštvom narediti na dohodih v beneško ravnico neprobojno zaporo. Prav na tej ločnici je prišlo do najhujših spopadov. Sodelovanje brigad je bilo sicer omejeno na prilagajanje vsake izmed obeh brigad skupni akcijski zamisli po lastni spodbudi. Akcijska zamisel pa je bila pohod v slovensko Benečijo.

Sodelovanje obeh brigad v obliki usklajene medsebojne pomoči, z razbremenitvijo napadene brigade za lastnim nasprotnim napadom, z usmerjanjem sovražnika na različne oddaljene kraje, se je posrečilo. Hkrati sta obe brigadi delovali tako daleč druga od druge, da ju sovražnik ni mogel obkoliti in stisniti v obroč v kratkem času, ker smo bili mi veliko gibljivejši.

Ko se je Gregorčičeva brigada bojevala na Hlevniku (Krnici, Kovačičevi planini), je Gradnikova, ko je zaslišala eksplozije min, takoj napadla Livek. Ko so Gregorčičevo obkoljevali nad Učjo reko v trikotniku Mija-Kobarid-Zaga, je Gradnikova pri Trnovem napadla poveljstvo 103. alpinskega polka. S tem je pritegnila na Stol nad Breginjem del sovražnikovih sil, namenjenih za obkolitev Gregorčičeve. S tem je tej brigadi omogočila, da se je brez izgub umaknila iz obroča. Prav tako pa so se medtem ko sta odšli obe brigadi proti Benečiji, druge partizanske enote izvajale mnoge manjše akcije po vsej Primorski.

Tako sta neposredno po ustanovitvi prvi dve primorski brigadi izbojevali vrsto bojev. Mednje lahko štejemo spopade na Črnem vrhu, Špiku, Krnu, napad na postojanko v Stupici, blokiranje Podbonesca, boj v Knežkih Ravneh (v Prodih), na Golobarju itd.

Štab primorske operativne cone in pokrajinski komite KP sta po končanem pohodu v Slovensko Benečijo napisala njegovo oceno, ki jo zdaj hrani Institut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. V tej oceni pa piše, da bo predvsem politični uspeh pohoda imel daljnosežne posledice, da pa je tudi vojaški uspeh pomemben za pridobivanje prvih izkušenj.

Po drugi strani pa je vdor brigad v Benečijo povzročil med fašističnimi oblastniki pravi preplah. Med ljudmi so se širile vesti o velikem številu partizanov, ki so bile seve hudo pretirane. Ti glasovi so dosegli tudi velika italijanska mesta v severni Italiji, pa tudi podeželje daleč od slovenskih krajev.

Nedvomno je zato pohod obeh brigad nekoliko tudi vplival na razvoj dogodkov v celotni Italiji. Če ga prištejemo izgubi severne Afrike in zavezniškemu izkrcanju v Siciliji in na celini in porazom na vzhodni fronti, je po svoje pripomogel k padcu fašizma 25. julija in h kapitulaciji 8. septembra 1943.

za
našo
družino
POHIŠTVO
nama

veleblagovnica nama Ljubljana
trgovska hiša Tromostovje
Škofja Loka Kočevje

V SODOBNO KUHINJO — SODOBNO KUHINJSKO POHIŠTVO

kredenca izpeljanke
iz kuhinje VEGA 55

GABER
Stari trg

Če gradite
pozrite na stroške!

»GRAMEX« PRODAJA V SVOJIH POSLOVARNICAH: LJUBLJANA, KURILNIŠKA 10 — LAVRICA — VRHNIKA
VSE VRSTE GRADBENEGA MATERIALA: CEMENT, BET. ŽELEZO, OPEČNE IZDELKE, APNO, SALONITNO KRITINO.
VSE VRSTE KERAMIKE, STEKLO, INSTALACIJSKI MATERIAL, STAVBENO-MIZARSKE IZDELKE
ZAHTEVAJTE PONUDBE IN STROKOVNE NASVETE

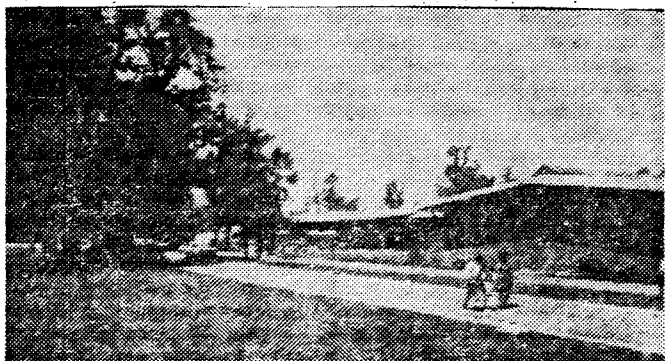

VABIMO VAS NA POMLADANSKE IZLETE

- 13. aprila 11-dnevno potovanje v Francijo v Lourdes po posebnem programu za romarje.
- 18. aprila 8-dnevno potovanje v Beograd, Sofijo in Istanbul z ogledi najlepših zgodovinskih spomenikov na področju Turčije in Bolgarije.
- 23. aprila — 11-dnevno potovanje na Sicilijo, znano po blagem podnebjju in številnih kulturno-zgodovinskih spomenikih.
- 24. aprila 13-dnevno potovanje z avionom v Ameriko, Island, Florida in Bahamski otoki (posebni pogoji za obisk svojcev)
- 24. aprila 10-dnevno tradicionalno potovanje v Holandijo združeno z ogledom cvetlične razstave v Keukenhofu.
- 25. aprila 13-dnevno potovanje v tri prestolnice — Pariz, London in Bruxelles.
- 25. aprila 9-dnevno potovanje z ogledom zgodovinskih in kulturnih zanimivosti v Italiji: Firenze — Rim — Tivoli — Napoli — Capri — Vezuv — Sorrento — Paestum — Siena.
- 28. aprila 5 dni po severni in srednji Italiji: Verona — Parma — La Spezia — Pisa — Firenze — San Marino — Ravenna.
- 28. aprila 5 dni po Avstriji in ČSSR: Dunaj — Praga — Lienz in ob Donavi do Salzburga.
- 20. aprila 3 dni v Pariz z avionom. Po reklamno nizki ceni si boste ogledali lepote in zanimivosti francoske prestolnice z okolico.
- 29. aprila 4 dni po gornji Avstriji: Salzkammergut — Salzburg — Wolf. gansee — Bad Ischl in Dunaj.
- 30. aprila 6-dnevno potovanje v Czesochowo: Krakow — Auschwitz — Czesochowo in Dunaj.
- 1. maja 4-dnevno potovanje z avionom na ogled francoske metropole in njene bližnje okolice — Pariz.
- 16. maja 5-dnevno potovanje na Azurno obalo: Genova — San Remo — Monte Carlo — Monaco — Nica — Cannes.
- 31. maja 19-dnevno potovanje prilagojeno za romanje v Lurd — Madrid in Fatimo.
- 7. junija — 5-dnevno potovanje na obrtniški sejem v München. Razstava je namenjena gozdarstvu in strokovnjakom lesne industrije.

Na voljo so vam programi za potovanje v Sovjetsko zvezo in na Švedsko, Finsko, na esperantski kongres na Dunaju, na Škotsko, po muzejih v socialističnih deželah.

Informacije in prijave sprejemajo vse poslovalnice SAP — LJUBLJANA, Turistagent Maribor in Avtopromet Gorica.

ČATEŠKE TOPLICE

SLOVENIJA — JUGOSLAVIJA

Čateške Toplice z zdravilnim vrelcem temperature 57,2 stopinje Celzija spadajo med najmodernejše rehabilitacijske centre v Jugoslaviji. Indikacije: reumatske, traumatološke, ortopedske in nevrološke poškodbe lokomotornega in podpornega aparata. Kontraindikacije: infektivne bolezni, akutna vnetja, tuberkuloza, visoka hipertenzija, dekompenzirano srce in graviditeta. Čateške Toplice ležijo ob mednarodni avtomobilski cesti Ljubljana—Zagreb, s priključkom na Čatežu (1,5 km).

Informacije: telefon 068-72-010 — telegram: Čateške Toplice.

Invalidi! Ko prejmete napotnico za zdravljenje zahtevajte od Vašega zdravnika, da Vas pošlje v Čateške Toplice, kjer si boste zanesljivo popravili zdravje in na splošno opomogli.

Loške
tovarne
hladilnikov
Škofja Loka

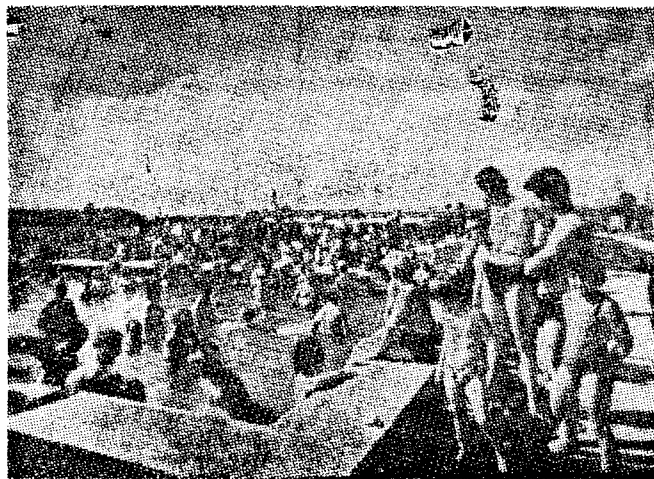
Lth

PROIZVAJAMO KONZERVATORJE:

SGH — 110 litrov	1600.— N-din
SGH — 200 litrov	2730.— N-din
SGH — 300 litrov	2990.— N-din

Članom
ZVVI
ZB
ZRVS

nudimo zdravljenje v MORAVSKIH TOPLICAH
za naslednje bolezni:

- obolenja lokomotornega aparata, zlasti revmatična obolenja,
- od ginekoloških obolenj pa posebno zdravljenje primarnih in sekundarnih amenorej po poprejšnji izključitvi tuberkuloznega procesa.

Priporočamo Vam tudi obisk ostalih krajev v Prekmurju. Za dodatna okrepčila so Vam na razpolago: hotel z restavracijo »Zvezda« v Murski Soboti in Ekspres bife s slaščičarno. Gostišče »Zvezda« s prodajalno vin in skladiščem piva v Murski Soboti, restavracija ob kopališču v Moravskih Toplicah in motel ČARDA z avtomatskim 4-steznim kegljiščem in prenočišči.

Na razpolago so Vam tudi gostišča v Petrovcih, Salovcih in Križevcih.

Za cenjeni obisk se priporoča Gostinsko podjetje »ZVEZDA« Murska Sobota.

Z VARČEVANJEM PRI

KB
LJUBLJANA

DO
IZPOLNJENIH
ŽELJA

TRGOVSKO PODJETJE

Izbira

LJUBLJANA
TOMŠIČEVA 2/V
TELEFON 23-521, 22-571

KUPUJTE VSE MODNO BLAGO V NASIH POSLOVALNICAH:

ROKAVIČAR
Titova cesta 17, tel. 23-415. Pletenine, trikotažo, rokavice.
PIONIR
Titova cesta 17, tel. 21-597. Vsa oblačila za otroke, igrače.
NOGAVIČAR
Nazorjeva ulica 3, tel. 23-414. Nogavice vseh vrst.
JELKA
Miklošičeva 34, tel. 314-134. Modno blago vseh vrst.
MAJA
Miklošičeva 10, telefon 312-024. Specialna trgovina za ženske rokavice, nogavice, perilo, pletenine.

Med reševalce, ki nam bodo poslali pravilno rešitev križanke štev. 1 bomo z žrebom razdelili 6 nagrad in sicer:

3 ženske ročne ure znamke LADY 71
3 moške ročne ure znamke LORD 71

Rešitev pošljite na naslov: Uredništvo »TV 15«, Ljubljana Beethov-
nova 10, p. p. 598. Pošljite jo na izrezanem liku, ali pa jo razločno pre-

pišite po vodoravnih vrstah. Na pisemski ovitek napišite NAGRADNA
KRIŽANKA 1. Vsaka rešitev naj bo v svoji kuverti.

Pri žrebanju bomo upoštevali vse pravilne rešitve, ki bodo prispele
v uredništvo do srede 8. aprila, opoldne, in ki bodo imele priložen na-
gradni kupon 1.

Rešitev nagradne križanke in imena izžrebancev bomo objavili v
16. številki TV 15, ki izide 15. aprila.

PRED 25-LETNICO OSVOBODITVE SLOVENSKEGA PRIMORJA

Narodni heroj Anton Velušček - Matevž

Rojen je bil 17. januarja 1912 v Ločniku pri Gorici. Po poklicu je bil avtomehaničar. Emigriral je najprej v Francijo in potem v Jugoslavijo. Član KPJ je postal leta 1936 v Mariboru. Ilegalni partijski delavec v Jugoslaviji je bil od leta 1938. Tega leta je postal tudi član Mestnega komiteja Maribor. Je eden prvih in glavnih organizatorjev NOB na Primorskem, kjer je bil član pokrajinskih vodstev KPS, OF in NOV. Dne 5. novembra 1944 je bil aretiran v Trstu. V zaporih kvesture in gestapa zverinsko mučen ter domnevno decembra 1944 sežgan v krematoriju (Rižarna v Škedenju). Za narodnega heroja je bil imenovan 4. julija 1953.

V Novi Gorici se pripravljajo, da mu bodo 1. maja letos odkrili spomenik kot zaslužnemu organizatorju NOB in ljudske oblasti na Primorskem. Z beležkami o njegovi življenjski poti ga želimo predstaviti javnosti.

Mladost

Oče Miha je bil doma na Ligu nad Kanalom. Poročil se je z Rozalijo Markočič iz Ločnika. S to poroko si je priženil trgovino trikotarje, lepo stanovanje in še pet stanovanjskih hiš, v kateri so stanovali najemniki. Prva svetovna vojna je močno prizadela blagostanje te trgovske družine. Po letu 1918 se je začelo življenje urejati in kazalo je, da bodo Veluščkovi kar lepo živeli. Leta 1920 in 1924 sta se rodili še dve hčeri, leta 1930 pa najmlajši sin. Trgovina je lepo uspevala nekoliko do leta 1924. Potem je začelo iti naglo navzdol. Ponosni trgovec se nikakor ni hotel vpisati v fašistično stranko. Nenehno je poudarjal: da mu je mar le trgovina, strankarstvo pa ga ne zanima. Zavedni mož je na ta način, kakor na stotine in tisoči drugih, hotel ohraniti pripadnost svojemu narodu. Kakor na vse druge Slovence, ki so kaj imeli in kaj pomenili, so italijanske oblasti tudi na Veluščka pritiskale vedno huje. Davki so rasli, takse so bile čedalje večje, za temi pa še razne mandatne kazni, preiskave in občasne prepovedi trgovanja. Leta 1928 je bil trgovec Velušček Miha sicer še vedno »svoboden«, ker se ni vpisal v stranko, vendar povsem ubožen. Veluščkovi so se morali izseliti iz Ločnika, saj so bili ob vse. V Gorici so se vselili v najeto stanovanje in oče Miha se je izučil za mehanika, obenem pa je mimogrede in neposredno spoznal težke socialne razmere delavstva. Nekako leta 1930 je Nino z leto starejšim bratrancom odšel po svetu. Mahnila sta jo v Francijo; seveda brez vseh formalnosti. Tu je delal v več krajih in različna dela. Bil je težak, mehanik in šofer kamiona. Leta 1933 so ga vranoske oblasti vrnille. Štiri mesece je bil zaprt, ker je brez dokumentov odšel iz države, potem je pa še 6 mesecev služil vojaški rok. Leta 1934 je bil v Gorici. Tu in tam se je kdaj priložnostno zaposlil, pomagal očetu krošnjariji, pri vsem tem pa trpel ob nacionalnem in socialnem zatiranju naših ljudi.

Emigracija in ilegala

Leta 1935 se je Italija jela pripravljati na agresijo v Etiopiji. Mobilizirali so letnike 1911, 1912, 1913 vojaških obveznikov. Tega leta je iz Primorske in Istre pribežalo v Jugoslavijo okrog 5000 emigrantov, ki so dobili pridevek »Abesinski«, ker so se z begom izmaknili mobilizaciji. Med temi je bil tudi Tone Velušček.

Leta 1936 ga že srečujemo v Mariboru, kjer dela kot mehanik v tekstilni tovarni Zelenika. Prosvetno društvo primorskih emigrantov »Tabor« je s skupino novih emigrantov, med katerimi je bil tudi Tone, dobilo nove in sveže moči, hkrati pa tudi veliko novega anti-fašističnega in antiimperialističnega duha.

Tega leta je bila v Sloveniji (tedaj Dravska banovina) splošna stavka tekstilnih delavcev. Udeležili so se seveda tudi tekstilni delavci Maribora, in Tone Velušček je že bil član stavkovnega odbora v Mariboru. Stavko so oblasti zatrle, voditelje pa so začeli zapirati in preganjati. Za Toneta je nastopilo težko obdobje

brezposelnosti in lakote, hkrati pa obdobje še bolj zavestnega in organiziranega revolucionarnega delovanja.

Ivan Mozetič, zidar, rojen leta 1909 v Mirnu pri Gorici, emigriral v Ljubljani leta 1929, ki sedaj živi upokojen v Zg. Siški, se spominja, kakšno je bilo tedaj življenje v Mariboru. Po stavki gradbincev leta 1936 v Ljubljani, kjer je bil tajnik stavkovnega odbora, za Mozetiča ni bilo več dela v Ljubljani. V zumi 1936/37 je prišel za delom v Maribor, kjer se je v prostorih »Tabora« seznanil z Veluščkom. Oba emigranta, brezposelna zaradi istega razloga, očja rojaka, sta se takoj zblížala in se navezala drug na drugega kot iskrena prijatelja. V začetku leta 1937 je Tone že pritegnil Ivana v partijsko organizacijo. Politično delo je bilo tedaj v Mariboru zelo razgibano. Člani KPJ in napredno usmerjeni sodelavci so organizirali »Rdečo pomoč«, ki je bila namenjena prvenstveno španskim borcem, pa tudi reševanju težkega stanja številnih brezposelnih članov KPJ in naprednih delavcev. Tega leta so tudi v Mariboru začeli zelo aktivno snovati ljudsko fronto. Prizadevali so si, da bi ustanovili legalno sindikalno organizacijo tekstilnih oblačilnih delavcev, kar se je tedaj na Hrvaškem že posrečilo. Marca 1938 je Nemčija zasedla Avstrijo in jo takoj nato anektirala. To je kulturendovcem na Stajerskem in predvsem v Mariboru močno dvignilo samozavest. Kar javno so začeli propagirati nacistično ideje. Člani KPJ in primorski emigranti so se zopet znašli v prvih vrstah boja proti temu novemu sovražniku. Spomladi leta 1938 bi morale biti volitve za nova sindikalna vodstva. Tedaj je zidar Ivan Mozetič še tik pred volitvami javno med delavci agitiral za »rdečo listino«. Volitve so bile preložene, Mozetič aretiran in izgnan iz države. Kma-

Urška Zatler — Micka

lu nato je bil izdan tudi ukaz za izgon Toneta Veluščka. Mozetiča je izgon potisnil na Madžarsko, Slovaško in Češko, kjer je med drugo svetovno vojno preživel svoj odisej. Toneta, ki je bil tedaj že član Mestnega komiteja Maribor, pa v strogo ilegalo.

Z dekretom, da je izgnan iz države kot tuji državljani, se je Velušček javil v Ljubljani pri tajniku Sindikata gradbenih delavcev Trtarju in pri Jožetu Butinarju. Ta dva sta ga napotila do Andreja Kumarja, ki je zanj poskrbel tako, da ga je za prvo silo poslal na Ježico v Savlje k Zatlerevim. Tu so mu potem oskrbeli nove

dokumente, in Antona Veluščka ni bilo več v Jugoslaviji.

Med ilegalnim bivanjem v Ljubljani je Tone prizadevno delal v delavsko-kulturnem društvu »Vzajemnost«, opravljal razne zaupne naloge, ki mu jih je nalagala ilegalna partijska organizacija v Ljubljani in se prizadevno seznanjal s partijsko literaturo. Istočasno se je seznanil z radiotelegrafistko CK KPS tovarišico Urško Zatler in se z njo intimno zblížal. Postala sta mož in žena. Urška je bila rojena 20. okt. 1904. Leta 1931 je postala članica KPJ. Od leta 1933 do 1937 je bila v Moskvi, kjer je končala partijsko politično šolo in radiotelegrafsko šolo ter se naučila rusčine in nemščine. Po vrnitvi iz Moskve se je nastanila v Savljah pri bratu Kocjanu in njegovi ženi Anici. Kocjana in Anico so belogardisti jeseni 1943 aretirali, za njima je izginila vsaka sled.

Spomladi leta 1940 je bila Urška poklicana v Zagreb, kjer je postala radiotelegrafistka CK KPJ. Z njo je šel tudi Tone. Urška je bila v Zagrebu legalno prijavljena kot uradnica nekega zasebnega uradnika in je stanovala v Sokolgradski ul. št. 76. Tone Velušček je bil seveda še vedno ilegalce. Tehnično je nekoliko pomagal pri vzdrževanju aparatov občasno pa je služil tudi za razne zveze partijskim tovarišem po Zagrebu. Tako sta po svoje aktivno sodelovala pri državnem posvetovanju »Ljudske pomoči«, ki se je prav avgusta tega leta preimenovala iz dotodanjega »Rdeče pomoči«, pri VI. državni konferenci SKOJ, ki je bila septembra, in pri V. državni partijski konferenci, ki je bila oktobra istega leta v Zagrebu.

Važno poslanstvo

V arhivu CK KPS je Edvard Kardelj zabeležil važen podatek. Tu piše, da je marca 1941 prišel iz Sovjetske zveze tovariš Rigoleto Martini-Quarto. Bil je na poti v Italijo, kjer naj bi prevzel vodilno mesto v CK KPI. Od Zagreba ga je spremljal Tone Velušček. Nekje pri Novem mestu so Martinija italijanske okupacijske oblasti aretirale. Takoj so ga zaprli in jeseni leta 1942 je nekje v Italiji v zaporu umrl. O Veluščku drugega tukaj ne piše. Verjetno ni bil aretiran ali pa je bil takoj izpuščen, saj se mu ni nič zgodilo in je kmalu zatem dobil novo nalogo.

Vodstvo CK KPS in OF sta si od začetka okupacije oz. po sprejetju sklepa o oboroženem uporju prizadevala, da se NOB razširi na vso pokrajino okupirane Slovenije. Organizacijski sekretar CK KPS tov. Tone Tomšič, ker je bil tudi sam primorski rojak, je takoj začel iskati primerne ljudi, primorske rojake, ki bi bili sposobni organizirati osvobodilno gibanje na Primorskem in v Istri. Milo Vižintin, ki živi v Novi Gorici, se v svojem spisu »Kako smo začeli« (Goriški zbornik 1947-1957) spominja, kako so prvi organizatorji prišli v Renče. Tu piše, da se mu je drugo nedeljo v juniju (8. junija 1941) okrog 11. ure predstavil tovariš visoke postave, temnorjavih las, ki se je bil pripeljal s težkim kolesom, na katerem je imel aktivko. Predstavil se mu je kot lesni trgovec Medved. To je bil Oskar Kovačič. Tedaj je bil član CK KPS in vojne komisije, na Primorsko pa je prišel kot začasni sekretar pokrajinskega komiteja KPS. Začasni zato, ker je bilo pokrajinski komitej treba šele ustanoviti. V istem zapisu se Vižintin spominja, da je še istega dne proti večeru prišel k njemu mlad človek v kratkih hlačah, z lepim novim kolesom italijanske znamke, in se predstavil kot »študent Janca«. To je bil tovariš Ervin Dolgan, doma iz Ilirske Bistrice, ki je nekaj mesecev zatem še pripeljal prvo skupino partizanov na Vipavsko. Za Kovačičem in Dolganom je že konec junija prišel na Goriško Tone Velušček, ki si je nadel ime Matevž. Po tem imenu ga sedaj pozna vsa primorska s Trstom vred.

Njegova sestra se spominja, ka-

ko so ga bili veseli, ko je prišel domov. Prvo, kar je naredil ob vrnitvi, je bilo, da je lepo pobelil stanovanje. Ne starši ne sestre ne brat niso vedeli za pravi razlog njegove vrnitve. Veseli so bili, da se je vrnil, in upali so, da bodo nekoliko lažje živeli, ker bo eden več za zaslužek. Zaposlil se je kot priložnostni delavec v podgorski opekarni. Kot prekaljen partijski in ilegalni delavec se je tu ogrel za svojevrstno metodo. Da bi mogel kar najbolj uspešno ilegalno delati, se je v Gorici legaliziral! In to mu je sijajno uspelo. Od junija 1941 do avgusta 1942 je stanoval povsem ilegalno pri svojih starših, delal v opekarni, obenem pa uspešno snoval mrežo OF odborov in partijskih celic v Gorici, na Krasu, po vsej Vipavski dolini in v Posočju do Tolmina.

Dne 1. avgusta 1941 je Urška v Zagrebu rodila sina Janeza. Matevž je za ta veseli dogodek, zvedel nekoliko kasneje, saj je že nekaj mesecev preje moral oditi na nevarno delo na Primorsko. Urška je kmalu po porodu odšla iz Zagreba. V Ljubljani je tudi njo čakalo važno politično delo. Dva meseca starega Janeza je oddal zavodni in skrbni Dimnikovi družini v Polju, kjer je potem Janezek zrastel v Janeza. Celih 23 let je živel pri teh dobrih ljudeh, ki so skrbeli zanj kot za svoja dva otroka.

V Gorici in okolici je bila navada, da so ljudje pozdravili mlada na velikonočni ponedeljek z izletom na Sveto goro. Članov OF odborov na območju Goriške je bilo aprila 1942 že toliko, da jih je bilo težko več hkrati zbrati na enem mestu, ne da bi bili sumljivi, pa se je Matevž odločil in sklical zborovanje na velikonočni ponedeljek 6. aprila na Sveti gori: med množico izletnikov Matevžev povabljeni ne bodo prav nič sumljivi. Zborovanje je bilo sklicano in prišlo je res precejšnje število aktivistov. Toda Matevža ni bilo. V soboto, 4. aprila zvečer, sta ga na stanovanju obiskala dva policista in ga odpeljala na kvesturo. Sestra se spominja, da je bil tedaj v preiskavi kakih 10 do 14 dni. Ker je bilo z njegovo »zaposlitvijo« vse v redu, so ga izpustili.

Veseli in žalostni dogodki

Skrbni in vestni Dimnikovi so hoteli Janezka pokazati njegovemu očetu. Julio Arbelj, ki je imela brata nekje na Primorskem, so naprosili, naj bi nesla Janezka v Gorico. Privolila je in takoj so uredili vse potrebno za potovanje. Julija 1942 je bil Matevž res pravi očka. Z Janezkom, ki mu še ni bilo 12 mesecev, sta se sprehajala po Gorici kot dva ugledna meščana. Iz tega njunega prvega in zadnjega srečanja je ohranjen nekaj fotografij. Tovarišica Julia pa je v tem času v spremstvu mlajše Matevževe sestre nekajkrat odšla v Gonars, kjer je obiskala internirance. Tovarišica Julia je stanovala v Vevčah in je leta 1969 umrla, stara nekaj nad 70 let.

Komaj nekaj dni po odhodu Julie in Janezka nazaj v Ljubljano je goriška kvestura že bolj natančno vedela, kdo je Tone Velušček. Avgusta in septembra 1942 je bila v Veluščkovem stanovanju stalna zaseda. Štirje kvesturini so se neprestano menjavali v stanovanju, dva pa na ulici pred stanovanjem. Matevž od tedaj ni več tu stanoval. Nekaj časa se je zadrževal še po Gorici, večidel pa je bil na položaju, kjer se je pač nahajalo ožje pokrajinsko vodstvo.

Narodnoosvobodilno gibanje se je dobro razvijalo. Prihajali so novi ljudje, ki so prevzemali odgovorne dolžnosti za posamezna področja na terenu. Vendar je Matevž v tem času izgubil več najožjih sodelavcev. Oskar Kovačič je že decembra 1941 v Trstu padel v roke italijanskim oblastem. Dne 10. avgusta 1942 je pod Sv. Katarino pri Gorici padel Jože Lamut — Saša, ki je v pokrajinskem komiteju odgovarjal za razvoj partijskih enot. Sekretar Pokrajinskega komiteja Tomo Brejc, ki je prišel na Primorsko spomladi 1942, ko so zorele prve češnje, je še istega leta jeseni padel okupatorju

Anton Velušček — Matevž

v roke. Politkomisar prvega primorskega partizanskega bataljona »Simon Gregorčič« Mile Spacapan — Igor je padel novembra 1942 v boju, nedaleč od Ozeljana. Dne 7. marca 1943 je v boju padel Ivan Kosovel, ko je bil pri Podgornikih v Vrtovinu obkoljen. Se kot italijanski vojak se je bil že decembra 1941 srečal z Matevžem in od tedaj z njim sodeloval. Bil je prekaljen član partije, saj je bil še leta 1938 sekretar Mestnega komiteja KPJ v Dubrovniku. V prvi polovici leta 1942 je precej rojakov spravil iz italijanske vojske v partizane in končno prebežal še sam, ko mu je gorelo pod nogami, 1. maja 1942. Bil je eden najbolj uspešnih Matevževih sodelavcev na Vipavskem. Aprila 1943 je v Trstu padel okrožni sekretar Jaka Platiš — Franc. Kljub temu se je plamen upora nenehno širil, in vse te izgube, ki so težko prizadevale pokrajinsko vodstvo, niso bile usodne za gibanje. Očitno pa je, da je velik del nalog nosil prav tovariš Matevž. Znova in znova je bilo treba iskati ljudi, ki bodo stopili na mesto aretiranih in padlih. Ko je ob koncu oktobra 1942 prišel na Primorsko inštruktor CK KPS tov. Aleš Bebler — Primož, je bila to za Matevža največja pomoč in znatna razbremenitev.

Petindvajseti julij in 8. september 1943 sta bila nedvomno dva vesela datuma za Matevža. To so bili dogodki nepopisne sreče in pravega zmagovalstva. Razpad Italije je Matevž dočkal v Podragi v krogu že kar številnih tovarišev in tovarišic pokrajinskega vodstva.

Tista lepa jesen 1943 pomeni za Matevža pravo sprostitev. Za ilegalnega agitatorja in aktivista je postal eden najvidnejših političnih delavcev narodnoosvobodilnega gibanja na Primorskem. Z vsa verno se je posvetil graditvi ljudske oblasti. Sprva je bilo treba organizacijsko, kadrovsko in idejno utrditi ter razširiti okrajne in okrožne narodnoosvobodilne odbore, potem pa je bilo treba še pričeti z velikim političnim delom za volitve. Dela je bilo na vseh koncih in krajih veliko, toda Matevževih energij nikdar ni zmanjkalo. Malo je bilo političnih delavcev na Primorskem, ki bi s tolikšno voljo, s tolikšno intenzivnostjo in s tolikšnim uspehom politično delali kot prav tovariš Matevž.

Mesec maj 1944 je bil zanj najljepši mesec v življenju. Poklicali so ga na Rog v Bazo-20 (CK KPS). Deseta zavezniška armada se je v Italiji borila na Apeninih in pričakovati je bilo izkrcanje v Istri ali v Tržaškem zalivu. Na to izkrcanje se je bilo treba pripraviti tako, da bodo zavezniške enote sprejele naše partizanske enote in da bomo obenem z izkrcanjem prevzeli tudi oblast na tem delu obale. Matevž je tedaj dobil obširna navodila, kako naj v Trstu in Tržiču vzpostavi našo, ljudsko oblast. In za slovo so mu pred odhodom na novo in težko dolžnost pripravili — poroko.

Urška Zatler je po vrnitvi iz Zagreba neprestano še naprej delala pod neposrednim vodstvom CK KPS. Septembra 1942 se je z večjo skupino preselila v Dolo-mite. Vodja radio-telegrafskega centra, ki se je tu formiral, je bil tedaj inž. Miloš Brelih. Urška je dobila partizansko ime Micka in pod tem imenom je najbolj znana. Že decembra 1942 je tu vodila radio-telegrafski tečaj. Kmalu se je formirala posebna radio-telegrafska skupina, ki je imela nalogo vzpostaviti in redno vzdrževati zveze z Moskvo in prek nje

s CK KPJ oziroma z Vrhovnim štabom NOV in POJ. V Dolomitih so to skupino sestavljali: inž. Rado Luznar, Urška Zatler-Micka, Rudi Jančar kot radiotehnik in Lizika Jančar kot rezervna telegrafistka. Pri »Spagarju« v vasi Gabrje v Dolomitih so si uredili bunker in od tod februarja in marca 1943 že redno vzdrževali radio-telegrafsko zvezo z Moskvo.

Dne 19. marca 1943 je na Belem v Dolomitih padla Lizika Jančar, inž. Luznarja so v bunkerju ujeli, ga obsodili na smrt, ga pomilo-stili, v Ljubljani zaprli, izročili Nemcem in poslali v Dachau, kjer je umrl. Radio-telegrafisti so se skupaj z delom CK KPS, IO OF in zaščito 24. ali 25. marca 1943 premaknili proti Kočevju. Nekje pod Travnico goro si je Micka zvilnila nogo. Skozi Jelenov žleb so šli 26. marca popoldne, to je po boju tistega dne, ko je bil tu razbit italijanski bataljon »Macerata«. Tedaj je ta skupina dobila dve vojaški radijski postaji, ki sta koristno rabili za priučevanje novih radio-telegrafistov.

Aprila 1943 je radio-telegrafska postaja že redno delala. Sprva je bila zveza z Moskvo (Komintern, Dimitrov, »Dede«) vzpostavljena iz osnovne šole v vasi Poljane pri Črmošnjicah. Vendar tu niso bili dolgo. Premaknili so se na grič Rigelj k Pogljaju, kjer so si uredili bivanje in možnost oddajanja ter sprejemanja iz neke zidanice. Kasneje je bila ta radio-telegrafska postaja prenesena v posebej za to izdelan bunker v zaselku Dol. Sušice pri Lojzetu Fabjanu, po domače pri »Lavdonu«. Od tu pa so kasneje aparate prenesli v Bradačevo zidnico na Riglju. Na območju Črmošnjice — Poljane se je torej ta postaja zadrževala od aprila 1943 do 6. novembra 1944. Stalni njeni člani so bili: Urška Zatler-Micka, Rudi Jančar, Tone Rudolf-Nande intendant, in Tone

Anžič-Beli kurir za zvezo z reledno postajo TV-15 pri Bazi 20 v Kočevskem Rogu. Radio-telegrafska zveza je od tod redno in nemo-teno delovala.

Ko se je Matevž poslavljajal od Baze 20, je bilo treba opraviti še nekaj, kar leta 1940 in 1941 ni mogel, ker je bil tedaj ilegalac. Organizirali so poroko. Dne 23. maja 1944 je Matevž in Micko poročil politkomisar I. brigade VDV Janez Japelj. Mickina priča je bila Pepca Kardelj, tedaj članica CK KPS, Matevževa priča pa Boris Ziherl, tedaj načelnik odseka za prosveto pri predsedstvu SNOS. V zapisnik o sklenitvi zakonske zveze so zapisali tudi izjavo o priznanju Jančarke za svojega pravega sina. Ohcet s pogostitvijo in plesom je bila pri Lipetovih v Poljanah. Tako se je tedaj Matevž presrečen in poln novih napotkov vračal na Primorsko, kjer ga je v Trstu čakala najtežja življenjska naloga, zadnje doživetje.

Tragična usoda

Junija 1944 je bil Matevž v Trstu že sredi novih ljudi, ves vnet za nalogo, ki jo je dobil na Bazi 20. Ko sta avgusta prišla v Trst še Martin Greif-Rudi in Vinko Sumrada-Radoš, da kot komandant in komisar vzpostavita Komando mesta Trst, ju je že sprejel Matevž in ju namestil, kakor je najbolje mogel. Jeseni je bilo območje Trsta od Tržiča do Milj že krepko v naših rokah, tako po politični kot po vojaški plati. Partizanski dnevnik je 16. oktobra 1944 objavil pozdravno pismo vodstva tržaškega okrožja maršalu Titu. Iz tega pozdravnega pisma vidimo, da je bilo tedaj na tržaškem območju že 28 okrajnih in 154 terenskih odborov OF, SPZZ in ZSM. V tem pismu je izražena zahteva, da se Trst poveže s svobodno in združeno Slovenijo.

Matevževa zasluga in vseh tistih aktivistov, ki so delali v Trstu, je tudi v tem, da so znali v narodno osvobodilno gibanje pritegniti tudi zelo številne sloje italijanskega prebivalstva na Tržaškem. V knjigi Osvoboditev Slovenskega Primorja je na strani 176 objavljeno, da je bilo aprila 1945 v Trstu pod poveljstvom Komande mesta 16 bataljonov, ki so čakali na ukaz za vstajo in osvoboditev mesta. Ta veliki mobilizacijski uspeh je prav gotovo v veliki meri sad pravilne politike, ki jo je politično in vojaško vodstvo narodno osvobodilnega gibanja tukaj izvajalo vsaj že od razpada Italije dalje. In v teh prizadevanjih je Matevžev delež velik.

Vohun Leon je bil sprva nekaj obveščevalec v Brkinih. Kasneje mu je uspelo, da se je vrnil v mladinsko organizacijo v Trstu in spoznal tudi nekaj krožkov SPZZ. Oktobra 1944 je začel izdajati, in med aretiranimi je bila tudi ku-

rirka Marjuča. Ta je, ne da bi se resno zavedala, kakšno škodo povzroča našemu gibanju, zelo prosto-dušno povedala, kar je vedela. Tudi na soočanjih in zasliševanjih ni ničesar tajila.

Sekretar okrožnega komiteja KPS za Trst Franc Segulin-Boro in organizacijska sekretarka Marta Pelhan-Polonca sta v soboto 4. novembra pisala pozive za sklic posveta članov okrožnega komiteja (OK). Boro je na pozive previdno napisal, da bo posvet članov OK na zadnji tramvajski postaji Rocol 5. novembra ob 13. uri. Ker je bila kurirka, ki bi morala te pozive razdeliti, prijeta, se pri njej dobili tudi pozivi in seveda drugi dan na Rocolu postavili močno zasedo. Polonco so aretirali že v soboto 4. novembra. Matevž in Boro, ki nista vedela, da je ta sestanek že izdan, sta se v nedeljo, 5. novembra bližala Rocolu. Nekaj postaj prej ju je nekdo pokazal policiji in takoj sta bila aretirana. Na Rocolu je zaseda čakala zastoj, saj obveščanja za sestanek ni moglo biti.

Na ulici Bellesguardo pred kvesturo se je ustavil policijski avto, in tedaj je Boro stekel po ulici. Za njim sta padla dva strela in bil je ranjen v stegno, vendar ne v kost. Prav tedaj so z nasprotnega konca ulice prihajali mestni policaji, videli človeka, ki teče proti njim, pa so ga zgrabili in pripe-ljali nazaj pred kvesturo.

Slovenski knjižni zavod v Ljubljani je leta 1948 izdal knjigo Spomini na partizanska leta, v kateri je objavljen daljši zapis Vinka Sumrade »V Trstu«. Tu je opisano, kako junaško sta se Boro in Matevž držala na zaslišanjih.

Polonci je vendarle uspelo, da se je zasliševalec predstavila kot nepomembna kurirka. Sredi novembra je bila izročena Nemcem, ti pa so je 11. januarja 1945 poslali s transportom v taborišče v Nemčijo. Spominja se, da je bil Boro ustreljen okrog 20. januarja v Trstu. Z Matevžem je bila soočena 5. novembra popoldne na kvesturi, kjer pa se »sploh nista poznala«. Matevža potem ni več videla. Splošna domneva je, da je Culletti — ker ni iz Matevža izlekel niti imena, niti si ni mogel s soočanjem med Matevžem in Borom kaj pomagati — Matevža že v celici ubil. Ko Matevža ni bilo več, tudi Boro ni bil več živ. Izročili so ga Nemcem, ti pa so ga ustrelili. Boro je bil doma v vasi Povžane pri Materiji v Brkinih. Njegova nekaj let mlajša sestra je bila sekretarka okrožnega komiteja SKOJ za Slov. Istro. Padla je 1. maja 1944 junaške smrti na ulicah Kopra, ko je izvajala napisne akcije.

Izdajalca Leona je doletela pravična kazen spomladi 1945. Dvema skvadristoma je pokazal stanovanje nekega našega aktivista in ča-

kal pred hišo na novo žrtev. Tedaj sta ga dobila obveščevalca KM Trst in na licu mesta obračunala z njim.

Urškaina smrt

Radio-telegrafska stanica je normalno opravljala svoje delo. Ker so se že zelo dolgo nahajali na istem kraju, je bilo domnjeno, da se bodo preselili drugam. Micka je dosegla izpolnitev svoje največje želje. Odobrili so ji, da gre na Primorsko k Matevžu. Poslali so ji Nasto Sever in Janeza Primarja-Maksa, da ju vpelje v delo. Ko jo bosta mogla zamenjati, bi se

Janezek s svojimi krušnimi starši. Slikano 18. marca 1946. Sedi gospodinja Franciška Dimnik. Za njo stoji njen mož Blaž, ob njem pa hčerka Fanči.

Micka poslovala in bi odšla k možu. V ponedeljek, 6. novembra 1944 pa so Nemci in domobranci vdrl iz Novega mesta mimo Dolenjskih Toplic v dolino Črmošnjico. Rudi Jančar in Nasta Sever sta bila tedaj navzoča, ko se je dogodila nesreča. Iz Bradačeve zidanice je Micki, Nasti in Rudiju uspelo rešiti vse aparature postaje razen antene. Ker pa je bila Micka komaj prejšnji dan dobila iz Ljubljane fotografije svojega Janezka, je hotela iti še enkrat v zidnico, da bi jih rešila pred morebitnim požigom. To je bilo zanjo usodno. Na poti proti vrhu Riglja so jo zapazili domobranci in jo ustrelili. Tudi kurir Beli je padel tega dne. Pri Lavdonu v Dol. Sušici je nekaj kuhal, ko je zvedel, da so Nemci in domobranci v bližini. Pograbil je radioaparat in ga odnesel v gozd za hišo. Malo dalje pa je že srečal kolono domobran-cev. Umikal se je skozi hoste po griču navzgor in vmes streljal. Nekje sredi griča Rigelj je v hosti mrtev obležal. Micko so pokopali naslednji dan na pokopališču v vasi Poljane, Anžiča pa v Dolenjskih Toplicah. Leta 1955 so posmrtno ostanke radio-telegrafistke Micke prekopali na pokopališče v Polju pri Ljubljani.

Sklepna misel

Pri vsej tej tragiki, ko je Matevž padel v pesti svojih smrtnih sovražnikov, drugi dan pa je izgubila življenje njegova žena, človeka potolaži zgolj ugotovitev, da nista vedela drug o drugem, kaj se jima je pripetilo. Ljudje, ki so ju poznali, ju imajo za vzorna revolucionarja in človeka, kakršnih danes močno pogrešamo. Prekaljena sta bila v bojih delavskega razreda, ki se je v bivši Jugoslaviji in v fašistični Italiji boril za boljši svet. V NOB sta dala vsak po svojih intelektualnih in fizičnih močeh, kar sta največ znala in mogla. Matevž je kot primorski rojak v letih največjega fašističnega terorja prišel med svoje ljudi, jih budil in organiziral, da so šli v boj za nacionalno in socialno osvoboditev. In Matevž je bil tudi tisti, ki je v letih pretekle vojne polagal trdne temelje sožitju Slovencev in Italijanov ob naši zahodni meji, sožitju, ki ne sloni na izkoriščanju, šovinizmu in sovraštvu, temveč na sodelovanju, spoštovanju in prijateljstvu. Taki ljudje ne smejo biti nikdar pozabljeni!

CIRIL ZUPANC

Dobro je če veste...

O ZDRAVLJENJU RAKAVIH BOLNIKOVI. Dr. Nyburg iz New Yorka je iznašel precej preprost način ugotavljanja rakavega tkiva v početnem razvojnem stanju. Po njegovi ugotovitvi se pojavljajo okrog belih krvničk rakavih bolnikov krogi, ki se v mikroskopu jasno vidijo. Za takšno ugotovitev zadostuje nekaj krvi. Ta poskus je dobil naziv MAK (po začetnicah angleških besed: spremljevalne spremembe malignih obolenj) ter je uspešen 80 odstotkih obolenj. Z danes se je v nekaterih pokrajinah ZDA, kjer uporabljajo metodo MAK, zmanjšalo število rakavih bolnikov za približno 25 odstotkov. Neki angleški zdravnik pa je iznašel metodo obsevanja rakavih bolnikov, ki je močno zboljšala rezultat obsevanja. On obseva bolnika v zaprti celici, napolnjeni s kisikom pod pritiskom 3—4 atmosfer. Prve poskuse so napravili s 174 bolniki, ki so imeli raka v ustih, v grlu in na vratnih žlezah, in sicer z bolniki, pri katerih je bil rak že močnejše razvit. 23 odstotkov bolnikov je popolnoma ozdravelo, z normalnim obsevanjem pa je mogoče ozdraviti samo 3 odstotke bolnikov. Zdravljenje obsega šest enurnih obsevanj, skupaj torej 18 dni. V celici je namreč kisik pod pritiskom ter laže prodre v rakavo tkivo. — Tudi v ZSSR so dosegli velik napredek v zdravljenju rakavih bolnikov. Sovjetski znanstveniki so iznašli neko spojino, ki preprečuje razvoj rakavega tumorja. Tej spojini, ki jo pridobivajo z destilacijo nafte, so dali ime: naftna kislina. Za rakom obolele živali, zdravljene z naftno kislino, so živele tako dolgo kakor zdrave živali. Če jih ne bi bili zdravili, bi bile poginile mnogo prej. Sovjetski znanstveniki pripisujejo velik pomen tudi iznajdbi cepiva zoper raka. Po njihovem mnenju povzroča velik del rakavih tumorjev virusi, kar pomeni, da bi lahko tudi rakava obolenja, podobno kakor druga virusna obolenja, mogli zdraviti s cepivom, napravljenim iz ustreznih virusov. Po najno-vjših poročilih so virus raka v ZDA, na Japonskem in drugod že osamili. Pri sedanjih poskusih z živalmi uporabljajo v ZSSR posredno tehniko: rakava tkiva raznih tipov zmešajo, zmeljejo, vložijo v centrifugo, razredčijo in nato vbrizgajo v kri zdravih živali. Iz te krvi pridobljena tekočina utegne vsebovati oslabele viruse in ustvariti protistrup kakor vsako drugo cepivo.

DELOVANJE ČLOVEŠKIH MOZGANOV je v marsičem odvisno od preskrbe s kisikom in z nekimi drugimi kemikalijami. Švicarski zdravniki so ugotovili, da je za duhovno dejavnost prvenstveno in izjemno važen fosfor. Ugotovili so, da se je pri starejših ljudeh in pri šolarjih, ki so jim dajali prav pičle količine fosfora, zboljšalo delovanje spomina in zvišalo osredotočenost pozornosti (zbranosti). Znanstveniki pravijo, da je treba opraviti še nekatere klinične preizkušnje, nato pa bi začeli izdelovati zadevne tablete.

LATINSKO IME ZA VRBO JE: SALIX. V skorji in listju nekih vrst vrbe je vsebovana zdravilna snov — salicin. S hidrolizo (kemičnim razkrajanjem spojin ob učinkovanju vode) in oksidacije (spajanjem s kisikom) tega glikozida se dobi kristalna kislina — salicin kislina, ki jo ponavadi imenujemo: salicil. Salicilno kislino pridobivamo industrijsko. Ta kislina, še bolj pa iz nje dobljena zdravila, npr. aspirin, natrij salicilat, salicilamid itd., so v zdravilstvu zelo pomembna. Zadostuje naj ugotovitev, da je aspirin, po statističnih podatkih, zdravilo, ki je najbolj razširjeno in uporabljeno na svetu.

NEKI RAK, KI ŽIVI V JUŽNI AMERIKI, POSKROPI SVOJE SOVRAŽNIKE Z VRELO TEKOČINO. Tej živali — njeno znanstveno ime je: brahin — so zdeli tamkajšnji prebivalci ime »rak topničar«. Njegovo biološko »topništvo« mu omogoča v boju zoper sovražnike uporabo strupene tekočine, segrete do 100 stopinj.

NAJVEČJE KURJE JAJCE, za katerega so na voljo dokumentirani podatki, je znesla neka kokoš 1965. leta na kmetiji blizu Vinelanda v ZDA. Jajce je imelo dva rumenjaka, dvojno lupino, tehtalo pa 454 gramov.

Matevž s svojim sinom Janezkom. Slikano v Gorici 28. julija 1942.

BISERI PRODUKCIJ 1969:

MODERNA URA
LORD 71

MODERNA ZENSKA URA
LADY 71

Vse DARWIL ure z DAR-BLOCK: posebno vgrajena naprava, ki ščiti DARWIL uro pred udarci in tresljaji. Kupujte le službeno kontrolirane zlate proizvode pri Generalnem švicarskem zastopništvu: TRST - Piazza S. Antonio Nuovo 4/I-II, po svetovnih konkurenčnih cenah nudi največjo izbiro zlatega nakita v Evropi iz 14, 18 in 22 karatnega službeno kontroliranega zlata, ki ga prodajamo s specialno garancijo.

Na zalogi imamo vedno preko 600 modelov ur DARWIL in ARETTA. Ure znamke DARWIL in ARETTA lahko vedno kupite tudi v specializiranih trgovinah in veleblagovnicah v Jugoslaviji.

Servisi so organizirani v vseh večjih mestih Jugoslavije.

DARWIL

Čestitke zlatoporočencem

Jože in Marija Pokovec

Sredi marca sta v krogu svojih tovarišev — borcev praznovala osemdesetletnico življenja in dvainpetdesetletnico skupnega življenja MARIJA IN JOŽE POKOVEC, mati in oče narodnega heroja Franca Pokovca-Pokija.

To je bila dolga doba neuklonljive moči in volje do dela. Jože Pokovec je bil borec oktobrske revolucije, kasneje pa borec za severno mejo. Že v stari Jugoslaviji sta bila oba z ženo vključena v napredne delavske vrste. Kapitlacija Jugoslavije ju je našla pripravljena. Takoj po ustanovitvi OF leta 1941 sta stopila v vrste vidnih ljubljanskih aktivistov. Nista se branila izvrševati še tako nevarnih in drznih nalog. Njuno delo je kmalu postalo trn v peti okupatorja in belogardistov. Najprej so

zaprl Jožeta in ga odpeljali v ljubljanske zapore, nato v Italijo in končno v nemško koncentracijsko taborišče Dachau. Tudi Marijo so bili zaprli. Odredili so jo za usmrnitev, a je bila po srečnem naključju le izgnana na osvobodeno ozemlje. Tam je bila kuharica v bolnišnici vse do osvoboditve. Čeprav utrujena od trpljenja, ki jima je vidno zarisalo sledove, se še vedno živahno in s ponosom spominjata svoje bogate revolucionarne preteklosti.

Ob prazniku jima iskreno čestitam z željo, da bi jima bila nadaljnja življenjska pot lepa in da bi vedela — da sta družbi in nam vsem še prav tako potrebna kot nekoč!

BORCI IN AKTIVISTI
LJUBLJANA-SIŠKA

Ivan in Ivana Slabe

Pred kratkim sta praznovala zlatoporočnik zakonca Ivan in Ivana Slabe z Rakeka. Ivan je bil rojen 1883 v Ivanjem selu. Že v zgodnji mladosti je kot otrok revnih staršev moral služiti. Udeležil se je I. svetovne vojne. Po vojni, točneje rečeno 1. februarja 1920, se je poročil. Marca 1942 sta se preselila na Rakek. Tudi Ivana, ki je bila rojena 1895 v Mali vasi, je živila revno. Služila je za dekle.

Imela sta tri otroke. Starejši sin Ivan je odšel k partizanom že konec decembra 1941 kot tretji iz kraja. Sredi marca je odšel v Ra-

kovsko četo tudi drugi sin Franc. Oba sta padla v bojih. Hčerka je bila še otrok.

Očeta so italijanski okupatorji aretirali že leta 1942. Domobranci so zasledovali njega in ženo. Leta 1944 pa so Ivana odgnali v Dachau, odkoder se je vrnil ves izčrpan in bolan. Zaposlil se je pri DOZ Postojna, kjer je delal do leta 1953, ko so ga upokojili.

Oba slavljenca sta svoj praznik preživela v krogu svojih domačih, spomnili pa so se ju tudi drugi, predvsem nekdanji borci, tovariši njihovih sinov. JANEZ KRANJC

Imeli smo ljudi

Ivan Gamze

Umrl je star 81 let februarja letos, pokopali smo ga na ljubljanskem Žalahu. Rodil se je v Smarju pri Jelšah v revni kmečki družini. Ko je odrasel, se je preživljal z delom po različnih krajih. Udeležil se je I. svetovne vojne. Ujel so ga Rusi in ga odpeljali v Sibirijo, kjer je dočkal revolucijo. Vrnil se je po šestih letih ujetništva in se zaposlil na železnici, kjer je delal do upokojitve.

Na železnici je tudi sodeloval z OF. Po vojni se je podobno kot drugi vključil v delo okoli obnove. Bil je tudi sindikalni funkcionar. Naj počiva v miru!

Marija Glad

Zibel ji je stekla pred 63 leti v mali vasi Grivec ob Kolpi. Ko je bila stara 20 let, se je poročila, njen mož je bil delavec na Žalahu in pri zidarjih. Imela sta dve hčerki, Nado in Marto.

Aprila 1942 je vsa družina začela sodelovati z OF. V roški ofenzivi leta 1942 je bila vsa kočevska okolica porušena in požgana. Na Stružnici in na Rogu so nastale partizanske bolnišnice, ki so potrebovale hrano, zdravila in perilo. Zenske iz kolpske doline so zbirale vse kar se je dalo dobiti. Ena izmed tistih družin, ki so veliko prispevale, je bila Gladova in tudi sama Marija je veliko naredila.

Mož ji je umrl 1953. Pred leti se je zato preselila k hčerkami v Kočevje, kjer je po daljši bolezni umrla. Pokopali smo jo 10. marca. Na v miru počiva!

Janko Sink

Umrl je 13. februarja v Pušalu pri Škofji Loki, rojen pa je bil 9. maja 1908 v številni delavski družini. Tudi sam se je že zelo mlad zaposlil v tovarni klobukov. Kasneje je bil eden izmed ustanoviteljev sindikalne organizacije, nato pa odbornik in tajnik. Kot tak je bil leta 1935 med organizatorji stavke.

Z OF je Sink sodeloval od samega začetka, dokler ni postal sam partizan. Ujel so ga in ga odpeljali v taborišče. Ko se je vrnil, je s svojim delom nadaljeval in postal tajnik škofjeloškega okraja. Po poteku mandata dobe se je vrnil na delo v tovarno. Za svoje dolgoletno revolucionarno delo je prejel tri odlikovanja. Na zadnjo pot ga je spremljalo mnogo ljudi. Ohranili ga bomo v trajnem spominu!

Rudolf Marušič

Rodil se je leta 1884 v Opatjem selu v revni delavski družini. Komaj nekaj mesecev starega ga je morala mati zapustiti, da je preživela družino. Odsel je za dožiljo v Egipt. Po končani osnovni šoli se je šel učiti za izdelovalca bičev. Ob izbruhu I. svetovne vojne so ga vpoklicali k vojakom in se je kmalu znašel na ruski fronti. Kaj kmalu so ga Rusi ujeli in je v naslednjih letih prepočoval skoraj vso evropsko in azijsko Rusijo. Med tem časom se je začela tudi vojna med Avstrijo in Italijo, na Krasu so se začeli boji in vsa Marušičeva družina je morala v be-

IZ BRATSKIH REPUBLIK

Republiški in pokrajinski statut ZZB NOV

Pri zveznem odboru ZZB NOV ustanovljena komisija za organizacijsko — politična vprašanja, je na svoji seji sredi marca razpravljala o sprejemanju statuta ZZB NOV po republikah in pokrajinah. Ugotovili so, da v republiških in pokrajinskih odborih ZZB NOV in njihovih predsedstvih uspešno pripravljajo svoje statute. Povsod so osnutki statuten že izdelani, o njih pa razpravljajo komisije, v kratkem jih bodo dostavili v obsežno tudi združenjem in občinskim odborom ZZB NOV.

V tej zvezi so na seji razpravljali o pravicah članstva, predvsem na o združenjih in sekcijah vojaških vojnih invalidov. Ugotovili so, da je treba v pogledu določil za združevanje vojaških vojnih invalidov popraviti statut ZZB NOV Jugoslavije, a v republiških in pokrajinskih statutih te pravice natančneje določiti.

Na seji so obravnavali tudi vprašanje mirovnih vojaških invalidov, ki so bili do VI. kongresa člani ZZB. Razpravljali so tudi o poteku dosedanjih skupščin združenj in občinskih odborov ZZB in jih ugodno ocenili.

Seja republiškega odbora ZZB NOV Srbije

Republiški odbor ZZB NOV Srbije je na svoji nedavni seji obravnaval družbenopolitično aktivnost članstva ZZB. V razpravi o aktualnih zadevah so predlagali tudi dopolnitve pokojninskega sistema. Sprejeli so program dela republiškega odbora ZZB NOV Srbije in ustanovili komisijo za vse ljudsko obrambo.

MARIBOR

Vlak bratstva in prijateljstva

Letos oktobra bodo v Mariboru organizirali poseben vlak, ki bo peljal v bratsko Srbijo številne nekdanje izseljence, ki so jih Nemci med vojno izselili v Srbijo, kjer so se tudi mnogi vključili v narodno osvobodilno borbo. Mnogi so tudi padli. Z njimi bodo potovali tudi njih svojci, posebno otroci.

Prav tako bodo skupaj z izseljenci potovali v Srbijo mladi kulturniki iz Maribora in drugod, ki bodo v krajih, ki jih bodo med svojim bivanjem v Srbiji obiskali, izvedli številne kulturne in športne prireditve. Udeleženci potovanja bodo obiskali tudi svoje nekdanje gostitelje, znance. Prav tako pa tudi kraje, znane iz narodno osvobodilnega boja.

FRANJO HOVNIK

gunstvo na Češko. Po oktobrski revoluciji se je Rudolf vrnil k družini na Češko in se tamkaj poročil. Zlatoporočnik je obhajal letos 14. februarja še ves vesel v krogu svoje družine.

Po poroki se je Rudolf vrnil v domače kraje. Življenje pod fašizmom ni bilo lahko, posebno ne za zavedne ljudi, kakršni je bil Rudolf. Zato je bil med prvimi, ki so začeli sodelovati z OF. Sin Ludvik je ob italijanski kapitulaciji postal borec in je še istega leta padel. Drugi sin Rudolf je bil aretiran in obsojen pred posebnim sodiščem v Rimu, kasneje mu je uspelo pobegniti in priti do partizanov. Pred leti je bil kot major JLA upokojen. Tretji sin Mirko je bil minir, hči Meri je bila aktivistka in so jo zajeto odpeljali v nemška taborišča, drugi otroci pa so bili še majhni. Tudi njega samega so nacisti 1944 aretirali ter odvedli v Nemčijo. Vrnil se je šele avgusta 1945. Vsa povojna leta je bil delaven član raznih organizacij. Naj mu bo lahka kraška zemlja!

Janez Peternej

Na zadnjo pot smo ga pospremili 16. marca letos na pokopališče v Spodnji Idriji. Rojen je bil 12. maja 1902 v Idrijskih Krnicah kot sin malega kmeta. Po očetovi smrti je prevzel kmetijo, razen tega je bil tudi kovač — samouk. Z dohodki kmetije in obrti je pod italijansko oblastjo le s težavo preživel številno družino.

Med prvimi v naših krajih se je v začetku 1943 pridružil partizanom. Nekaj časa je bil mitraljezec. Ob ustanovitvi Vojkove brigade je postal intendant 3. bataljona in je to ostal do konca vojne. Spominjamo se ga kot hrabrega borca in iznajdljivega intendanta, ki je vedno poskrbel da so borci imeli kaj za podzob. Za zasluge je prejel več odlikovanj. Naj mu bo lahka domača zemlja!

POMAGAJ SI SAM
IN UNIOR
TI BO POMAGAL

Politični razgledi

Predsednik iraške republike general Ahmed Hasan el Bakr je 11. marca pred televizijskimi kamerami v Bagdadu sporočil domači in svetovni javnosti, da je njegova vlada sklenila sporazum z upornimi Kurdi. Petnajst točk obsegajoči sporazum je tako naredil konec državljanski vojni, ki je trajala skoraj devet let.

Državljska vojna v Iraku je dolga leta sodila v eno izmed nevarnih vojnih žarišč na svetu, zakaj upoštevati je treba tako igro veselih kot igro kapitala. Nadvse pomembno dejstvo je namreč, da sodi Irak med največje svetovne proizvajalce surove nafte (trenutno je na osmem mestu na svetu), da ima država 70 odstotkov nacionalnega dohodka ravno od petroleja in da vojna v takšni državi ni nič drugega kot iskra v sodu smodnika — ter možnost za spopad v širšem obsegu.

Kurdi iz severozahodnega dela Iraka (Kurdistana) so začeli upor 8. junija 1961, ko je njihov voditelj general Mustafa Barzani zahteval od iraškega državnega poveljarja generala Kasema, naj osvobodi politične jetnike, ukine represalije in uresniči obljube o avtonomiji Kurdev. Režim v Bagdadu je dolgo molčal o upor, ko pa je prvič namignil nanj (26. septembra 1961), je spregovoril o »popolni zmagi« nad Kurdi. Toda uporniki so imeli večjo vojno srečo in po tistem, ko je vojaški udar odstranil (in ubil) generala Kasema ter postavil na čelo države generala Arefa, so Kurdi napovedali, da se pridružijo revoluciji. Novi režim je marca 1963 priznal Kurdom nacionalne pravice na podlagi decentralizacije, orožje je molčalo štiri mesece, potem pa so se spopadi obnovili, pri čemer je oblast v Bagdadu venomer zagotavljala, da gre za »zadnjo odočilno bitko«. Ko je maršal Aref maja 1964 dal Iraku začasno ustavo, v njej ni bilo niti besede o pravicah Kurdev do samostojnosti. Boji so se nadaljevali. Maja 1966 je general Barzani v pozivu ljudstvom vsega sveta zatrdil, da »Kurdi niso nikoli želeli razcepiti iraške države« in da jim pravijo »separatisti« samo v Bagdadu in sicer zato, da bi upravičili pritisk na avtonomistično gibanje. Potem je šlo tako, kot je bilo dotlej: vlade v Bagdadu so se spreminjale, boji so divjali naprej — in tudi novi režim, ki je vrzel generala Arefa, sprva ni uvedel nikakršne novosti. Dne 5. februarja lani pa je general el Bakr zatrdil, da tečejo pogajanja, ki naj bi prinesla mir v sever dežele. Oktobra je Bagdad obvestil javnost o nekaj ukrepih, ki so izboljšali položaj kurdske manjšine, konec januarja letos pa je iraška vlada ukazala splošno amnestijo za kurdske civiliste in vojake. To je bil prvi otipljivi rezultat skrivnih pogajanj med iraškimi oblastmi in kurdske nacionalisti, ki so potekala nekje na severu države.

To je kratka in dokaj površna zgodovina kurdskega upornišтва in njihovega boja za samostojnost. Kaže, da je novi režim v Bagdadu naposled le uvidel, da z orožjem ne more končati vojne, zato se je odločil za mirno rešitev. Baasistični režim v Iraku je najprej odstranil svoje najhujše nasprotnike v oboroženih silah (vojaška se je od nekdanj upirala pogajanjem s Kurdi, zakaj oficirji so menili, da je treba upor surovo zatreti; tako na primer je vojska odstranila predsednika vlade Bazaza, ker je javno priznal poraz

Sporazum v Iraku

vojaške rešitve kurdskega vprašanja), si pridobi širši maneverski prostor in lahko začel pogajanja s Kurdi. Ravno za to je današnja vlada v Bagdadu na boljšem položaju glede obljub, ki jih je v zadnjem sporazumu dala Kurdom.

Sporazum zagotavlja Kurdom nacionalne pravice. Irak bo spreminil začasno ustavo, ki bo morala priznati avtonomijo Kurdev v okviru iraške republike. Kurdski jezik bodo poučevali na vseh šolah, v glavnem mestu Kurdistanu Suleimanihu pa bodo odprli kurdsko univerzo. Tiskali bodo knjige v kurdskem jeziku, izdajali bodo časopise in revije, pa tudi televizijska postaja bo oddajala program za Kurde v njihovem jeziku. Kurdi bodo praznovali svoj nacionalni praznik, imeli bodo enake pravice do javnih služb (v razmerju s številom prebivalstva), begunci se bodo smeli vrniti domov, najpotrebnejši bodo dobili stanovanja, vsi Kurdi pa bodo odškodovani za izgube v dolgotrajni vojni.

Kurdi bodo dobili podpredsednika republike, kar je bila od nekdanj njihova zahteva. V dveh letih bodo v Iraku izvedli splošne volitve, tako da bodo Kurdi imeli svoje predstavnike v parlamentu, dotlej pa bodo imeli svojih 25 predstavnikov (izmed 50) v Narodnem svetu. Poskrbljeno bo tudi, da bodo upravne zadeve na svojem področju vodili Kurdi sami.

Kurdom ne bo treba plačati davkov, ki so se nabrali v devetletni vojni, težkega orožja, ki ga ima njihova vojska, ne bodo predali centralni armadi sve dotlej, dokler določb sedanjega sporazuma ne bodo skoraj izpolnjene. V njihovih rokah bo ostala tudi radijska postaja.

Upravljanje petrolejskih interesov bo izključno v rokah centralne iraške vlade, zakaj »glede na to, da so Kurdi samostojni in v okviru iraške republike, morajo o izrabljanju naravnih virov republike odločati republiške oblasti.

Glede na to, da so Kurdi pripravljeni tesno sodelovati z iraško vlado ter izvajati načela novega sporazuma, je mogoče reči, da je najnovejša odločitev iraške vlade dobra poteza, pomemben korak na poti k miru. Prvič se je zgodilo, da so oblasti v Bagdadu slovesno priznale nacionalne pravice Kurdev ter njihovo avtonomijo v okviru republike. Seveda je treba upoštevati posledice desetletnega vojskovanja in nezaupljivost Kurdev, ki so bili dotlej že velikokrat razočarani, ker bagdadska vlada ni izpolnila obljub.

Za zdaj pač še ni znano, kakšna jamstva so dobili kurdske nacionalisti, ko so se pogajali z Bagdadom. Sporno vprašanje Kirkuka, koder so največja petrolejska polja, so rešili tako, da bodo kurdske sektor Kirkuka pridružili trem kurdskim okrožjem na severu države. Tako so bili nacionalisti deloma zadovoljni. Njihovo vztrajanje, da ne predajo težkega orožja in radijske postaje, pa kaže, da hočejo obdržati vojaške sile, tako da bodo na varnem pred slehernim presenečenjem. To vprašanje sta obe strani sporazuma preložili na pozneje in prav mogoče je, da ga bosta kmalu uredili, če bodo pošteno izpolnjene vse določbe sedanjega sporazuma.

Sporazum je pokazal, da na bojišču ni mogoče ugodno rešiti takšnih zapletenih vprašanj, dokazal je, kako trdno se je zasilal baasistični režim v Bagdadu, pa tudi, kako močan je nasprotnik: vse prebivalstvo Kurdistanu je bilo na strani Barzanijeve Demokratske kurdske stranke. Ravno zato je Bagdad priznal Kurdom tudi samostojnost njihovih političnih organizacij. (S tem je napredil konec dosedanje politike, po kateri naj bi bil Baas edina »pooblaščen« politična stranka v državi.) Navsezadnje je Irak dežela z močnimi pluralističnimi tradicijami ter s krepkim naprednim in demokratičnim političnim življenjem. To bodo upoštevale tudi druge politične sile, ki nameravajo sodelovati pri nadaljnjem naprednem razvoju Iraka.

KOMENTATOR

„TV 15“ ZA MLADINO

Vas Mlino med NOB

Mlino je čisto navadna vas, ki leži v bližini Blejskega jezera. V njej se ljudje rodijo, živijo in umrejo. Med vojno je bila v nekdanjih dvorskih garažah pasja šola, esesovska policija pa je dan in noč z daljnogledj opazovala pokrajino nad Savo Bohinjko, če so tam partizani. Tudi v bližnjem hotelu Petranu so bili Nemci.

Na klanec pri Mandeljčevih so se zbirali aktivisti. Oče Miha je zbiral hrano, obleko in orožje za partizane.

Posebno hudo je bilo leta 1942, ko so prišli v vas Nemci in odpeljali dvainosemdeset vaščanov. V vasi je ostalo le malo za delo sposobnih ljudi. Nekaj se jih je po končani vojni vrnilo, mnogo jih je tudi pomrlo v taboriščih ali drugače žrtvovalo svoja življenja za svobodo.

NIKO MUČIČ

NAGRAJENI PRISPEVEK

Hudi dnevi Selišnikove mame

MARIJO SELIŠNIK IZ ŽERJAVA PRI ČRNI NA KOROŠKEM POZNAM ZE ZELO DOLGO. O NJENEM TRPLJENJU MED VOJNO MI JE KOT OTROKU PRIPOVEDOVALA MAMA IN TUDI TOVARISICA UČITELJICA V PRVEM RAZREDU. NEKEGA ZIMSKEGA VECERA NAS JE OBISKALA IN POPROŠIL SEM JO, DA MI POVE KAJ IZ SVOJEGA ŽIVLJENJA. PRIPOVEDOVALA JE VES VECER. OBUJALA JE SPOMINE NA OTROSKA LETA, GRENKO MLADOST IN NA ZADNJE DNI VOJNE. ŽELEL SEM, DA BI ZA NJENO TRPLJENJE ZVEDELI TUDI DRUGI, ZATO SEM NJENO PRIPOVED ZAPISAL. SEM ČLAN KROŽKA NOB NA SOLI MILOŠA LEDINEKA V ČRNI NA KOROŠKEM IN NASA GLAVNA NALOGA JE ZBIranJE GRADIVA IZ ČASA NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA.

Danes je Selišnikova mama iz Žerjava že stara. Takrat pa, ko so jo hoteli ubiti nacisti, ji je bilo osemindeset let...

Dne 6. maja 1945 je Bračičeva brigada vkorakala v Žerjav in ga osvobodila. Partizani so prišli pravzaprav po vseh cestah in stazah, ki držijo v to vas, največ pa s Pogorevca, Kovšakovga vrha in po cesti iz Jazbine. Seveda pa so se partizanski strelji slišali že nekaj dni prej. Nemci, ki so takrat stanovali v Žerjavu, so bili pripadniki TODT (nemške vojaške organizacije za gradnjo utrd). Stanovali so v neki hiši blizu topilnice in narodnem domu, kjer so imeli tudi svoje skladišče. Partizanom niso nudili posebnega odpora, ker jih ni bilo veliko. Zbežali so bili skozi jamo na Poleno, nekaj pa se jih je zateklo na Sumanov vrh, se pravi na zahodno stran Žerjava.

Po zmagi partizanov so ljudje izobesili zastave. Na hiši, kjer je stanovala Selišnikova mama, zastave še ni bilo. Doma je imela modro in belo blago, po rdeče pa je šel mož k Campanu. Tudi v trgovini ga niso imeli in tako si je morala Selišnikova pomagati z majhnim kosom blaga, ki ga je našla doma. Zato je bila tudi zastava majhna, a vendar dovolj velika, da so jo Nemci lahko opazili. Tudi Rženičnikova mama, ki je stanovala v isti hiši, je izobesila zastavo; drugi tega niso storili.

»Poglej, kako lepo plapola naša zastavica v vetru!« je občudujoče rekla Selišnikova mama svojemu možu. Partizanom, ki so se nasečili v njihovi hiši — prostoru, kjer so imeli Nemci svoje skladišče — je skuhalo dobre črne kave, oni pa so Žerjavčanom pridno delili dobrote, ki so jih bili zaplenili v skladišču. Okrog ene ure popoldne so pričeli Nemci, okrepljeni z novimi močmi, ponovno napadati in s Sumanovega vrha prodirati v Žerjav. Partizani so dobili povzelo za umik. K Selišnikovim pa je prišla sosedja in jih opozorila, da prihajajo Nemci in da bi bilo dobro sneti zastavo. »Morda bi bilo najbolje, če se za nekaj časa umaknemo,« je menila Selišnikova mama. Odločili so se, da bodo prej še povečrjali.

»Ta večerja pa je bila za nas usodna,« je povedala Selišnikova mama. Nemci so bili že v hiši in za beg ni bilo več časa. Nemec je vprašal: »Sie haben auch die Fahne ausgestellt?« Selišnikova sta pritrdila. Nemci so jima veleli, naj se poslovita od otrok in gresta z njimi. Mož je svetoval ženi, naj se toplo obleče. »Das werden sie nicht brauchen!« je dejal Nemec. Selišnikova mama se je poslovlila od svojih treh otrok; starih trinajst, devet in dve leti. Starejši hčerki je še naročila, da če se ne vrne več, naj gredo k teti v Beograd. Tudi Pavličevi, ki je bila otrokom botra in ki jo je srečala med potjo, naj gredo k teti v Beograd. Tudi Pavličevi, ki je bila otrokom botra in ki jo je srečala med potjo, naj gredo k teti v Beograd. Tudi Pavličevi, ki je bila otrokom botra in ki jo je srečala med potjo, naj gredo k teti v Beograd. Tudi Pavličevi, ki je bila otrokom botra in ki jo je srečala med potjo, naj gredo k teti v Beograd.

ženski pokril z zastavo in dejal: »Hier haben sie ihre Fahne!« Selišnikova, ki je bila že pri zavesti, je zadržala dih in se pritajila. Krogljo je dobila v vrat, tik ob glavni žili, in tako je po srečnem naključju ostala živa.

Ko so Nemci odšli, se je Selišnikova mama izlekla izpod mrtve Rženičnikove in se zarila v bližnji kup svinčene rude. Čez nekaj časa se je krvava in umazana od rude napotila v pražarno ter se zavlekla v kamin. Le-ta je vodil v dolino smrti, to je v skalovje pod Ostrčnjakom. Ne spominja se, kako dolgo je bila tam. Pozneje se je splazila iz skrivališča in hotela priti do mrtvega moža. Ker je bila tema, je večkrat zadela ob železo. Prišla je skozi vrata, ki vodijo k visoki peči, in zagledala žensko truplo v mlaki krvi, oblečeno v balonar. Postalo jo je strah in vrnila se je v kamin, kjer je kmalu zatem izgubila zavest. Ko se je predramila, je šla zopet po stopnicah za pražarno in se napotila proti glavni cesti. Na stopnicah se je onesvestila. Zbudila se je šele, ko je vstajalo jutro. Slekla je predpasnik, vanj zavila poročni prstan in vse skupaj skrla za neko cev v pražarni. Mislija je, če to najdejo, bodo vedeli, da je preživela streljanje in da se je tod skrivala.

Bil je že skoraj dan, ko se je odločila, da pojde po cesti. Ko je prišla do današnje topilniške pisarne, je zaslišala šum in se prestrašila. Kmalu je ugotovila, da je to šum vode. Hotela je čez brv, a je zagledala nemškega stražarja. Tudi stražarja pri bunkerju nad topilnico je videla. Gledal je za njo, a je ni spoznal. Tako je prišla do Kašmanove bajte. Potrkala je pri Šulerjevih, a ji ni nihče odprl. Prvo pomoč ji je nudila Grabnerjeva, ki je stanovala na podstrešju. Nato je Stepišnikova mama odšla po ozki stezi skozi gozd proti Ostrčnjakovemu vrhu. Dolgo je iskala zapuščen rov, kjer se je nameravala skriti, kot ji je svetovala Grabnerjeva. Ta rov je bil nad Mušenikom. V njem se je skrivala tri dni. Da bi se malo ogrela, je slekla jopico, pihala vanjo in si tako ogreto dajala na roke in noge. Poleg mraza sta jo mučila lakota in žeja. Čez dan je sedela pred rovom in se grela na soncu, trgala prvo zelenje z grmovja in ga žvečela. Na steno je napisala oporoko. Gledala je tudi na Črno in videla precejšnjo množico na pokopališču in slišala salve. Mislija je, da pokopavajo kakšnega Nemca, v resnici pa so se vaščani poslavljali od njenega moža in Rženičnikove.

Vrnila se je pred jamo. V četrtek popoldne pa je zaslišala korake in klice. Prestrašena se je zatekla globoko v jamo. Noge so ji povsem odpovedale, padla je in se pritiskala k tlom. Pri vходу sta stala dva moža s karbidovko: Blaž Selišnik in Franc Šibot. Ni mogla verjeti, da ne stojijo za njima Nemci. »Če si notri, le pridi ven, Celovec je že slovenski!« je dejal Blaž. Planila je ven, objela Blaža in od sreče zajokala. Moška sta ji dala kruha, sira in vina. Jesti ni mogla, ker jo je od rane vse bolelo, vino pa je v duško spila. Žerjavčani so bili medtem že zvedeli, da so našli Selišnikovo in so ji prihajali naproti. Vsi so jo veselo pozdravljali in skoraj niso mogli verjeti, da je živa. Ko so prišli že pred Žerjav, so prišli tudi njeni otroci. Najmlajši, dveletni Jani, je z jokajočim glasom rekel:

»Mama, jaz te ne bom nikoli zapustil!«

VITO PRATNEKER

KRAMLJANJE

Draga tov. Milena!

Dobila sem vaše pismo in sporočam vam, da sem pripravljena ustreči vaši želji. Glasilo ZZZB NOV Slovenije »TV-15« dobro poznam in sklenila sem, da bom v njem sodelovala tudi s članki. Zelo rada pišem in sem se za ta poklic odločila že v osnovni šoli. Povejte mi, prosim, o čem in kako naj pišem. Zasledila sem, da objavljate v glavnem sestavke v zvezi z narodnoosvobodilnim bojem. Rada bi napisala kakšen pogovor z borcem ali morda reportažo. Z nekaterimi znanci in prijatelji sem se o zbiranju novih naročnikov za »TV-15« že pogovarjala. Ne vem le, kje naj dobim naročilnice. Prosim, da mi to sporočite ali pa mi jih pošljete.

Lepo pozdravl!

MIRJAM RACE,
Koper,
Velika vrata 13

Draga Mirjam!

Pismo, o katerem govorijo, smo poslali le našim stalnim sodelavkam in sodelavcem... Ker pa sem prepričana, da naš list prebira še dosti drugih mladih ljudi, bom — saj ne zameriš — v odgovoru tebi ponovila nekaj misli iz omenjenega pisma.

Prisluhnite in če ste pripravljene sodelovati, nam pišite!

Ko so v naši upravi pred kratkim razpravljali o razširjanju poverjeniške mreže, sem jim priskočila na pomoč z nasvetom: »Obrnite se na moje sodelavce in uspeh prav gotovo ne bo izostal!« In tako so pričela sem in tja po Sloveniji romati pisemca s približno takšno vsebino: »Vam je znano, da izhaja naš list v 50.000 izvodih in se tako po nakladi uvršča v sam vrh tednikov v Sloveniji? Kljub temu je verjetno v kraju in okolici, kjer prebivate, dosti ljudi, ki na »TV-15« še niso naročeni. Pomagajte nam jih poiskati! Za vsakega novega naročnika vam bomo takoj, ko prejmemo podpisano naročilnico, izplačali petsto starih dinarjev nagrade...«

Naročilnice, draga Mirjam, smo ti že poslali. Kar se pa tiče nasvetov, se mi vsak dan bolj dozdeva, da mojih besed in napotkov kmalu ne boste več potrebovali. Prebiraj objavljene prispevke, zgleduj se po nagrajenih in vedela boš, kdaj ter kako prijeti za pero.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Draga tov. urednica!

Ze dolgo prebiram »TV-15« in tudi rubriko »Kramljanje«. Obe mi zelo ugajata! Dolgo sem se pripravljala, da vam pišem. Končno sem se opogumil in napisal prispevek o vasi Mlino blizu Eleda. Povejte mi, če imam kaj smisla za pisanje. Hvala za razumevanje. Obljubljam vam, da bom še pisal.

Prejmite lep pozdrav!

NIKO MUČIČ,
Bled,
Cesta svobode 51

Dragi Niko!

»Vas Mlino med NOB« je bil eden redkih prispevkov, v katerem nisem črtala niti besedice... Vzemite to kot majhno pohvalo, o »smislu za pisanje« pa po enem prispevku še ne morem soditi.

Lepo pozdravljen!

MILENA

NE POZABITE, DA JE
RUBRIKA
»KRAMLJANJE«
VAŠA TRIBUNA. ZATO
PISITE!

TE DNI

DNE 27. MARCA 1942 JE PRI PREBOJU SELSKE ČETE IZ NEMSKEGA OBROČA NA PLANICI PRI ČRN. GROBU PADEL NARODNI HEROJ STANE ŽAGAR.

ZE KOT MLAD UČITELJ V SREDNJI DOBROVI PRI KROPI JE ŠIROKO RAZPREDEL NAPREDNO POLITICNO DEJAVNOST V TEH KRAJIH. LETA 1931 JE POSTAL ČLAN KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE, SEST LET POZNEJE PA ČLAN CK KPS. ODPUSTILI SO GA IZ SLUŽBE. PO ZLOMU STARE JUGOSLAVIJE SE JE VRNIL NA GORENJSKO KOT INSTRUKTOR CK KPS IN ČLAN GLAVNEGA POVELJSTVA SLOVENSkih PARTIZANSKIH ČET. VODIL JE MNOŽIČNO VSTAJO V POLJANSKI DOLINI IN ZNANO DRAŽGOŠKO BITKO SKU. PAJ Z NARODNIM HEROJEM JOŽETOM GREGORČIČEM.

SMRT STANETA ŽAGARJA JE ZAREZALA V VRSTAH GORENJSKIH PARTIZANOV NENADOMESTLJIVO VRZEL.

Nevarne igre

„Bilo mi je deset let...“

Sosed — bil je še otrok, ko se je začela vojna — mi je povedal zanimiv dogodek, ki ga je sam doživel:

»Star sem bil deset let. Nismo bili še doživeli strahot, ker se je vojna šele začela. Starejši so nam veliko govorili o njej, zato smo se fantje v gozdu nad vasjo velikokrat igrali vojake. Partizanov še nismo videli, slišali pa smo že nanje. Nemcev pa smo se že navadili, saj so večkrat hodili tod mimo. Za igro smo seveda potrebovali karbid. To je bilo enostavno, saj takrat ni bilo ne elektrike ne petroleja in so si ljudje pomagali s karbidovkami. Po kleteh pa smo našli dosti pločevinastih škafelov.

Neko popoldne se nas je kar precej zbralo in šli smo se našo najljubšo igro. Zrebrali smo, kdo bo Nemec in kdo partizan. Nato smo odšli na naše položaje. Začelo se je pokati in grmeti kot v najhujši bitki. Tu in tam je tudi kdo obležal »mrtev«, če ga je zadel pokrov škafela. Nenadoma smo

opazili, da z nasprotnikovih položajev nihče več ne strelja. Komandanta naše čete je začelo skrbeti in stekli smo pogledat, kaj se je zgodilo. Tam je bilo vse prazno! Vrnili smo se v vas, kjer smo tovariše sicer našli, toda v kakšnem stanju! Kmalu tudi mi nismo bili nič na boljšem. Hlipali smo, da je bilo groza. Domači pa so nas samo grdo gledali in se jezili. Pozneje so nam povedali, zakaj so nas tako sprejeli. Naše pokanje so bili namreč zaslišali Nemci. Bili so prepričani, da so partizani napadli kakšen nemški oddelek. Pridrveli so v vas. Vaščani so jim le s težavo razložili, kaj se je pravzaprav zgodilo. Dve dekleti sta prišli opozoriti naše tovariše v igri. Oni pa nam niti besede, in hajd naravnost v vas...

Vaščani so se nam za prestani strah maščevali s krepkimi zausnicami in niti na misel nam ni več prišlo, da bi se še kdaj igrali vojake...

IVANKA PILTAVER

Narisala IRINA RAHOVSKY

Okrogle in oglate

UBOGLJIVI DIJAK ... Milan Marković, profesor matematike na neki kraljevaški srednji šoli, je konec lanskega šolskega leta vrgel nekega dijaka in mu svetoval, naj pride na popravni izpit — dobro oborožen (z znanjem, seveda). Dijak si je profesorjev nasvet vzel k srcu in se pojavil na izpitu — dobro oborožen. Njegovo znanje je imelo kalibrski premer: 7 milimetrov ...

LJUBEZEN MED UDELEZENCI BIVSE KOALICIJSKE VLADE ... V zahodnonemškem volilnem boju, ki se je bojeval v g'avnem med tednjima koaliranimi vladnima strankama — socialnim demokrati in demokristjani — je rekel demokristijan in kancler Kiesinger, ki je nasprotoval revalvaciji marke (povečanju njene vrednosti), o svojem ministru za gospodarstvo, socialnemu demokratu Schillerju, ki se je zavzemal za revalvacijo: »Mi smo, na srečo, kurjaču Schillerju, ki hoče po vsej sili natlačiti še več koksa v žarečo peč konjunktura (ugodnega gospodarskega stanja), pravočasno iztrgali lopato iz rok. In tako je Kiesingerju ostala — stara lopata, »mali levi koaliciji« pa kurjač, peč in nova lopata!

RIMSKI CESAR OKTAVIJAN AVGUST (63. l. pred n. št. do 14. l. po n. št.) je bil nenavadno hvaležen svojem veteranom (doslužnim vojakom), ki so mu omogočili, da je, z zmago nad Antonijem, v ogromnem rimskem imperiju zavlada sam. To se je zgodilo 31. l. pred n. št. po zmagi nad Antonijem pri Akciju. Avgust je svojim veteranom izpolnjeval vse želje, če je le mogel. Nekega njegovega veterana so obdolžili zaradi nekega hujšega prekrška. Ta je prišel k cesarju in ga zaprosil, naj ga zaščiti. Cesar ga je potolažil. Obljubil mu je, da bo poskrbel za odličnega odvornika, ki ga bo branil. Veterani je nato vzklikali: »Kako praviš? Ali me ne boš branil ti osebno? Ko sem te moral braniti pri Akciju pred Antonijem, nisem poklical nikogar drugega, da bi te branil, marveč sem izpostavil lastne prsi in si »pridelal precej ran!« Te besede so zalegle. Avgust je nato svojega veterana branil osebno.

POKOPALISCE POMORSČAKOV v Verudi pri Pulju je zadnje domovanje približno 40.000 pomorščakov iz vseh dežel sveta.

POTROŠNJA CIGARET JE CEDA-LJE VEČJA. Organizacija za prehrano in poljedelstvo pri Združenih narodih je objavila, da se uporaba oziroma kajenje cigaret povečava kljub neštetim opozorilom, da je kajenje škodljivo. Po podatkih te organizacije pokadijo kadilec 70.000 milijonov cigaret na leto. Organizacija je hkrati ugotovila, da se kajenje cigar in kajenje s pipo zmanjšuje, pa čeprav je to manj škodljivo kot kajenje cigaret.

KUPIL JE MACKO V VRECI, pa čeprav brez vreče. Nikola Rupić, vladovodja iz Gračca, je kupil v Jastrebarskem pri Zagrebu svinjo in plačal zanjo 800 novih din. Hotel se je preskrbeti za dolgo zimo z mesom. Med vožnjo je bila svinja mirna, ko pa jo je Rupić, po prihodu domov, izpustil, jo je ucvrla v dvorišča čez poplavljeni ozemlje ter preplavila Ričico in jo odkurila v gozd Rastovačo. Rupićevi sosedje in nekateri lovci so se pognali za pobeglo svinjo, a zaman. Ugotovili so, da je Rupić kupil namesto domače svinje — divjo svinjo.

KAJ TLACI GENERALE? »Miroljubni in urejeni svet je mora, ki tlači generale in odvornike.« je napisal neki ameriški pisatelj.

POBUDA IN HKRATI OVIRA ... »Zenske spodbujaajo v moških željo po ustvarjanju velikih del, ovirajo jih pa pri ostvarjanju teh del.« je napisal Oskar Wilde (1856—1900), eden najpomembnejših angleških pisateljev.

PRIJATELJSTVO JE LE SENCA LJUBEZNI. »Ponuditi prijateljstvo človeku, ki išče ljubezen, je isto, kakor ponuditi komu, ki prosí za vodo, kos kruha.« pravi neki španski pregovor.

Pred izbruhom druge svetovne vojne je bil sloves francoske tajne službe Deuxième bureau še zmerom povezan z viharimi aferami, ki so bile dosti bolj pustolovskega značaja kot zadeva, s katerimi je imel opraviti britanski Intelligence Service. V ljudski domišljiji so bili živi spomini na Dreyfusovo afero in ustrelitev Mate Hari, tako da o Deuxième bureauju niso govorili, ne da bi ne omenjali teh primerov.

»En France, il faut des traitres.« (»Francija mora imeti izdajalce«) so prepevali šansonjeji na Pigallu in tako zadeli v črno bistvo svojih rojakov. Ravno šovinistični ponos Francozov je bil razlog za to, da so nasedali raznim aferam ter raznim »izdajalcem« pripisovali krivdo za vojaške poraze. Tako na primer so porazu pri Sedan leta 1870 (v francosko-pruski vojni) pripisovali izdajstvu maršala Bazaina in v takšnem ozračju je čez leta dozorela tudi Dreyfusova afera.

Nedolžni kapetan židovskega rodu, ki ga je bil obtožil ravno Deuxième bureau, je trpel tako dolgo samo zato, ker si je francoska javnost z njegovo obtožbo in obsodbo dala duška; zaradi tega je bilo tudi laže prikriti pomanjkljivost v francoskem vojaškem aparatu. Glede Mate Hari velja povedati le to, da so jo proglasili za največjo vohunko vseh časov in temu primerno kaznovali skorajda samo zato, da je Deuxième bureau lahko dal vedeti, kako ne pozna šale v igri s sovražnikom domovine.

Vendar si Deuxième bureau ni pridobil slovesa samo s takšnimi napol posrečenimi zadevami. Priznati mu je treba, da je v neštetih priložnostih pokazal, da dobro opravlja delo. Razdeljen je bil na šest sekcij, katerih vsaka je pripadala svojem ministru: za vojsko, letalstvo, mornarico, zunanje zadeve, kolonije in notranje zadeve. Slednja sekcija je tesno sodelovala s policijo (Sûreté nationale — Nacionalna varnost) in se ukvarjala s kontrašpijonažo.

Potemtakem ni bilo edinstvenega Deuxième bureauja: to je bilo le splošno ime za ves državni aparat, ki se je ukvarjal z vohunstvom in kontrašpijonažo. Vsaka divizija, vsak armadni korpus je imel svoj Deuxième bureau (D. B.), vsi pa so bili odgovorni D. B. na vojnem ministru, katerega sedež je bil na bulvarju Saint-Germain v Pa-

rizu. Kontrašpijonaža, se pravi Deuxième bureau pri Sûreté nationale, je bil v ulici Saussaies št. 11, blizu Elizejske palače (sedež predsednika republike).

Tako decentralizirana zgradba varnostne službe je imela svoje prednosti, primanjkovalo pa je idej in denarja. D. B. se je držal zastarelih shem in tako je drugo svetovno vojno dočakal brez kakršnihkoli novosti. Se naprej je najbolj zaupal agentkam, kakor da bi bil ključ do političnih in vojaških skrivnosti še zmerom v saloni in posteljah. D. B. je bil po svojem značaju organizacija iz 19. stoletja, kakršna je bila navsezadnje tudi francoska armada. Zraven tega so vlade skoparile z denarjem, tako da je imel D. B. zmerom manj sredstev kot Intelligence Service.

Uradi so bili v starih, plesnivih in napol razpadlih poslopjih, polnih neporabne šare. Major Loustau-Lacau, ki je leta 1942 veliko pripomogel k uspehu ameriškega izkrcanja v Maroku, takole popisuje ozračje na bulvarju Saint-Germain: »Ni bilo ne zraka ne svetlobe, pač pa prah in stara šara, rumenkasti obrazi, nejevoljni in jeznoriti ljudje. To je preostalo od kovačnice, v kateri naj bi kovali usodo vojske in prihodnost vsega ljudstva.«

Toda v odločilnem trenutku je D. B. opravil svojo dolžnost. V centralo na bulvarju Saint-Germain je 30. aprila 1940 prišlo tole šifrirano sporočilo vojaškega pribočnika v Bernu: »Nemčija bo napadla med 8. in 10. majem Nizozemsko, Belgijo in Maginotovo linijo. Stop. Os napada: Sedan. Stop. Predvideno je, da v desetih dneh zasedejo Nizozemsko, Belgijo in severno Francijo. Stop. Popolna zasedba Francije v mesecu dni.«

Obvestilo v celoti je bilo točno, izjema je bila le oznaka Maginotove linije. Toda francosko vrhovno poveljstvo se za to ni zmenilo in je glavnino sil poslalo v Belgijo. Ravnilo se je po starem zakonu, da natančna informacija nima vrednosti, če je ni mogoče ločiti od lažne. Vrhovni poveljnik general Gamelin je v spominih zapisal, da je vohunska služba že od oktobra 1939 trobila preplah. Se pravi, da ni bilo prvič, da je opozarjala na bližnji napad.

»Ker v nemškem vrhovnem poveljstvu nismo imeli svojega agenta,« je zapisal Gamelin, »nismo mogli vedeti, ali so novice o bliž-

Umrtilitev francoskega vohuna v letu 1918.

njem napadu točne. Iz tistih poročil res nismo mogli sklepati, kdaj nas bo sovražnik napadel.«

Po tistem, ko je general Pétain podpisal premirje, je vichysjska vlada obdržala suverenost na ozemlju, ki ga Nemci niso zasedli. D. B. pa je bil še naprej del državnega aparata. Toda po juniju 1940 se je francoska vohunska služba razbila, začelo se je zmedeno obdobje.

Prve odporiške skupine, ki so nastale takoj po porazu, so ubogale London, koder je bila avtoriteta de Gaulleove »Svobodne Francije« skoraj dve leti enaka ničli. Ukaze je dajal Intelligence Service, zakaj britanska vlada je do leta 1942 zavračala de Gaulle in mu ni dala ne avtoritete ne denarja za tajno dejavnost v zasedeni Franciji. Angleži se še niso odločili, kakšno vlogo naj pravzaprav ima Charles de Gaulle, zato so igro hoteli voditi sami. Tako se je moral de Gaulle ukloniti, toda njegov značaj in njegova ambicija sta bila tolikšna, da si je pridobil ugled tudi med Francozi, ki so pribežali v London.

De Gaulle je ostro zavrnil kapetana Pierre de Vomécourta, ki je hotel organizirati vohunsko službo v Franciji. Dejal mu je, da je to nalogo že prevzel zanesljivi degolist kapetan André Dewavrin, imenovan »Passy«. Tedaj je de Vomécourt ponudil svoje usluge SOE, ki so ga Angleži ustanovili nalašč

za to, da bi »upelil Evropo«. Kot »Lucas« je postal eden najboljših obveščevalcev.

De Gaulle je hotel ločiti svojo vohunsko službo od vichysjskega D. B., zato jo je imenoval BCRA (Bureau Central de Renseignement et d'Action — Centralni urad za obveščevanje in akcijo), katerega naloga je bila manj iskati vojaške skrivnosti Wehrmachta in bolj spremljati dejanja Vichyja: ugotoviti je bilo treba, kateri Pétainu zvesti oficirji bi bili pripravljeni stopiti na de Gaullovo stran. BCRA je dvakrat naredil hudo napako: najprej septembra 1940, potem pa junija 1941, ko je de Gaulle zagotovil Churchill, da se bodo vichysjske enote v Dakarju in Siriji predale brez boja. Toda v Dakarju so bili Angleži vrženi v morje, v Siriji pa so zmagali šele po hudih bojih.

BCRA je imel več sreče v Alžiriji v novembru 1942, ko se je vojna sreča nasmešnila zaveznikom. Tedaj je Pétain začel obupovati in BCRA je lahko pregovorila oficirje, uradnike in vojaške, da so odpovedali pokorščino Vichyju.

V boju proti Nemcem v Franciji se je BCRA dostikrat prišel navskriž z britanskim SOE. De Gaulle je izgubil živce in dejal Churchill, da navzočnost ljudi iz SOE krši suverenost Francije. Potem so se dogajale čudne reči. Tako na primer so se ljudje iz SOE in BCRA spopadli zaradi predmetov, ki so jih zavezniki odvrgli s padali, medtem pa so se prikradli Nemci in jih vse skupaj pobili ...

Polagoma se je BCRA le okrepil in de Gaulle je dosegel, da so mu zavezniki popolnoma zaupali, kar je navsezadnje tudi zaslužil. Njegov odposlanec polkovnik Rémy je povezal razne tajne organizacije v Franciji, SOE in BCRA sta se nehala prepirati, tako da je bila vohunska služba pred zavezniki izkrcanjem v Normandiji urejena, zanesljiva in učinkovita. Tedaj se bile zapisane najslavnejše strani v zgodovino francoskega odporiškega gibanja.

Po vojni je obveščevalno službo spet prevzel, vendar je bil popolnoma drugačen kot nekoč. Lahko bi rekli, da je ostalo isto le ime. Danes velja D. B. za eno najsoodnejših in najučinkovitejših organizacij te vrste na svetu.

(Nadaljevanje prihodnjic)

PO DOLINI DRAGE, ČABRANKE IN KOLPE

„So nas vsi pozabili?“

Lepa in slikovita je dolina Drage, Čabranke in Kolpe. Pot po teh dolinah, po občini Kočevje in delu sosednje Hrvaške, je dolga kakih osemdeset kilometrov. Ob tej poti leže vasi, v katerih živi veliko bivših borcev in aktivistov. Doma so ostali največini starejši ljudje in otroci. Mladina odhaja po končani šoli v tujino ali druge kraje naše domovine, ker doma ne dobi zaposlitve. Industrije ni, prometne zveze so slabe, in tako ljudje v teh krajih dobesedno životarijo in potrpežljivo čakajo boljših dni. Vsakega obiska tistih, ki so se v času narodnoosvobodilne vojne ustavljali pri njih, se razveseli. Po srcu in miselnosti so namreč še vedno taki, kakršni so bili takrat. Srca in roke imajo odprta za vsakogar, ki poteka na njihove duri. Na žalost je teh obiskov bore malo in ljudje se upravičeno prizadeti vprašujejo:

»So nas vsi pozabili?«

Pravijo, da potujejo v Kočevje ali Ljubljano samo po nujnih opravkih. Izredno slabe ceste do Kočevja, pa naj bo to od Čabra prek Osilnice in Broda na Kolpi, ali pa na Stari trg ob Kolpi in Mozelj do Kočevja — so še prav take kot med vojno. V občini Kočevje je vsega skupaj asfaltiranih cest štirinajst kilometrov (!), in to od Livolda skozí Kočevje do Janice, to je pred Dolenjo vasjo v Ribniški dolini. Solska mladina se vozi z avtobusi iz Osilnice v Vas-Faro v šolo. To je 24 km daleč. Prav tako se vozi iz Papežev v Ča-

bar, iz Banjeloke v Vas-Faro, iz Morave, Kočevske Reke in Mozlja pa v Kočevje. V zimskem času se večkrat zgodi, da so ceste za prevoz zaprte tudi po teden dni ali še več in tako mladina ne more v šolo. Se en nemajhen problem muči ljudi tod okoli. To je divjad, ki napravi po skromnih njivah nad Čabranko in Kolpo ljudem veliko škodo. Poleg svinj, srnjadi in jelenjadi so tod tudi medvedje, in tako morajo otroke v šolo ali do avtobusa vedno spremljati starejši ljudje. Tudi glede kreditov za obnovo domov se ljudje pritožujejo in pravijo, da jih ne morejo dobiti.

Prav je, da ob koncu tega stavka zapišem tudi, da je bilo v vaseh okoli doline Drage, Čabranke in Kolpe v letu 1941 okrog

2000 ljudi in da je bilo od teh pobitih kot talcev, padlih borcev ali aktivistov ter umrlih po koncentracijskih taboriščih na Rabu in Italiji 350 ali 17 odstotkov vsega prebivalstva. V teh krajih tudi ni bilo bele in plave garde in ne domobranstva, saj je več kot 90 odstotkov družin sodelovalo v narodnoosvobodilnem boju. Ko človek premišlja o vsem tem, mora priznati, da smo te srčno dobre ljudi v povojnih letih preveč prepustili same sebi in da smo jim premalo pomagali. Je zato čudno, če mi je vsak, s katerim sem se pogovarjal, dejal:

»Vabimo vse borce in aktiviste, da nas obiščejo. Pogovorili se bomo o naših problemih tako, kakor smo se v letih našega boja!«

PETER ŠOBAR

HIGIENSKA PAPIRNA KONFEKCIJA

Taloma

Sladkogorsku

SLADKI VRH

14

•TV 15• izhaja vsak teden — izdaja ga zavod Borec Ljubljana Beethovnova 10 kot glasilo ZZB NOV Slovenije in ZRSV Slovenije — Fisk in čističev CGP •Delov Ljubljana Romšičeva 1 — List ureja uredniški odbor — Letna naročnina 22 dinarjev — Posamezna številka stane 50 par — Za inozemstvo stane 50 dinarjev — Naročnino pošljite na naslov: Uprava TV 15 Ljubljana Beethovnova ulica 10, pošto predaj 598/XI, ali na tekoči račun štev 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: Glavni in odgovorni urednik 21-901, ajništvo in novinarji 22-313, uprava 22-607 — Rokopisov ne vračamo